

Universitetet
i Stavanger

FAKULTET FOR UTDANNINGSVITENSKAP OG HUMANIORA
MASTEROPPGAVE

Studieprogram:

Master i nordisk og lesevitenskap

Høstsemesteret, 2021
Åpen

Forfatter: Nina Kalvatn Friestad

.....
(signatur forfatter)

Veileder: Klaus Johan Myrvoll

Tittel på masteroppgaven: Snakker vi snart pent igjen? En sosiolingvistisk studie av stavangerske barnehagebarns talemål

Engelsk tittel: Will we be talking posh again soon? A sociolinguistic study of the dialect of kindergarten children in Stavanger

Emneord: sosiolingvistikk, talemål, dialekt,
barnehage, Stavanger

Antall sider: 119
+ vedlegg/figurer/tabeller/blanke sider: 163

Stavanger, 15. november 2021

Snakker vi snart pent igjen?

En sosiolingvistisk studie av stavangerske barnehagebarns talemål

Nina Kalvatn Friestad

Universitetet
i Stavanger

Mastergradsoppgave i nordisk og lesevitenskap

Institutt for kultur- og språkvitenskap

Fakultetet for utdanningsvitenskap og humaniora

Universitetet i Stavanger

Høsten 2021

SAMMENDRAG

Denne studien er en kvalitativ undersøkelse av stavangerske barnehagebarns talemål. Formålet har vært å finne ut hvilken stavangervarietet barna har, og hva som påvirker den. Studien utforsker fem hypoteser: 1) Barnehagebarnas talemål skiller seg fra tradisjonelt Stavanger bymål på flere språklige variabler. 2) Barnehagebarnas talemål skiller seg fra talemålet til foreldrene på flere språklige variabler. 3) Barnehagebarnas talemål ligger tettere opp til østnorsk standardtalemål enn foreldrenes talemål og Stavanger bymål. 4) Språkmøter i barnehagen mellom ansatte og barn med ulik språklig bakgrunn er en årsak til standardiseringen. 5) Stavangerfolk har en relativt svak identitetsfølelse knyttet til bymålet sitt, og dette kan være en medvirkende årsak til endringene i talemålet i Stavanger.

Forskningsdesignet er en kasusstudie i en barnehageavdeling i bydelen Storhaug i Stavanger. Utvalget består av fem barn, to gutter og tre jenter, i fire- til femårsalderen, foreldrene deres og de fire fulltidsansatte i avdelingen. Både barn og foreldre kommer fra Stavanger-området, mens ansattgruppen har en variert språklig bakgrunn. Talemålet til barna og de barnehageansatte er observert i barnehagehverdagen og tatt opp på lydbånd. I tillegg er det gjennomført intervjuer med barnas foreldre og de to pedagogiske lederne i avdelingen. Begreper fra den språklige tilpasningsteorien, nettverksteorien og teorier om språklige normeringsinstanser er benyttet for å drøfte resultatene.

Resultatene viser at både barne- og foreldregruppen har et diffust talemål med mye inter- og intraindividuell veksling. Samtidig er det tydelig at barna samlet sett har et talemål som er mer fokusert i retning en form for talt bokmål enn foreldrene. Barna realiserer oftere de bokmålske variantene innenfor de målte språklige variablene enn de voksne, som oftest bruker varianter fra Stavanger bymål.

Studien konkluderer med at noe av årsaken til barnas bokmålsnære talemål er akkomodasjonsprosesser som følger av de mange dialekt- og språkmøtene i barnehagehverdagen. I disse språkmøtene er det sannsynlig at bokmålet, som er en språklig kode barna har internalisert, vil fungere som et *lingua franca*. Resultatet blir et felles barnehagespråk som ligger nærmere opp til et standardtalemål enn foreldrenes stavangerdialekt. Dette «penere» talemålet er ikke en tilbakekomst av det høyere talemålet i Stavanger, men trolig heller en varietet påvirket av et østnorsk standardtalemål.

FORORD

Enkelte sene lørdags og søndagskvelder, mens jeg har sittet bøyd over språklige variabler og varianter, har jeg tenkt: Hva er egentlig vitsen? Redder jeg liv med denne studien? Bringer jeg verden fremover? Andre og mer uthvilte dager har jeg svart på disse fortvilte spørsmålene slik: Jeg redder ikke liv, men med mitt bidrag tilfører jeg noe nytt til forskningsfeltet.

Utvikling av talemål er kanskje ikke supersexy, men det er (etter mange samtaler med mange ulike mennesker) noe de fleste av oss er opptatt av og har en mening om. Språk og dialekt handler om hvem vi er, vil eller ikke vil være. Det sier noe om oss som mennesker. Derfor er det viktig!

Mange mennesker fortjener mentale klemmer (fremdeles koronatider) for at denne studien har blitt noe av:

Den største klemmen går til en tålmodig ektemann som har tålt diverse emosjonelle utbrudd, frustrasjoner og mange samtaler om talemålsendringer. TAKK! Takk også til barna mine for at de har holdt ut med en mor som i lange perioder har jobbet dobbelt. En spesiell takk går til nå seks år gamle Nora og hennes talemål som ga meg inspirasjon til studien.

Takk til veileder Klaus Johan Myrvoll som har fulgt meg hele veien, trass stadige søknader om utsettelse. Og tusen takk til alle venner og kollegaer som har hatt tro på meg, oppmuntret meg og kommet med gode råd underveis. En spesiell takk til Trine Mathiesen Gilje som orket å lese korrektur.

En stor takk går også til ansatte og barn i barnehageavdelingen på Storhaug der jeg samlet inn data. Barna som får gå her er veldig heldige. Takk også til samtlige foreldre i utvalget som lot seg intervju og analysere.

Og til slutt; takk til meg selv. Jeg klarte det!

Nina Kalvatn Friestad, Stavanger, november 2021.

INNHold:

1. INNLEDNING.....	1
1.1 Hvorfor snakker barnet mitt så pent?	1
1.2 Stavangerdialekt før og nå.....	2
1.3 Språkmøter i barnehagen.....	3
1.4 Dialektholdninger.....	4
1.5 Finnes et standardtalemål?	4
1.6 Hypoteser	5
1.7 Metode.....	5
1.8 Relevans og betydning	6
1.9 Oppgavens struktur	6
2. STAVANGER OG STAVANGERSK	8
2.1 Stavanger – Europas minste storby	8
2.1.1 Oppgang- og nedgangstider	8
2.1.2 Oljå og verden til Stavanger.....	8
2.1.3 Den internasjonale byen.....	9
2.2 Storhaug – den mangfoldige bydelen.....	10
2.2.1 Opp- og nedgangstider	11
2.2.2 Nye oppgangstider.....	12
2.2.3 Gentrifisering og internasjonalisering	12
3. HVA ER DEN EGENTLIGE STAVANGERDIALEKTEN?.....	14
3.1 Hva er en dialekt, og hvordan beskriver språkforskere stavangerdialekten?	14
3.1.1 A-mål med skarre-r	14
3.1.2 Kompromissdialekten.....	15
3.2 «Stygt» eller «pent» språk – den språkdelte byen.....	17
4. TIDLIGERE STUDIER.....	20
4.1 Stavanger Bymål (1925).....	20
4.2 Helge Omdal om det høyere talemålet (1967)	20

4.3 Finn Gabrielsen, <i>Eg eller je?</i> (1984).....	21
4.4 Kristine Nymark Aasen, <i>Stavanger-dialekten 30 år etter</i> (2011)	22
4.5 June Thea Johannessen, <i>Talemålsendringer i Stavanger i dag</i> (2020)	24
5. UTVALGTE SPRÅKLIGE VARIABLER	26
5.1 Variabel 1: Personlige pronomener.....	26
5.2 Variabel 2: Nektingsadverb.....	27
5.3 Variabel 3: Infinitivsmorfemet.....	27
5.4 Variabel 4: Lenisering.....	28
5.5 Variabel 5: Hunkjønnsbøying	28
5.6 Variabel 6: Innskuddsvokal.....	29
5.7 Variabel 7: Lang <i>e</i> -lyd foran <i>r</i>	29
6. BARNEHAGEN – ET SPRÅKLIG FELLESSKAP	31
6.1 En barnehage for noen.....	31
6.2 En barnehage for alle.....	32
7. TEORI.....	34
7.1 Når vi tilpasser oss samtalepartneren: Den språklige akkomodasjonsteorien.....	34
7.2 Hva skjer når dialekter møtes? Akkomodasjonsteorien og dialektendring	36
7.3 Hvem lar vi oss påvirke av? Nettverksmodellen.....	40
7.4 Hvilke nettverk er viktigst? Språklige normeringsinstanser	41
7.4.1 Foreldre og søsken versus venner	42
7.4.2 Media som språklig normeringsinstans?	44
7.5 Hvilken rolle spiller standardtalemålet (dersom vi har ett)?	45
7.5.1 Brit Mæhlum: Standardtalemålet som et prestisjefullt overrislingsanlegg	47
7.5.2 Helge Sandøy: regionalisering og avstandardisering	48
7.5.3 Eric Papazian: standardtalemål som et «lingua franca»	49
7.6 Talevariasjon: alder, kjønn og register	51
7.6.1 Alder.....	51
7.6.2 Kjønn.....	52
7.6.3 Registervariasjon.....	52

8. METODE	54
8.1 Kvantitativ eller kvalitativ metode?	54
8.2 Informantene	56
8.3 Datainnsamling	59
8.3.1 Observasjon av barnehagebarna	59
8.3.2 Intervjuer med foreldre og barnehageansatte	60
8.4 Etikk	62
8.5 Reliabilitet	63
8.6 Validitet	65
8.7 Analyse av resultatene	65
9. RESULTATER	67
9.1 Barna	68
9.1.1 Ingrid og Bjørnar	68
9.1.2 Karen	76
9.1.3 Line	81
9.1.4 Martin	86
9.2. De barnehageansatte	92
9.2.1 Anna	92
9.2.2 John	93
9.2.3 David	93
9.2.4. Chi	94
9.3 En sammenligning av voksne og barn	98
9.4. Sammenligning med tidligere studier av stavangerdialekten	105
10. DRØFTING – SNAKKER VI SNART PENT IGJEN?	109
10.1 Stavangerdialekten – hva er den og hvor er den på vei?	110
10.2 Stavanger by og Storhaug bydel – de mange språkmøtene	111
10.3 Barnehagen – språkmøter på speed	114
10.4 Andre normeringsinstansers rolle – familie	116
10.5 Andre normeringsinstansers rolle – media	118

10.6 Bokmål, bergensk eller pent på vei tilbake?.....	119
10.7 Påvirkningskrefter – regionalisering eller standardisering?	122
10.8 Det bokmålsnære språket – et lingua franca i barnehagen?	125
10.9 Livsfaseendringer eller generasjonsforskjeller?	126
10.10 Kjønn – snakker jenter penere enn gutter?	128
10.11 Dialektholdninger – stavangersk i trøbbel.....	129
10.12 Fremtidens stavangedialekt – fremdeles diffus eller snart fokusert?	130
10.13 Hva sier teorien og empirien? Testing av hypoteser	132
10.14 Snakker vi snart pent igjen? En oppsummering	136
10.15 Hva nå? Innganger til videre forskning	137
Litteraturliste:.....	138
VEDLEGG	145
Vedlegg 1: Informasjonsskriv til barnehager i Stavanger.	145
Vedlegg 2: Informasjonsoppslag til foreldre i barnehageavdelingen.....	146
Vedlegg 3: Informasjonsskriv og samtykkeskjema til foreldrene til de fem barna i utvalget.	147
Vedlegg 4: Informasjonsskriv og samtykkeskjema til de fire fulltidsansatte i avdelingen.	149
Vedlegg 5: Informasjonsskriv og samtykkeskjema til alle foreldre i barnehageavdelingen.	151
Vedlegg 6: Registreringsskjema for de fem barnehagebarna (fylles ut av foreldrene)	153
Vedlegg 7: Registreringsskjema for foreldre/de fire fulltidsansatte.....	156
Vedlegg 8: Intervjuguide til samtaler med de to pedagogiske lederne i barnehageavdelingen. .	159
Vedlegg 9: Intervjuguide til samtaler med foreldrene i utvalget.....	160
Vedlegg 10: Vurdering og godkjenning fra Norsk senter for forskningsdata (NSD).	161
Oversikt over kart, figurer og tabeller:.....	164

1. INNLEDNING

«Så spesiell er altså dialekten, at den aldri helt kan tilegnes av andre enn dem som har fått den i vuggegave.»

Andreas Jacobsen om stavangersk (Roalkvam, 2012, s. 157)¹

Samtale i bilen, høsten 2021:

Mor: «Nora, koffårr seie du *ikke*?»

Nora: «Fårdi eg e fra Stavanger.»

Mor: «Men eg seie jo *ikkje*.»

Nora: «Kansje du ikke e fra Stavanger, mamma.»

1.1 Hvorfor snakker barnet mitt så pent?

Det er tidlig januarmorgen hjemme hos familien vår på Storhaug i Stavanger. Nora på fem år gjør seg klar til å ta på dress, lue og votter og få følge av pappa til barnehagen. Ute har det hendt noe uvanlig i Stavanger. Det har snødd! Nora er opptatt av om bestevennen Lila, som lå syk hjemme i går, kommer i barnehagen i dag:

Nora: «Eg vil snakke me Lila å spørr åm hu skal i barnehagen. For hu va syk i går.»

Far: «Tror du hu har febår?»

Nora: «Ja, hu hadde feber i går. For hu va-kke i barnehagen i går. Hu va syk. Hu kunne ikke vær hær. Hu ville besøke meg i dag.»

Far: «Domt å ver syge når det e sånn kjekt ver ude, me snø å sånn.»

Nora: «Da kan-ke me vær ute i snøen, for de e kallt.»

Samtalen mellom far og datter vil nok for de fleste oppfattes triviell og helt normal. Men for mor, som skriver master om utviklingen av stavangerdialekten, er det mye som skurrer. Hvorfor bruker Nora nektelsesadverbet *ikke* fremfor det stavangerske målmerket *ikkje*?² Hvor er det blitt av de bløte konsonantene og innskuddsvokalen i adjektiv? Femåringen sier «hu va

¹ Andreas Jacobsen, «Ajax», var født i Stavanger og kjent som avisskribent og forfatter av dikt, bøker, sanger og teaterstykker. Jacobsen skrev på stavangerdialekt og er kjent for å ha bidratt til å ta i bruk stavangerdialekten også som skriftspråk (Bore, 2009).

² Ordet skrives fonemisk /²içe/. I denne studien har jeg valgt å bruke en mest mulig ortofon gjengivelse av talemål med bruk av vanlige bokstaver, slik at teksten skal være tilgjengelig og forståelig for flest mulig.

syk» når det på ekte stavangersk heter «hu va ¹syge». ³ Heller ikke verbene hennes i infinitiv har *a*-endinger: Hun sier *snakke* og *besøke* og ikke *snakka* og *besøga*. Rart.

Kjente målmerker i stavangerdialekten som de «blaude» konsonantene, innskuddsvokalen, *a*-målet og det vestlandske *ikkje* er hos Nora byttet ut med former som ligger tett opp til et talt bokmål. I det siste har jeg også tatt meg selv i å erstatte mine egne bløte vokaler med harde, rett og slett fordi femåringen min, som er født og oppvokst i Stavanger og med to stavangersk-talende foreldre, ikke forstår hva jeg mener når jeg sier «*baga ei kaga*». Har hun utviklet sin helt særegne idiolekt, eller er formene hun bruker en del av noe større som er i ferd med å skje med dialekten vår? Det virker ikke som jeg er alene: «Begge mine barn snakker pent», kunne en mor i barnehagen fortelle meg. En annen mor hevdet at den stavangerske innskudds-*e*-en, som vi henger på endingen av adjektiv i ubestemt form (¹*kule*, ¹*fine*, ¹*store*), var borte hos jenta hennes. «‘Ei røde rega’ er blitt til ‘en rød reke’», konstaterer tidligere sjefredaktør i Stavanger Aftenblad, Lars Helle, i artikkelen «Vokalen som forsvant» (2019). Helle hevder at «klassiske kjennetegn ved de lokale dialektene er i ferd med å forsvinne». Han er i godt vitenskapelig selskap. I et intervju med *Aftenbladet* uttaler talemålsforsker Jan Kristian Hognestad at stavangerdialekten er i drastisk endring, men forsikrer samtidig at «ord som *eg* og *ikkje* kommer til å stå som en pølse» (Tanche-Larsen, 2017). Gjør de det? Hvordan endrer stavangersk seg, i hvilken fart og hvorfor?

1.2 Stavangerdialekt før og nå

Stavanger var lenge, som de fleste andre norske byer, en språkdelt by (Gabrielsen, 1984, s. 1). En del av befolkningen, ofte i øvre sosiale lag, hadde et talemål som ble karakterisert som «pent». Dette var en sosiolekt som lå tett opp til moderat bokmål, men med enkelte lokale språklige innslag. ⁴ Flertallet, gjerne de som bodde i østre bydel og i forstedene, snakket et «folkelig» bymål, et talemål som lignet dialektene i bygdene rundt byen. Jeg husker ennå at min farmor, som var født på 1920-tallet og kom fra et av byens finere strøk, tok minken rundt halsen og sa «je tar bossen til byen for å treffe venninnene mine på klobben». Den gang, midt

³ Adjektiv entall i ubestemt form med stavangersk innskudds-*e* blir markert med tonem 1, slik at de ikke skal forveksles med andre ord med tonem 2, som blir identiske i skrift, f.eks. ubestemt entall ¹*syge* mot bestemt form og flertall ²*syge*.

⁴ Termene «moderat bokmål» og «konservativt bokmål» brukes ofte om hverandre og er i praksis det samme: varianter av bokmål der man velger relativt konservative former (Bolstad, 2021). I denne studien brukes termen «moderat bokmål».

på 80-tallet, synes jeg hun snakket rart. I sin hovedoppgave om stavangerdialekten fra 1983, utgitt i 1984, konkluderer Finn Gabrielsen med at det penere talemålet er trengt tilbake av det folkelige bymålet og kun står igjen som en «språklig anakronisme» (1984, s. 129). Ifølge Gabrielsen snakker folk flest i Stavanger folkelig bymål. I en masteroppgave om stavangerdialekten snaut tretti år senere kommer Kristine Nymark Aasen frem til mye av det samme. Det penere talemålet eksisterer ikke lenger blant byens innbyggere. Likevel ser hun en tendens til at færre av ungdommene hun intervjuer bruker bløte vokaler og *a*-endinger (Aasen, 2011, s. 97). Også i June Thea Johannessens masteroppgave fra 2020 viser resultatene at stavangerdialekten er i endring. Færre ungdommer bruker bløte konsonanter. I tillegg oppdager hun at snaut halvparten av unge siddiser (stavanger-innbyggere) også dropper innskuddsvokalen (Johannessen, 2020, s. 98). Men bortsett fra disse tendensene mener både Gabrielsen, Aasen og Johannessen at mange av de karakteristiske trekkene ved dialekten holder seg. Det er tydelig at stavangerdialekten er i endring. Likevel viser disse studiene at flere av målmerkene som karakteriserer den, består. Gjør de det? Ikke hos mitt stavangerske barn. Gjelder dette også flere?

1.3 Språkmøter i barnehagen

Ifølge den språklige akkomodasjonsteorien (Trudgill, 1986) vil en situasjon der ulike språk og dialekter hyppig møtes, føre til at de ulike talemålene etter hvert blir likere hverandre. For at kommunikasjonen skal flyte best mulig, er det vanlig menneskelig adferd å tilpasse seg samtalepartneren. Dette skjer gjennom endringer i uttale, grammatikk og ordvalg. Vi akkomoderer, det vil si tilpasser og tilnærmer språket til den vi snakker med, både for å bli forstått og for å bli godtatt. Dersom tilstrekkelig mange individer i det samme språksamfunnet akkomoderer på samme måte over lang tid, og legger vekk de samme dialektmarkørene, vil dialekten endre seg. Så, jo flere språk- og dialektmøter, jo raskere endrer språket seg. Et folkelig begrep på resultatet av en slik utvikling er knot eller utvanning av dialektene.

Hvor foregår det språkmøter i høy hastighet i dag? Helt siden hun var ett år gammel har mitt barn tilbrakt like mye tid i barnehagen som hjemme. I en multikulturell og multidialektal bydel som Storhaug er barnehagen blitt en språklig smeltedigel. Her er barn og ansatte fra alle verdensdelene og alle regioner i Norge representert. I 2020 gikk 92 prosent av alle barn mellom 1 og 5 år i Norge i barnehage (Utdanningsforbundet, 2021). 97 prosent av disse barna

tilbringer 41 timer eller mer i barnehagen hver uke. Hvilken rolle spiller da barnehagen som språklig normeringsinstans for talemålet til små barn sammenlignet med andre påvirkningskilder?

1.4 Dialektholdninger

I likhet med informantene i studiene av stavangerdialekten det siste tiåret (Aasen, 2011, Johannessen, 2020) har også mine egne bløte konsonanter og *a*-endinger delvis forduftet. Hvorfor? Kanskje fordi de i samtaler med barna mine og med andre mennesker med andre språk og dialekter virker utstikkende og rare, eller bare rett og slett vanskelige å gjøre seg forstått med. Ifølge den språklige tilpasningsteorien er det slike språklige markører vi kvitter oss med i språkmøter. Men på samme tid vil akkomoderingen stoppe opp når vi føler den går ut over vår egen identitet. Hvilke grupper vi identifiserer oss med, eller ønsker å identifisere oss med, spiller også en rolle når vi utvikler og endrer talemålet vårt. Hvordan blir stavangerdialekten skildret og oppfattet av siddiser selv?

1.5 Finnes et standardtalemål?

I hvilken retning endrer stavangerdialekten seg? Er det slik at barna snart snakker «pent» igjen, slik som min farmor en gang gjorde? Hva er påvirkningskilden? Disse spørsmålene berører betente tema i det norske lingvistiske miljøet. På den ene siden mener enkelte dialektforskere at det er de store regionbyene som påvirker språket i de omkringliggende områdene. Aasen konkluderer i sin studie med at endringene i stavangerdialekten er påvirket av bergensk (2011). På den andre siden blir det hevdet at det finnes en uoffisiell, overnasjonal talemålsstandard for hva som er det beste og mest riktige talemålet, en form for talt bokmål som ligger tett opp til talemålet i og rundt Oslo. Dette talemålet vil, ifølge denne teorien, fungere som et «overrislingsanlegg» som påvirker utviklingen av dialekter landet rundt (Mæhlum, 2007). I Johannessens masteroppgave (2020) er det nettopp dette synet som dominerer. Hun mener standardtalemålet blir sett på som prestisjefyllt, det er nært tilknyttet skriftspråket ungdommene møter i skolen, og det dominerer i media. Hun tror derfor en stavangersk variant av dette standardtalemålet vil bli byens nye prestisjespråk. Men hva tenker barnehagebarn om hva som er prestisjefullt eller ikke? Kanskje det heller finnes en mer praktisk forklaring på talemålet de utvikler? I et miljø der mennesker fra ulike deler av

landet og verden møtes, kan kanskje et forenklet standardtalemål tjene som et fellesspråk i de mange språkmøtene.

1.6 Hypoteser

Målet med denne studien er å finne ut mer om talemålet til stavangerske barnehagebarn og hva som kan påvirke det. Følgende fem hypoteser blir testet:

1. Barnehagebarnas talemål skiller seg fra tradisjonelt Stavanger bymål innenfor flere språklige variabler.
2. Barnehagebarnas talemål skiller seg fra talemålet i hjemmet innenfor flere språklige variabler.
3. Barnehagebarnas talemål ligger tettere opp til østnorsk standardtalemål enn foreldrenes talemål og Stavanger bymål.
4. Språkmøter i barnehagen mellom ansatte og barn med ulik språklig og dialektal bakgrunn er en årsak til standardiseringen.
5. Stavangerfolk har en relativt svak identitetsfølelse knyttet til bymålet sitt, og dette kan være en medvirkende årsak til endringene i stavangerdialekten.

1.7 Metode

I talemålet til mitt eget barn fant jeg noe uventet og overraskende. Observasjonene ledet meg igjen til et sett med hypoteser. For å undersøke om disse hypotesene stemmer, må de konfronteres med empiri. Jeg har valgt å observere fem barn i alderen fire til fem år i en barnehage i Storhaug bydel i Stavanger. I tillegg til å observere barnas talemål i en naturlig kontekst, har jeg også intervjuet barnas foreldre og de to pedagogiske lederne i barnehageavdelingen, samt observert talemålet til de fire fulltidsansatte i avdelingen. Tema i intervjuene har vært eget og barnas talemål, tanker rundt påvirkningsinstanser og holdninger til stavangerdialekten.

Målet har vært å få detaljert og nyansert informasjon på flere måter fra flere kilder. En ulempe ved en slik kvalitativ studie med få informanter er generaliseringsproblemet: Er de få informantene representative for andre enn seg selv? Selv om svaret på dette spørsmålet skulle være nei, mener jeg likevel en slik kvalitativ tilnærming egner seg til å studere et nytt og uavklart tema som vi vet lite om fra før av.

1.8 Relevans og betydning

Selv om det er forsket mye på utviklingen av stavangerdialekten, er det, så langt jeg er kjent med, ikke gjort mange sosiolingvistiske studier blant barnehagebarn eller studier som undersøker barnehagens rolle i dialektendringsprosesser. En veletablert språklig sosialiseringsteori er at barn i de første leveårene påvirkes av talemålet til foreldrene, og at venners påvirkningskraft først blir viktig i tenårene (Mæhlum, 1992, s. 73–74). For å kunne teste denne teorien var det et krav at alle barna i utvalget mitt skulle ha foreldre som var oppvokst i Stavanger-området. Da kunne jeg sammenligne barnas og foreldrenes talemål og finne eventuelle likheter og forskjeller innenfor språklige variabler som kjennetegner byens dialekt.

«Hvorfor vil du forske på dette?» Spørsmålet ble stilt av en venn som jobber som lege ved nyfødteintensiven ved Stavanger universitetssykehus og redder nye liv på daglig basis. Dialektendringer avgjør ikke liv eller død, men kan bety mye for mange likevel. Talemålet vårt sier noe om hvor vi er fra, hvem vi er, og kanskje hvem vi ønsker å være. I *Dialektlandet* skriver nordiskprofessor Martin Sjøkkeland slik om dialektenes relevans: «Dialekten blir av mange rekna som ein del av den norske kulturarven, og for svært mange som ein del av deira personlege identitet» (2011, s. 28).

1.9 Oppgavens struktur

Kan Stavangers historie, økonomi og demografi fortelle oss noe om hvilke veier byens dialekt har tatt, og vil ta, i fremtiden? Oppgaven gir i kap. 2 et kort overblikk over Stavanger by og Storhaug bydels fortid og nåtid. Hvorfor fantes det to ulike talemål i byen: et som ble kalt «pent», og et annet som gikk under navnet «gatespråket»? Et eget underkapittel undersøker hvordan Stavanger ble en språkdelt by,

Kap. 3 tar for seg hva som kjennetegner stavangerdialekten, mens kap. 4 ser på resultatene til tidligere studier av stavangersk talemål. Basert på tidligere undersøkelser, i tillegg til erfaringer med min egen og andres stavangerdialekt, presenterer jeg hvilke språklige variabler som er valgt ut i denne studien i kap. 5.

I Norge har vi fått lovfestet rett til barnehageplass til alle ettåringer. De fleste barn i landet tilbringer en stor del av de første leveårene sine her. Jeg ser derfor også nærmere på barnehagens plass i samfunnet vårt i kap. 6.

Hvordan utvikler en dialekt seg, og hva påvirker utviklingen? I teorikapittelet (kap. 7) presenteres akkomodasjonsteorien, utviklet av Howard Giles, og videreutviklet av Peter Trudgill. Hvem vi identifiserer oss med og lar oss påvirke av, kan påvirke talemålet vårt. I teorikapittelet blir også nettverksteorien og språklige normeringsinstanser løftet frem. Hvilken vei går akkomodasjonsprosessene i Norge? Her er det lingvistiske miljøet i landet dypt uenig. Debatten rundt regionalisering eller standardisering vil også bli presentert i teoridelen av oppgaven.

Kan man si noe generelt om dialektendringer ved kun å observere fem barn i en enkelt barnehage? I metodekapittelet (kap. 8) presenteres studiens kvalitative tilnærming og dens utfordringer knyttet til reliabilitet og validitet. I kap. 9 blir resultater av observasjon og intervjuer presentert for hvert barn og dets foreldre, samt personalet i barnehagen. I tillegg kommer en sammenligning mellom barn og barn og foreldre. Til slutt i kapittelet blir barnas talemål sammenlignet med resultater fra tidligere dialektstudier.

Hva er stavangerdialekten i dag? Hvor er den på vei, og hva påvirker den? Hvilken rolle spiller barnehagen i denne sammenhengen? Disse spørsmålene prøver jeg å besvare i drøftingsdelen (kap. 10) til slutt.

2. STAVANGER OG STAVANGERSK

«en gammel by, fuld af nyt»

Alexander Kielland (etter Roalkvam, 2012, s. 12)

2.1 Stavanger – Europas minste storby

Navnet på byen Stavanger kommer av det norrøne *Stafangr* som er sammensatt av *stafr* ‘stav’ og *angr* ‘fjord’, og som trolig sikter til det rette fjordløpet inn til Vågen hvor byens sentrum ligger (Thorsnæs, 2020). Med byggingen av domkirken på 1100-tallet fungerte byen som et geistlig sentrum i middelalderen, men den ble aldri særlig stor før flere århundrer seinere.

2.1.1 Oppgang- og nedgangstider

Først ved starten av 1800-tallet sørget en liten fisk for det som skulle bli starten på to hundre år med en tilnærmet sammenhengende oppgangstid; silden begynte å komme inn til kysten, år etter år. Fisket førte også med seg stor etterspørsel etter båter, og sild og seil ble byens dominerende næringsgrunnlag. Befolkningen økte kraftig og bygrensene ble stadig utvidet (Bang-Andersen, 1985, s. 20–24). I 1873 startet landets første hermetikkfabrikk, Stavanger Preserving, opp i byen (*ibid.*, s. 21). De neste årene spratt fabrikkpiper opp i været. Toppen ble nådd i 1918. Da lå det 62 hermetikkfabrikker innenfor bygrensene, og Stavanger stod for hele 70 prosent av landets hermetikkeksport (Thorsnæs, 2020).

Ved inngangen til 1960 hadde den internasjonale konkurransen på hermetikkmarkedet hardnet til, samtidig som kjøleskap og frysere i flere hjem senket etterspørselen etter hermetiske varer (Roalkvam, 2012, s. 28). Stavanger ble nå blant de fattigste kommunene i landet, befolkningsveksten var svak, få flyttet inn til byen, og innbyggernes inntekt og utdanningsnivå lå under de andre store norske byene (*ibid.*, s. 33–34). Men nok en gang skulle byen bli reddet av en naturressurs.

2.1.2 Oljå og verden til Stavanger

Våren 1963 lå seks merkelige skip, som ble loggført som havforskningsskip, til kai i Vågen, Få i byen var klar over at de hadde kommet for å lete etter mulige olje- og gassforekomster i Nordsjøen (*ibid.*, s. 35). Et snaut tiår seinere avgjorde Stortinget at Stavanger skulle bli sentrum for den landbaserte delen av letevirkomheten. Både det statlige oljeselskapet Statoil

og Oljedirektoratet ble lagt til byen. Stavanger hadde gått fra å være sjøfart- og hermetikkby, til å bli landets oljehovedstad. «Oljå» og tilleggsnæringene som vokste opp rundt den, førte til mange nye arbeidsplasser. Den nye næringen trengte erfarne fagfolk, og amerikanere, briter og franskmenn kom flyttende inn til byen. Stavanger fikk et stadig større internasjonalt innslag. I 1960 var godt under 1 prosent av innbyggerne i byen utenlandske statsborgere. Femten år seinere hadde andelen økt til 4 prosent. Tre fjerdedeler av dem var sysselsatt i oljerelaterte yrker (*ibid.*, s. 279–280).

Frem til midten av 1990-tallet utmerket Stavanger seg med et dominerende innslag av vestlige innvandrere med god økonomi. Men dette var i ferd med å endre seg. Fra 1970-årene og fremover kom flyktninger fra Asia, Balkan, Afrika og Øst-Europa til byen. Fra starten av 2000-tallet førte økt arbeidsinnvandring til et stort innslag av blant annet polakker og svensker. Mange av de nye beboerne arbeidet i den voksende hotell- og restaurantnæringen, men det ble etter hvert også vanlig å møte mennesker med utenlandsk bakgrunn på sykehjem og i skoler og barnehager (*ibid.*, s. 282-284). Den gamle byen var blitt fylt av nytt liv.

2.1.3 Den internasjonale byen

Stavanger er i dag landets fjerde mest folkerike kommune, og området Stavanger/Sandnes utgjør landets tredje største tettsted med snaut 230 000 innbyggere. Stavanger grenser til kommunene Sandnes i sør, Sola i sørvest, Randaberg i nordvest og Rennesøy i sør.⁵ Utvinningen av olje og naturgass er den viktigste industribransjen i byen, men samlet sett utgjør den samlede industrien kun 21 prosent av byens arbeidsplasser. 34 prosent av arbeidsplassene er i dag innen offentlig administrasjon og tjenesteyting. Finansvirksomhet og privat tjenesteyting sysselsetter 23 prosent (Thorsnæs, 2020). Stavanger er i dag en av landets mest internasjonale byer. I 2020 var 23 prosent av befolkningen innvandrere eller norskfødte med innvandrerforeldre, noe som er 7 prosentpoeng høyere enn landsgjennomsnittet. Av de fire mest folkerike byene er det kun Oslo som har en høyere innvandrerbefolkning (SSB, 2021a).⁶ Fra 2010 til 2020 har denne befolkningsgruppen økt med hele 63 prosent i Stavanger.⁷ Den klart største gruppen av innvandrere kommer fra Polen. Deretter følger Storbritannia, Tyrkia, Somalia og India. Rundt halvparten av innvandrerne har bakgrunn fra

⁵ Fra 1. januar 2020 ble Finnøy og Rennesøy kommune slått sammen med Stavanger.

⁶ Prosentandel innvandrere eller norskfødte med innvandrerforeldre: Oslo: 33,8, Bergen: 18,36, Trondheim: 16,3. Landsgjennomsnitt 18.

⁷ Andel innvandrere og norskfødte med innvandrerbakgrunn i Stavanger: 2010: 20 267 (16 prosent); 2020: 33 047 (23 prosent).

Afrika, Asia og Sør-Amerika. Den andre halvparten kommer fra Europa og USA (Høydal, 2014, s. 438). I dag er de fleste nye innvandrerne som bosetter seg i byen arbeidsinnvandrere.

Innbyggertallet i Stavanger har økt kraftig de siste tiårene. I 1990 bodde det i overkant av 100 000 mennesker i kommunen. Tretti år seinere er tallet drøye 143 000, en økning på 43 prosent (SSB, 2021b). Det store flertallet av innflyttere de siste tjue årene har kommet fra utlandet. Ifølge statistiske prognoser vil innbyggertallet passere 150 000 etter 2030 (SSB, 2021c).

2.2 Storhaug – den mangfoldige bydelen

«Mangfold er viktig her. Det er en blomsterbukett av mange forskjellige. Og det er jo det som tiltrekker folk.»

Beboer på Storhaug (i Benhabiles & Bjørnstad, 2017, s. 215)

Før større områder ble en del av Stavanger ved kommunereformen i 1965, var byen delt inn i to nesten like store bydeler – Østre og Vestre bydel. Grensen mellom dem gikk i en naturlig senkning i terrenget fra Hillevågsvannet, gjennom sentrum og ut i sjøen. Den østre bydelen ligger på en halvøy som stikker ut i Gandsfjorden. På toppen av øya finnes det som trolig har vært en gammel gravhaug, og fra denne fikk bydelen navnet *Storhaug*.

2.2.1 Opp- og nedgangstider

Østre bydel er en meget viktig del av Stavanger by og har hittil vært mer eller mindre glempt og tilsidesatt i den utvikling som startet da oljealderen gjorde sitt inntog i byen. Det er nå på tide å rette oppmerksomheten på de store muligheter som denne bydel representerer.» (Bang-Andersen, 1985, s. 146)

Slik avslutter forfatter Arne Bang-Andersen boka *Stavanger. Historien om Østre bydel* fra 1985. I de rundt 150 årene før boka ble skrevet, hadde Østre bydel, eller Storhaug, fulgt Stavanger i de gode tidene. Her lå først sjøhusene og skipsverftene og siden hermetikkfabrikkene. Bydelen hadde sammen med byen vokst seg stor og folkerik.

Storhaug hadde tidlig en sammensatt befolkning. Fra de trangbodde arbeiderboligene i Pedersgåda var ikke veien lang til fabrikkernes store og luftige villaer i Admiral Cruys gate. I 1960-årene var hermetikkindustrien ikke like lønnsom lenger. Arbeidsplasser og industribedrifter ble flyttet eller lagt ned. Den nye oljenæringen etablerte seg utenfor bykjernen i nye industriområder på Forus og i Dusavik. I løpet av tretti år, fra 1950 til 1980, ble befolkningen på Storhaug halvert fra rundt 20 000 til 10 000 beboere. De unge flyttet mens de gamle ble igjen. I 1970 var kun én av ti innbyggere under 16 år (Roalkvam, 2012, s. 172). Bydelen kom stadig dårligst ut i kommunens levekårsundersøkelser. Innbyggere på Storhaug skildrer selv bydelen på 70- og 80-tallet som et «tøft og rusjent sted» (Benhabiles & Bjørnstad, 2017, s. 215).

Figur 2.1: Kart over Stavanger. Storhaug bydel ligger på en halvøy, øst for sentrumskjernen (Store norske leksikon)

2.2.2 Nye oppgangstider

Storhaug har i 2020 en befolkning på 17 173, en økning på 54 prosent siden 2001 (SSB, 2021d). Levekårsundersøkelsen fra 2018 viser at bydelen har en stor andel unge voksne og en sterk barnetilvekst. Begge barneskolene på Storhaug har problemer med å få plass til alle elevene, og kommunen har planer om at en ny skole, med plass til over 600 elever, skal stå klar i 2024 (Stavanger kommune, 2021). Bydelen har også fått et sterkt internasjonalt preg. De fleste innflytterne til Stavanger bosetter seg i sentrumsnære områder som Storhaug. Dette gjelder spesielt for innvandrere (Høydal, 2014, s. 441). Tall fra Statistisk sentralbyrå viser at denne gruppen er overrepresentert i de sentrumsnære områdene i byen. Det gjelder både mennesker med vestlig og ikke-vestlig bakgrunn.⁸ I flere av områdene på Storhaug er innvandrerbefolkningen på mellom 30 og 40 prosent (*ibid.*, s. 441).⁹ Kommunens levekårsundersøkelse fra 2018 viser at det er høy vekst av barn i de sentrumsnære områdene, spesielt på Storhaug (Stavanger kommune, 2019). De billige boligprisene førte også til at mange innvandrere bosatte seg her. Dette fikk igjen en selvforsterkende effekt fordi nye innvandrere gjerne ville bo nær andre med samme kulturelle bakgrunn (Roalkvam, 2012, s. 291).

2.2.3 Gentrifisering og internasjonalisering

Utdanningsnivået i bydelen er stigende, og boligprisene øker. Fra 2015 til 2018 hadde Storhaug øst flest antall solgte boliger i kommunen, i tillegg til den høyeste kvadratmeterprisen (Stavanger kommune, 2018). I det tidligere industristrøket i Lervig dominerer nå boligblokker, kafeer, mindre næringsvirksomhet, konsertlokaler og kulturhus. Hva har skjedd i bydelen de siste førti årene? Gunnar Roalkvam hevder i boka *Stavanger bys historie. Oljebyen 1965–2010* at store deler av bydelen i de siste tiårene har vært preget av gentrifisering. Eiendomsutviklere kjøpte opp områder til lave priser, som de så rehabiliterte og solgte videre. Forgubbingen i bydelen ble gradvis erstattet av yngre folk som flyttet inn i gamle hus og i nye boliger som ble bygget (2012, s. 192–193). Bydelens mange kafeer og kulturmøteplasser førte til at den fikk rykte på seg for å være et hipt og urbant sted å bo.

⁸ Med vestlig bakgrunn regnes innvandrere fra EU/EØS-landene, USA, Canada, Australia og New Zealand. Med ikke-vestlig bakgrunn menes innvandrere fra Asia, Afrika, Latin-Amerika, Oseania unntatt Australia og New Zealand, og Europa utenom EU/EØS.

⁹ Tallene gjelder innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre.

Storhaug fikk endelig, som Bang-Andersen etterlyste på 80-tallet, oppmerksomheten rettet mot seg på nytt.

3. HVA ER DEN EGENTLIGE STAVANGERDIALEKTEN?

«'Ei røde rega' er blitt til 'en rød reke'. Klassiske kjennetegn ved de lokale dialektene er i ferd med å forsvinne.»

Lars Helle, redaktør i Stavanger Aftenblad (2019)

«Alle ordene dine slutter på *-e*» sa en lattermild medstudent fra Oslo til meg under en forelesning. Han siktet til innskuddsvokalen jeg smatt inn i adjektivet foran ubestemt entall av hankjønns- og hunkjønnsord. Denne ekstra *e*-en, eller svarabhaktivokalen, er et typisk målmerke for stavangerdialekten. Folk fra Stavanger sier «ein ¹*fine* dag» og «ei ¹*kule* dama» istedenfor «ein *fin* dag» og «ei *kul* dame». Eller gjør de det?

«Jentå mi har mista svarabhaktivokalen», fortalte en litt småfrustrert medstudent og småbarnsmor meg i en lunsjpause og la til: «Eg vil jo at hu ska snakka stavangårdialekt sånn så meg.» Men hva kan egentlig defineres som ekte stavangerdialekt?

3.1 Hva er en dialekt, og hvordan beskriver språkforskere stavangerdialekten?

Dialekt forstås oftest som et geografisk bestemt språkssystem. Begrepet kan romme både dialektale forskjeller mellom ulike områder (geolekter) og dialektale forskjeller mellom ulike grupper innenfor et område (sosiolekter eller (multi)etnolekter) (Mæhlum & Røyneland, 2012, s. 25–26). Karakteristisk for dialekter er at de er strukturelt nokså like og innbyrdes forståelige. En dialekt må være et språkssystem som snakkes av en større gruppe mennesker og bør ha en viss stabilitet over tid (*ibid.*, s. 26). Sammensetningen av språklige kjennemerker, målmerker, skiller en dialekt fra andre dialekter.

3.1.1 A-mål med skarre-r

En vanlig klassifisering av de norske dialektene er å dele dem inn i fire geografiske regioner, basert på hvilke målmerker regionene har til felles: østnorsk, vestnorsk, trøndersk og nordnorsk. Stavangerdialekten hører til den vestnorske regionen som strekker seg fra Romsdalen og sørover til og med Rogaland og Sørlandet. Felles for regionen er for det meste fravær av målmerker en finner i de tre andre regionene: jamvekt, tjukk *l* og retrofleksjer (Mæhlum & Røyneland, 2012, s. 39). Den vestnorske regionen deles igjen opp i tre

hovedområder: nordvestlandsk, sørvestlandsk og sørlandsk. Sørvestlandsk omfatter dialektene i Sogn, Hordaland, Rogaland og det meste av Vest-Agder. Sørvestlandsk blir også omtalt som a-målsområdet. Her ender infinitiver og alle svake hunkjønnsord på *-a* (*å kãm(m)a, ei jenta*). Svake hunkjønnsord i bestemt form ender på *-å* eller *-o* i det meste av området (*den damå/o*). Folk fra Sørvestlandet bruker i hovedsak pronomenerne *eg* og *me* og skarrer på *r*-en (*r* har en bakre uttale, en uvular frikativ). Innskuddsvokal, som regel en *-e*, er vanlig («ein ^lfine dag»). Den sørligste delen av området skiller seg ut med lenisering eller folkelig sagt bløte konsonanter. Det vil si at de ustemte plosivene *p, t, k* har blitt til de stemte plosivene *b, d, g* etter lang vokal (*taba, mada, kaga*).

Flere av fagbøkene som tar for seg det norske dialektlandskapet, skriver at bymålene i de ulike områdene og regionene ofte mangler målmerker som man finner i det området byen ligger i (Mæhlum & Røynealand, 2012, s. 23; Papazian & Helleland, 2005, s. 34; Skjekkeland, 2010, s. 92). Byene er språklige smeltedigler der flere ulike dialekter og språk møtes. Resultatet er ofte et forenklet lyd- og bøyningssystem. I tillegg finner en også påvirkning fra bokmålet og fra større byer. I mange norske byer har det også eksistert to ulike talemål side om side. Det normaliserte talemålet, også kalt det høyere talemålet, i disse byene ligger tettere opp til talt bokmål, men med enkelte dialektale eller regionale preg. Dette talemålet skiller seg fra det tradisjonelle folkemålet som har mange flere fellestrekk med bydemålene rundt byen (Skjekkeland, 2010, s. 92–93). Forskning på talemål i byene har de siste tiårene vist at disse to sosiolektene er i ferd med å smelte sammen. I denne foreningen er det flest trekk fra det tradisjonelle folkemålet som dominerer (Gabrielsen, 1984, s. 122; Hårstad & Opsahl, 2013, s. 104).¹⁰

3.1.2 Kompromissdialekten

Få av innføringsbøkene i dialekter skriver spesifikt om Stavanger bymål. I et eget kapittel om stavangersk i boka *Den store dialektboka* (1990) beskriver Helge Omdal dialekten som et kompromiss mellom dialekter nord og sør i Rogaland. Typiske målmerker er de sørvestlandske *a*-endingene i infinitiv og svake hunkjønnsord, *å*-endingene i bestemt form entall av hunkjønnsord, «blaude» konsonanter og skarre-*r*. Et annet kjennetegn på dialekten

¹⁰ I studien *Eg eller je? Ei sosiolingvistisk gransking av yngre talemål i Stavanger* kommer Finn Gabrielsen (1984) frem til at det er det tradisjonelle bymålet som vinner frem på bekostning av det høyere talemålet i Stavanger. I *Språk i byen. Utviklingslinjer i urbane språkmiljøer i Norge* konstaterer Stian Hårstad og Toril Opsahl (2013) at både i Trondheim og Oslo samler de unge språkbrukerne seg om «en språklig «middelvei» der tradisjonelle «gatespråk»-former dominerer.

er også ifølge Omdal lite bruk av vokalen *æ* (*lerar, vera*), segmentering (*adle, fodle*) og pronomenformene *eg, hu, me* og *dåkkår*. Han nevner også at *u*-lyden ofte uttales som *y*-lyd (*byssen, gytten*). Et annet kjennetegn er bøyingen av flertallsendinger i substantiv hankjønn der endingen *-er* ofte blir uttalt som *-år* (*armår, hestår*) (Omdal, 1990, s. 194).¹¹ Omdal konkluderer med at stavangerdialekten står nærmere nynorsk enn bokmål og at grunntrekkene i dialekten ser ut til å ha sterk motstandskraft (*ibid.*, s. 196).

Papazian & Helleland (2005, s. 112) tar også for seg stavangerdialekten. De skriver om de samme målmerkene som Omdal, men nevner også nektingsadverbet *ikkje* og at spørreordene har *k*-former (*ka, kem, koss*). Både Papazian & Helleland og Omdal beskriver også en lokal varietet av bokmålet i tillegg til bymålet. Som i flere av de større norske byene har det også i Stavanger eksistert et høyere talemål som ligger nærmere opp til bokmålet, men med innslag av dialektale trekk. Dette «pene» stavangerske talemålet, eller sosiolekten, ble gjerne assosiert med innbyggere som holdt til i vestre bydel og tilhørte de øvre sosiale lag.

¹¹ Finn Gabrielsen (1984, s. 111) mener den «nye» allomorfen /år/ i ubestemt form flertall hankjønn er et kompromiss mellom det høyere talemålets /er/ og Stavanger bymåls /ar/.

3.2 «Stygt» eller «pent» språk – den språkdelt byen

Gottene fra Egenes

«Vi er de pene Gottene fra Egenes
Vi har gått på Kongsgård
Og vi har fått det til
Vår bestefar var herremann
Han startet med Sild
Så vi går rundt og sprade
Og gjør bare det vi vil.»

(Tekst: Løgnaslaget, 1990)¹²

Eg e fydde på straen eg

«Eg e fydde på straen eg – eg e Strannagutt.
Tregongs-styvlar e nok for meg.
Tra-la-la-la-la.
Eg får'kje skjeva med bondesmør.
Tra-la-la-la-la.
Om eg mangla kulør, så har eg alltid humør
Tra-la-la-la-la.»

(Tekst: Laurits Torssen, 1933)¹³

På 1950-tallet vokste min far opp som et tospråklig barn. Hjemme i rekkehuset på byens vestkant, Eiganes, snakket han «pent». Ute i gata sammen med kameratene slo han om til «gatespråk». Som flere andre norske byer har også Stavanger lenge hatt to ulike talemålsvarianter: et normalisert talemål (det høyere talemålet) som gjerne omtales som «korrekt», «pent» eller «dannet», og et folkelig bymål omtalt som «gatespråk». Det folkelige, eller tradisjonelle, bymålet representerer det opprinnelige norske talemålet i byen, i motsetning til det dansk-norske høyere talemålet. Bymålet ligner talemålene i byens omland, men med enkelte språklige forenklinger.

Det høyere talemålet i Stavanger har mye til felles med moderat bokmål, som *e*-endelser i infinitiv (*å lese, å spise*) og felleskjønn. Det vil si at substantiv som bøyes som hunkjønn i bymålet får hankjønnsbøying i det høyere talemålet. Det heter *en jente* og *den jenten*, ikke *ei jenta* og *den jentå*. Talemålet har også enkelte dialektale markører som pronomenformen *je*, lenisering (*tabe, made, kage*) og innskuddsvokal. Et annet kjennemerke er kort *o* der en ofte ellers har kort *u* (*bossen, nollen*) (Omdal, 1967, s. 196–197). På mange måter lå det høyere talemålet nært opp til dansk (*ibid.*, s. 80).

Stavanger ble lenge regnet for å være en by med skarp sosial lagdeling i talemålet. Man kan gjerne snakke om to ulike sosiolekter. Det høyere talemålet dominerte blant byens øvre sosiale lag, som gjerne bodde i vestre bydel. Østre bydel var i hovedsak bosatt av arbeidere

¹² Hør «Gottene fra Egenes» her: [Løgnaslaget - Gottene fra Egenes - YouTube](#)

¹³ Hør «Eg e fydde på Straen eg» her: [Jan Høiland - Eg e fydde på straen - YouTube](#)

som snakket «gatespråk». Språkskillet var likevel ikke komplett. Flere kvinner og jenter i lavere sosiale lag snakket «pent». Mens gutter i øvre sosiale lag kunne i sterkere grad bli påvirket av «gatespråket», ble jentene lært opp til å snakke «dannet» (Gabrielsen, 1984, s. 1–2). I sin undersøkelse av det høyere talemålet i Stavanger skriver Helge Omdal at det å snakke «pent» er særlig utbredt blant jenter og kvinner, og at bruken hos disse ikke nødvendigvis følger sosiale skillelinjer. Omdal hevder også at de fleste siddiser kunne slå over til det høyere talemålet i visse situasjoner: «t. eks. hører en ofte at folk nytter dht. [det høyere talemål] når de snakker til små barn, og i særlig grad når de snakker til andres barn» (Omdal, 1967, s. 82).

En økende befolkning og utflytting fra den gamle bykjernen til nybyggerstrøk i utkanten av byen førte etter hvert til mer kontakt mellom de to stavangerske talemålene. Ifølge Omdal ble resultatet at det høyere talemålet tok opp flere trekk fra bymålet enn omvendt (1967, s. 80). På 1970-tallet skyllet den norske dialektbølgen også innover Stavanger. Nye lokale rockegrupper som Stavangerensemblen, Asfalt og Mods sang på bymål.¹⁴ Et ungt voksende revymiljø i byen gjorde det samme. De gjorde samtidig narr av det høyere bymålet illustrert med sangen «Gottene fra Egenes» hvor den lokale revygruppen Løgnslaget parodierer både livsstilen og talemålet til ungdommen på Stavangers vestkant. Rollene til de to talemålene synes nå å være snudd om: Det var det folkelige bymålet som var «inn», mens det pene talemålet var «ut»: «Særlig blant ungdommen ble såkalt høyere talemål eller ‘pent’ stavangersk nærmest en lokal anakronisme. Å bruke ‘je’ i samtale med forretningsforbindelser i Oslo, ble redusert til et provinsielt kjennetegn» (Roalkvam, 2012, s. 157). På begynnelsen av 1980-tallet konkluderer Finn Gabrielsen med at det høyere talemålet er i oppløsning som et eget språkssystem blant ungdommen (1984, s. 122). Også nyere studier av stavangersk tyder på at dette «pene» talemålet nærmest ikke eksisterer blant siddiser lenger (Aasen, 2011 og Johannessen, 2020).

Et annet tegn på at den folkelige bydialekten fikk en ny vår på 1970-tallet, var nytutgivelsen av Berntsen & Larsens *Stavanger Bymål* i 1978, et opptrykk av førsteutgaven fra 1925. I det nye forordet (skrevet på nettopp dette talemålet) står det blant annet: «Det e et tetag for vern av verdjar i lokalkulturen når Stavanger Bymål nå bler gidde du på nytt. Det

¹⁴ Hør hvordan de sang på dialekt her: Stavangerensemblen: https://www.youtube.com/watch?v=1Bg5h_MK_g&ab_channel=hobbyhumoristen
Asfalt: https://www.youtube.com/watch?v=qgQ58vxpJmI&ab_channel=hobbyhumoristen Mods: https://www.youtube.com/watch?v=AvMgmIdg1ZQ&ab_channel=Lydvigen

vise at interesså auge for den kulturarven så bydialekten i Stavanger e berar av» (Pedersen & Sandvik, 1978, s. 9). På 1970-tallet ble hermetikk avløst av olje som byens viktigste næringsvei. Økonomisk vekst og behov for arbeidskraft førte til høy innflytting, ikke bare fra andre steder i Norge, men nå også i stor grad fra utlandet. Hvordan ville det påvirke talemålene i Stavanger? I forordet til *Stavanger Bymål* frykter forfatterne for fremtiden: «der e mange ting så tyde på at der i dag vokse frem et oljearistokrati i Stavanger. Dis brugsmaal bler merr og merr engelsk. Det sosiala skillet kan i framtidå komma te å visa seg i om folk bruke engelsk eller norsk» (*ibid.*, s. 11).

4. TIDLIGERE STUDIER

4.1 Stavanger Bymål (1925)

Den første systematiske granskningen av talemålet i Stavanger ble utgitt i 1925, skrevet (for hånd!) av Mandius Berntsen og Amund B. Larsen. Her er både lydlære, formlære og ordforråd utførlig skildret. Forfatterne mener Stavanger bymål, det som også ble kalt «gatespråket», er sterkt preget av bygdedialektene i Ryfylke og på Jæren. I bymålet finner vi hunkjønnsbøyning med *a-* og *å-*endinger, *a-*endinger i verbene i infinitiv, pronomenerne *eg*, *me*, *hu* og *dåkkår*, nektingsadverbet *ikkje*, bløte konsonanter og innskuddsvokal i ubestemte adjektiv. I forordet til nyutgivelsen 53 år seinere slås det fast at dialekten har endret seg lite siden 1920-tallet. «I hoveddragå e bymålet i dag sånn så Stavanger Bymål vise at det va for femti år siden. (...) hos de unge e og bymålet i det stora og heila sånn så før», skriver forfatterne av forordet fra 1978, Per-Bjørn Pedersen og Olav Hetland Sandvik (1978, s. 9). De viser til en undersøkelse av talemålet hos elever fra to ungdomsskoler i Stavanger. Her kom det frem at bymålet stod sterkt hos ungdommene i byen og at det var dette de brukte når de snakket sammen (*ibid.*, s. 9).

I innledningen til verket fra 1925 tar forfatterne Berntsen og Larsen også for seg det høyere talemålet i byen. De hevder at denne stavangervarieteten ikke har samme status og utbredelse som tidligere og er i en oppløsningsprosess; «bort fra det sterke danske element i forrige periode og inn på fornorskingsveien» (1925, s. 8). Undersøkelsen fra 1978 viser at ungdommene kun snakker «pent» i visse situasjoner, særlig når de snakker til ukjente (Pedersen & Sandvik, 1978, s. 9).

4.2 Helge Omdal om det høyere talemålet (1967)

I artikkelen «Noen karakteristiske trekk ved det høyere talemålet i Stavanger – jamført med folkemålet» (1967) tar Helge Omdal for seg likheter og ulikheter mellom det høyere talemålet og det folkelige bymålet. Han skildrer den «dannede dagligtalen» i Stavanger som et talemål som står svært nær dansk og riksmål, mens bymålet ligger nærere opp til bygdemålene på Jæren og i Ryfylke (1967, s. 80–81). På samme tid mener Omdal at det høyere talemålet i byen også har tilnærmet seg bymålet, og hevder at det nå er en

talemålsvariant «som på mange måter er et kompromiss mellom folkemålet og den vanlige bokmålsuttalen (*ibid.*, 97–100).

Felles for de to stavangerske talemålene er bruk av de bløte konsonantene *b, d, g* istedenfor harde *p, t, k*. Både de som snakker «pent» og de som snakker «bredt», sier *kage* eller *kaga* istedenfor *kake*. En annen likhet er lite bruk av vokalfonemet *æ*. Begge talemålene bruker heller *e* (ikke *hær/dær*, men *her/der*). I tillegg har både det høyere talemålet og bymålet begge innskuddsvokal i ubestemt form av adjektiv i hankjønn og hunkjønn. Det heter *en/ein*¹ *store mann* og ikke *en stor mann* (*ibid.*, s. 83–85).

Omdal finner flere språkdrag som skiller de to talemålene. Blant annet i substantivbøyningen der bymålet har *a-* og *å-*endinger i ubestemt og bestemt entall hunkjønn (*ei kaga, den kagå*), mens det høyere talemålet kun har to genus, der òg hunkjønn entall får *e-* og *en-*endinger (*en kage, den kagen*). Også verb i infinitiv har ulik ending. De «dannede» har *e-*ending (*å dingle*), mens den folkelige dialekten har *a-*ending (*å dingla*). Et typisk trekk som skiller de to talemålsvariantene, er det personlige pronomenet i første person entall. Her har bymålet *eg*, mens det høyere talemålet har *je*. Også i lydsystemet finner Omdal forskjeller. Mens bymålet har mange diftonger (*bein, rein*), har det høyere talemålet nesten ingen (*ben, ren*). Der den korte vokalen *u* i bymålet ofte blir en kort *y* (*bussen > byssen, gutten > gytten*), blir den i det høyere talemålet uttalt mer som en kort *o*-lyd (*bossen, gotten*) (*ibid.*, s. 85–96). Omdal understreker at grensene mellom byens to talemål er nokså flytende, og at begge har tilnærmet seg hverandre. Likevel mener han at det er det høyere talemålet som har tatt opp flere endringer fra bymålet, mens bymålet bare har gjennomgått mindre endringer i retning av det høyere talemålet (*ibid.*, s. 81).

4.3 Finn Gabrielsen, *Eg eller je?* (1984)

I sin hovedoppgave *Eg eller je? Ei sosiolingvistisk gransking av yngre mål i Stavanger* fra 1983, utgitt i 1984, gransket Finn Gabrielsen talemålet blant tretti elever ved tre videregående skoler i Stavanger.¹⁵ Gabrielsen ville finne ut om skillelinjene mellom det høyere talemålet og det folkelige bymålet fremdeles fantes, og om det eksisterte en sammenheng mellom talemål, klasse og kjønn. Han undersøkte også hvilke språklige endringer som var under utvikling og hvordan eventuelle endringer kunne forklares. Gabrielsen tok utgangspunkt i

¹⁵ Et krav var at informantene minst hadde bodd sammenhengende i Stavanger siden de var fem år gamle.

studiene fra 1925 og 1967 og sammenlignet, med bruk av åtte språklige variabler, talemålet derfra med ungdommers talemål i 1981.¹⁶ Bare et fåtall av informantene hans snakket noe som kunne identifiseres som det høyere talemålet. De fleste av informantene hadde en overvekt av former fra det folkelige bymålet. Gabrielsen fant at *a*-målet var ekspansivt – de aller fleste informantene sa *å finna*, ikke *å finne*. Samtlige informanter sa *eg* og ikke *je*, det samme gjaldt for bruken av *ikkje* fremfor *ikke*. Det store flertallet av elevene brukte også bløte konsonanter istedenfor harde. Men her var ikke ungdommene konsekvente. Hos flere av dem ble også de ustemte plosivene *p*, *t*, *k* realisert istedenfor *b*, *d*, *g*. Også bruken av segmenterte former med *dl* for *ll* (*fjedl* vs. *ffjell*) var redusert til noen få høyfrekvente ord som *adle* og *mydlå* (1984, s. 109–120).

Gabrielsen konkluderer med at det er det folkelige bymålet som brer om seg blant stavangerungdom og fortrenger det høyere talemålet. Han mener sosial utjamning, en egen ungdomskultur og en større stolthet overfor den folkelige stavangerdialekten kan være mulige forklaringer til endringene (*ibid.*, s. 123–129). Gabrielsen fastslår at det tross i tilflyttingen til byen har vært få språklige endringer i bymålet fra 1925 (*ibid.*, s. 130). Samtidig ser han tendenser til at det folkelige bymålet på enkelte områder nærmer seg norsk normaltalemål/bokmål. Dette nye talemålet kaller han for et moderne Stavanger bymål, hvor mange av de kjente og hyppige lydene, bøyningene og ordene i det folkelige bymålet vil bestå, mens andre forsvinner: «Populært sagt er såleis bymålet mest ‘reint og uforfalska’ i høgfrekvente ‘kjerneord’ og meir ‘utvatna’ i ord som er mindre hyppige» (*ibid.*, s. 122).

4.4 Kristine Nymark Aasen, *Stavanger-dialekten 30 år etter* (2011)

Hva har skjedd med Stavanger-dialekten i løpet av de snaut tretti årene som har gått etter Gabrielsens studie tidlig på 80-tallet? Det spørsmålet stilte Kristine Nymark Aasen seg i 2011 i sin mastergradsoppgave *Stavanger-dialekten 30 år etter. Ei sosiolingvistisk oppfølgingsgransking av talemålet i Stavanger*. Aasens studie var en del av prosjektet «Dialektendringsprosessar» hvor målet var å utvikle innsikt i hvordan og hvorfor norske dialekter utvikler seg. Som Gabrielsen undersøkte Aasen også hvilke endringer som er under

¹⁶ For å finne ut om informantene vekslet intraindividuell mellom de to ulike stavangerske talemålene, ble de intervjuet i en formell situasjon, med en intervjuer som snakket norsk normaltalemål (som ligger tett opp til stavangersk høyere talemål) der det ble snakket om intellektuelle tema, og i en uformell situasjon, der intervjueren snakket folkelig bymål og tema var knyttet til ungdommens dagligliv. Gabrielsen konkluderer med at ungdom i Stavanger stort sett bruker sitt naturlige talemål i begge situasjoner.

utvikling i stavangersk talemål, og hvordan disse endringene kan forklares. I tillegg søkte hun svar på om retningen eventuelle dialektendringer tok, var en del av et nasjonalt eller regionalt mønster. Aasen intervjuet tre ulike aldersgrupper: unge informanter (14–16 år), middelaldrende informanter (35–50 år) og eldre informanter (65–80 år) fordelt på begge kjønn. For å studere språkendringer i reell tid var flere av Aasens middelaldrende informanter de samme som Gabrielsen intervjuet i sin studie tretti år tidligere. Aasen brukte flere av de samme språklige variablene som Gabrielsen, men i tillegg la hun også til nye variabler. De språklige variablene målte hun opp mot de sosiale variablene alder, kjønn og sosialgruppe. I likhet med Gabrielsen konkluderer også Aasen med at «gatespråket er i frammarsj» (2011, s. 122). Det var kun enkelte av de eldre informantene hennes som fremdeles brukte det høyere talemålet. De tradisjonelle variablene som pronomenet *eg* og nektingsavderbet *ikkje* ble mer brukt blant informantene i 2010 enn i 1981. Derimot fant Aasen at de bløte konsonantene er på retur i Stavanger bymål. Bruken av *p, t, k* i stedet for *b, d, g* hadde økt i løpet av de siste tretti årene. Dette gjaldt spesielt blant de yngre informantene. Den samme tendensen gjaldt infinitivsendinger. Mens Gabrielsen fant at *a*-endinger ble brukt av stadig flere, og at *e*-endingene var tilsvarende sjeldnere, viste Aasens resultater at det motsatte skjedde blant hennes informanter (*ibid.*, s. 62-65). Hun fant få forskjeller i talemålet basert på kjønn og sosial tilhørighet (*ibid.*, s. 97-98).¹⁷ Hvorfor endrer stavangersk talemål seg slik Aasens resultater viser? Selv mener hun det i hovedsak er ytre språklige faktorer som påvirker dialekten. Hun hevder talemålet er i en forenklingsprosess og går i retning av en mer allmenn vestlandsk dialekt preget av bergensk bymål. Ifølge Aasen fører en stor tilflytning til Stavanger fra andre deler av Vestlandet, i tillegg til Bergens rolle som hovedstad for landsdelen og sitt dominansforhold overfor Stavanger, til at det er talemålet i Bergen som påvirker stavangersk talemål i størst grad. Aasen hevder at man i Bergen og på mesteparten av Vestlandet finner *p, t, k* istedenfor bløte konsonanter, infinitiv med *e*-endinger (*ibid.*, s. 102) og formene *eg* og *ikkje* (*ibid.*, s. 111). Hun utelukker ikke at noen av språkendringene kan komme fra bokmål og østlandsk, men mener siddisenes sterke lokale identitet, i tillegg til at de «ikkje vil identifisere seg med det autnorske» (*ibid.*, s. 102) tyder på at påvirkningskilden er regional og ikke nasjonal. I fremtiden tror hun stavangersk bymål vil bestå, men fortsette å gå gjennom nivelleringsprosesser der lokale former blir erstattet med

¹⁷ Aasen finner ingen signifikante forskjeller mellom kjønn og talemål. Likevel viser materialet hennes at kvinnene oftere velger «pene» former enn menn. Dette gjelder spesielt i bruk av *e*-infinitiv. Hun finner også en liten tendens til at sosial tilhørighet kan ha noe innvirkning på valg av talemål, men langt mindre enn Gabrielsen fant i 1984.

regionale. Hun mener vestnorske dialekter, og særlig bergensk gatespråk, vil påvirke disse prosessene (*ibid.*, s. 1122).

4.5 June Thea Johannessen, *Talemålsendringer i Stavanger i dag* (2020)

«Det kan virke som om Aasens ønske om å finne påvirkning fra Bergen overskygger hennes evner til å se andre mulige forklaringer», skriver June Thea Johannessen i mastergradsoppgaven *Talemålsendringer i Stavanger i dag. En sosiolingvistisk undersøkelse av yngre talere av stavangersk* (2020, s. 104). Ni år etter at Aasen konkluderte med at Stavanger bymål gjennomgår en regionalisering, hevder Johannessen at det derimot er en standardiseringsprosess med påvirkning fra Oslo som er styrende for utviklingen av stavangersk talemål. I sin egen studie tar Johannessen utgangspunkt i undersøkelsene til Gabrielsen og Aasen og sammenligner dem med hvordan Stavanger-ungdommer snakker i 2020. Johannessen intervjuet 41 ungdomsskoleelever (15–16 år) ved to skoler i to ulike bydeler i Stavanger. I tillegg var også enkelte av elevenes foreldre (13 stykker i alderen 40–55 år) informanter. Studien ville finne svar på i hvilken grad tradisjonelle stavangerske dialekttrekk blir opprettholdt hos yngre talere av stavangersk. Johannessen undersøkte seks språklige variabler i lys av de sosiale variablene geografisk tilhørighet, alder, kjønn og sosial lagdeling. Hun fant at de tradisjonelle stavangerske dialekttrekkene stort sett er svekket til fordel for mer bokmålske former blant de yngste informantene, mens foreldrene deres i større grad holder på det tradisjonelle stavangerske bymålet (*ibid.*, s. 109). Som Aasen kom også Johannessen frem til at ungdommene brukte bløte konsonanter bare i halvparten av de undersøkte tilfellene. Også innskudds-*e* i adjektiv ble brukt i kun 60 prosent av de undersøkte tilfellene hos ungdommene; hos foreldrene var prosentandelen 90. De yngre informantene hadde mindre bruk av hankjønnsartikkelen *ei* og hadde heller ikke endingene *-ar* og *-ane* i flertall av hankjønnsord (*armar* blir skiftet ut med *armer*, uttalt [-oʁ]). Derimot viste Johannessens undersøkelse at både infinitivmorfemet *-a* og endingene *-a* og *-å* i hankjønnsord (*ei/ein veska – den veskå*) bestod blant de fleste ungdomsskoleelevene (*ibid.*, s. 97–99).

I likhet med Aasen mener også Johannessen at dialekten i oljebyen Stavanger med mange tilflyttere går gjennom en endringsprosess der markerte tradisjonelle bymålsformer slipes bort. Men i motsetning til Aasen hevder Johannessen den viktigste påvirkningskilden i denne prosessen er standardtalemålet med utgangspunkt i en østnorsk utgave av bokmål, og ikke

bergensk. Ifølge Johannessen blir standardtalemålet sett på som prestisjefyllt, det er nært tilknyttet skriftspråket ungdommene møter i skolen, og det dominerer i media. Hun mener også at i en by med innflytting fra både inn- og utland vil bokmålet virke som et *lingua franca* i møtet mellom ulike språk og dialekter (*ibid.*, s. 103–104). Også Johannessen hevder det høyere talemålet i Stavanger er marginalisert. Hun tror et regionalt farget standardtalemål i fremtiden vil ta plassen som en ny prestisjevariant blant byens befolkning (*ibid.*, s. 109).

5. UTVALGTE SPRÅKLIGE VARIABLER

Finnes det et bestemt knippe lyder, bøyninger og ord som definerer det store språkssystemet som stavangerdialekten er, og som man kan velge ut og forske på? I sine grundige undersøkelser av stavangerdialekten fant Finn Gabrielsen frem til hele 34 språklige markører på stavangersk talemål. Han endte opp med å forske på kun åtte av dem, men innrømmet samtidig at «åtte språklige variabler er eit mikroskopisk utsnitt av det totale språkssystemet» (1984, s. 67). Utvelgelsen av variablene baserte Gabrielsen på sin egen kjennskap til dialekten som innfødt siddis, i tillegg til typiske og høyfrekvente dialekttrekk. Han fokuserte på ord, lyder og bøyninger som han mente skilte de to talemålene i byen. I mitt eget utvalg av språklige variabler har jeg langt på vei benyttet meg av samme metode som Gabrielsen. Jeg har tatt utgangspunkt i min egen dialekt, erfaringer om hvordan andre oppfatter den, måten barna mine snakker på og samtaler med andre foreldre, barn og venner.

Dette er en synkron studie, hvor jeg undersøker ulike språklige variabler i ulike aldersgrupper i dag. Men på samme tid er også studien diakron: Jeg vil si noe om hvordan dialekten har endret seg i løpet av de siste tiårene, gjennom å sammenligne mine funn med tidligere undersøkelser. Derfor er målmerkene jeg har valgt ut også basert på tidligere studier av Stavanger-dialekten, spesielt Gabrielsens, Aasens og Johannessens utvalg. De syv språklige variablene er valgt ut både fordi de fungerer som markører eller målmerker for stavangerdialekten, men også fordi det, ut fra egen erfaring og tidligere studier, kan se ut som om de er i endring og gir dagens stavangerdialekt et noe diffust preg. Felles for variablene er at hver av dem har to varianter, som f.eks. *ikkje* og *ikke*. Den første varianten regnes som typisk for tradisjonelt Stavanger bymål. Den andre er en standardisert form som ligner talt bokmål.

5.1 Variabel 1: Personlige pronomen

De fleste personlige pronomen skifter mye i norske dialekter og er derfor gode målmerker (Papazian & Helleland, 2005, s. 63). Kjennetegn på Stavanger bymål er pronomen som *eg*, *hu*, *me* og *dåkkår*. Disse blir også listet opp som eneste former i *Stavanger Bymål* fra 1925 (s. 264). De som snakket «pent», sa derimot *je*, *hun*, *vi* og *dere*. Utenom *je* samsvarer disse

variantene med formene i bokmål og standard østnorsk.¹⁸ *Eg, hu, me* og *dåkkår* er derimot typiske sørvestlandske former. Både Gabrielsen og Aasen undersøkte pronomenet i første person entall. Gabrielsen fant at bare noen få av de kvinnelige informantene hans brukte formen *je*, mens det store flertallet av begge kjønn sa *eg* (1984, s. 109). Det samme kom Aasen frem til i 2011 (2011, s. 61–62). Johannessen har ikke målt denne variabelen. Verken Aasen eller Gabrielsen har undersøkt forekomsten av *hu/hun, me/vi* eller *dåkkår/dere*, men Gabrielsen mener at både *hu, me* og *dåkkår* blir brukt av stadig flere siddiser, og at å si *hun, vi* og *dere* blir sjeldnere (1984, s. 116–117).

5.2 Variabel 2: Nektingsadverbet

Nektingsadverbet i skriftspråket er *ikke* i bokmål og *ikkje* i nynorsk. Den siste formen er også brukt i mange norske dialekter, men i mange byer blir også bokmålsformen *ikke* brukt. Gjelder dette også for Stavanger? Tradisjonelt blir *ikkje* regnet som Stavanger bymål, mens formen *ikke* kjennetegner det høyere talemålet. Både i Gabrielsens og Aasens studier bruker over 90 prosent av informantene formen *ikkje* (1984, s. 82; 2011, s. 63). Johannessen har ikke undersøkt denne variabelen. Aasen konkluderer med at *ikke* klart er på retur i dagens stavangerdialekt (2011, s. 63).

5.3 Variabel 3: Infinitivsmorfemet

I *Stavanger Bymål* og i andre fremstillinger av norske dialekter blir stavangerdialekten definert som et *a*-mål (Papazian & Helleland, 2005, s. 112). Det høyere talemålet har her *e*-endinger, slik som man finner i bokmål og standard østnorsk. Både Gabrielsen, Aasen og Johannessen undersøker infinitivsmorfemet i sine studier. Gabrielsen finner at 73 prosent av informantene hans har *a*-endinger, og at disse formene er ekspansive i stavangerdialekten (1984, s. 110). Aasens studie viser derimot at mens *a*-endinger holder seg godt blant de voksne informantene, bruker kun 36 prosent av hennes unge informanter *a*-endinger (2011, s. 74). Ni år seinere fastslår Johannessen at *a*-infinitiv holder seg relativt godt blant både hennes unge og voksne informanter og ligger på 78 prosent totalt. Hun mener dermed at *e*-varianten ikke er like sterkt på fremmarsj som Aasen antar (2020, s. 98).

¹⁸ Gabrielsen mener at *je* må forstås som et kompromiss mellom formene *eg* og *jeg* (s. 69).

5.4 Variabel 4: Lenisering

Stavanger hører dialektalt til det en folkelig kaller for «den blaute kyststribå». Fra sørlandskysten og vestover til og med Jæren og Stavanger er de ustemte plosivene *p, t, k* gått over til de stemte plosivene *b, d, g* etter lang vokal (Mæhlum & Røyneland, 2012, s. 98). Et kjennetegn på stavangerdialekten har vært at siddiser sier *baga ei kaga* og ikke *bake ei kake*. Både det høyere talemålet og Stavanger bymål har disse stemte plosivene. Selv om de bløte konsonantene er en markør i stavangerdialekten, mener Gabrielsen at de ikke lenger er produktive, men relikvier av en tidligere produktiv regel. Det vil si at nye ord som kommer til i dialekten nå får harde konsonanter. Eksempel på dette er leksem som *apotek, kamerat* og *stat* (stavangerfolk sier ikke **aboteg, *kamerad, *stad*) (1984, s. 73). Et spørsmål blir da om de allerede leniserte konsonantene holder stand, eller om de skiftes ut med harde. Hos Gabrielsen bruker et stort flertall av informantene bløte konsonanter. Likevel biter han seg merke i at flere av dem veksler mellom å bruke harde og bløte (*ibid.*, s. 114). Aasen finner at de voksne informantene hennes også i stor grad holder på stemte plosiver, men hun ser en stor endring hos de yngre (2011, s. 64). I Gabrielsens undersøkelse fra 1981 brukte drøyt 90 prosent *b, d, g*. Tretti år seinere er prosentandelen nede i 49 prosent. Også kun halvparten av Johannessens unge informanter bruker stemte plosiver, og hun konkluderer med at bløte konsonanter tydelig er på retur blant ungdommer i Stavanger (2020, s. 98).

5.5 Variabel 5: Hunkjønnsbøying

Flere studier tyder på at bøying i kun to kjønn blir vanligere blant yngre språkbrukere i flere byer, blant annet i Trondheim og Tromsø (Busterud *et al.*, 2019, s. 13; Rodina & Westergaard, 2015, s. 25). I den snart hundre år gamle studien *Stavanger Bymål* slås det fast at dialekten har tre kjønn, mens det høyere talemålet følger mønsteret fra dansk med kun to kjønn, felleskjønn (hankjønn) og intetkjønn/nøytrum. Hunkjønnsord blir her bøyd som hankjønnsordene (*en dame, den damen*). I Stavanger bymål får historiske hunkjønnsord *a*-ending i ubestemt form entall, mens bestemt form entall slutter på *-å*. Siddiser er kjent for å si *ei dama* og *ei veska*, og ikke *en dame* og *en veske*. I bestemt form entall av hunkjønnsord har Stavanger bymål *å*-ending. Det heter *den damå* og *den veskå*, og ikke *den damen* og *den vesken*. Bruk av tre eller to kjønn påvirker også samsvarsbøyingen i artikler (*ei dama* eller *en dame*), adjektiv (*den fina damå* eller *den fine damen*) og pronomer (*damå mi* eller *damen min*). Selv om Gabrielsens resultater viser at stadig færre ungdommer snakker pent, er det

likevel mange av hans informanter som erstatter tradisjonelle hunkjønnsord og -bøyninger med hankjønn (1984, s. 114-115). Likevel mente Gabrielsen at de tradisjonelle bymålsformer av svake hunkjønnsord, som *jenta* og *gada*, var på fremmarsj blant de yngre og fortrenkte formene *jente* og *gade* (*ibid.*, s. 116). Aasen målte ikke denne variabelen, men Johannessen kommer i sin studie også frem til at både *a*- og *å*-endinger blir brukt av flertallet, både blant de voksne informantene og ungdomsinformantene (2020, s. 69–70).¹⁹ Likevel fant hun at hunkjønnsartikkelen *ei* var sjelden hos de unge informantene. Dermed oppstod interessante hybridformer som for eksempel *ein veska* (*ibid.*, s. 97–98).

Johannessens resultater viser at det ikke alltid er samsvar mellom informantenes realisering av *a*- og *å*-endinger. Selv om et flertall av informantene bøyer i tre kjønn, finner hun at de oftere bruker den stavangerske varianten av bestemt form entall (*jentå*) enn ubestemt form entall (*ei/ein jenta*). Jeg har derfor valgt å dele hunkjønnsvariabelen i to underkategorier: 5a – Hunkjønn ubestemt form entall og 5b – Hunkjønn bestemt form entall.

5.6 Variabel 6: Innskuddsvokal

Denne trykklette innskuddsvokalen, eller svarabhakti-*e*-en, finner vi i ubestemt form entall i adjektiv i mange vestlandsdialekter (Papazian & Helleland, 2005, s. 48). «En *fin* katt» blir på stavangersk «ein ^l*fine* katt», med tonem 1. Varianten viker av fra de fleste norske dialektene og fra både bokmål og nynorsk. Berntsen og Larsen (1925, s. 38) slår fast at bymålet i Stavanger har innskuddsvokal. Også i det høyere talemålet var man ikke fremmed for å legge til en ekstra *-e* (Omdal, 1967, s. 85). Det er kun Johannessen som har studert dette målmerket siden 1925. Hun fant at den trykklette *e*-endingen i adjektiv ble brukt av hele 90 prosent av de voksne informantene, mens samme *e*-endinger kun lå på 60 prosent blant elevinformantene (2020, s. 98).

5.7 Variabel 7: Lang *e*-lyd foran *r*

Siddiser realiserer sjelden vokalfonemet *æ* (Omdal, 1967, s. 84). På stavangersk er det vanlig å ha en lang *e*-lyd foran *r*, istedenfor *æ*. I stavangerdialekten heter det *kom her* og ikke *kom*

¹⁹ Selv om de yngre informantene totalt sett bruker flest *a* og *å*-endinger, finner Johannessen at det er store forskjeller mellom ungdommene ved skolene i de to ulike bydelene hun studerte. Elever ved Kannik skole på Våland (en sentrumsnær bydel på Stavangers vestkant) hadde flere *e*- og *en*-endinger (*en uke*, *den uken*) enn elever ved Lunde skole på Hundvåg (en øy utenfor sentrum). Ved Lunde skole hadde nesten alle elever *a*- og *å*-endinger.

hær. En sier *ei pera* og ikke *en pære*. Helge Omdal understreker at dette fenomenet også gjelder i det høyere talemålet (*ibid.*, s. 84). Ingen av de tidligere studiene av stavangerdialekten har målt denne språklige variabelen. Språkviter Gunnstein Akselberg viser til dialektstudier fra Bergen hvor man ser en endring i dialekten fra *e* til *æ*, og kaller det for en «usynlig» og «dramatisk» talemålsendring, som trolig er påvirket fra dialekter på Østlandet (2014, s. 143). For å gjøre en slik potensiell talemålsendring mer synlig er den tatt med som syvende og siste variabel i denne studien.²⁰

²⁰ Denne syvende variabelen er ikke målt i noen av de tidligere studiene av stavangerdialekten og var heller ikke med blant mine variabler i utgangspunktet (derfor er den heller ikke listet opp på registreringsskjemaet som informantene skulle fylle ut (vedlegg 6 og 7). I løpet av observasjonen i barnehagen ble jeg oppmerksom på at flere av barna ikke brukte den stavangerske *e*-varianten (*her, der, ver*) men den østlandsnære *æ*-varianten (*hær, dær, vær*), og startet derfor med å registrere barnas realiseringer av de ulike variantene. Jeg tok også opp denne språklige variabelen i intervjuene med de voksne informantene.

6. BARNEHAGEN – ET SPRÅKLIG FELLESSKAP

I 2020 gikk 92 prosent av alle barn mellom 1 og 5 år i Norge i barnehage (Utdanningsforbundet, 2021). 97 prosent av disse barna tilbrakte 41 timer eller mer i barnehagen hver uke (SSB, 2021e). Stavanger hadde 7842 barnehagebarn i 2019. Dette utgjør 90 prosent av barn i førskolealder. Hele 99 prosent av disse har heltidsplass (SSB, 2021f). Et kjapt regnestykke viser at barn med heltidsplass tilbringer omtrent like mange våkne timer i barnehagen i uka som hjemme.²¹ Barnehageforsker Tora Korsvold mener at «barnehagen som samfunnsinstitusjon spiller i dag en avgjørende rolle, både for samfunnsutviklingen og som barndomsarena for kommende generasjoner» (Korsvold, 2020a). Barnehagens viktige samfunnsrolle understrekes også hos Kunnskapsdepartementet, hvor det blant annet slås fast at barnehagen skal sikre at «barn skal få en god start og gode muligheter til å klare seg videre i livet» (Kunnskapsdepartementet, 2020).

6.1 En barnehage for noen

Barnehagen defineres som en pedagogisk virksomhet for barn frem til de når opplæringspliktig alder (Korsvold, 2020a). Behovet for dagpass til barn oppstod for over to hundre år siden. Den storstilte industrialiseringen og urbaniseringen på 1800-tallet førte til at barn ble mer en utgiftspost og en belastning enn en ressurs. Arbeid og hjem ble adskilt, og blant mange, spesielt i fattige familier, trengtes det hjelp til barnepass. De første barnehagene vokste ikke bare frem på grunn av behovet for barnepass, men også fordi nye tanker om barn og barndom gjorde seg gjeldende. Barndommen i seg selv ble sett på som verdifull og viktig for utviklingen av individet. (Korsvold, 2020a).

Med fremveksten av velferdsstaten kom kravet om at det offentlige burde ta et større ansvar for befolkningens liv og helse og dermed også for innbyggernes barndom. Men det tok lang tid før staten involverte seg i utbygging av og innhold i barnehagene. På 1950-tallet gikk kun 2 prosent av alle barn under skolepliktig alder i barnehage. Først i 1966 ble det gitt statlig tilskudd til drift av barnehager. Men i 1970 hadde ikke antallet steget mer enn til 3 prosent. Ti år seinere hadde fortsatt kun 20 prosent av barna plass. På 90-tallet startet en større utbygging

²¹ En uke har 168 timer. NHI anslår at søvnbehovet for 3–6-åringer er på 11–13 timer per natt (Lein, 2019) Dette utgjør rundt 84 timer. Trekker man fra de drøye 41 timene et barn tilbringer i barnehagen, er det kun igjen 43 timer av uka.

av barnehager, og i 2000 var andelen barnehagebarn vokst til 60 prosent (Korsvold, 2020a). Behovet for barnehageplass økte raskere enn utbyggingen. I 2003 stod rundt 23 000 barn på venteliste. Den store etterspørselen var bakgrunnen for barnehageforliket på Stortinget samme år. Politikerne stemte for økt statlig støtte til full barnehageutbygging og makspris på barnehageplass. I 2009 ble retten til barnehageplass lovfestet. Lovfesting og utbygging har også ført til at stadig flere barn starter i barnehagen tidligere. I 2000 hadde kun 27 prosent av alle ettåringer plass. Tjue år seinere går over 80 prosent av dem i barnehage (Korsvold, 2020c).

6.2 En barnehage for alle

Målet er at barnehagen skal være et tilbud til alle barn, uansett sosial eller økonomisk bakgrunn. Nettopp likhetstanken har vært rådende i nordisk og norsk barnehagepolitikk. I barnehagen skulle barn fra ulike bakgrunner og med ulike behov og evner møtes og leke sammen: «Folk skulle være ulike, men utgjøre et fellesskap. Ulike barn kunne leke like bra som like barn» (Korsvold, 2005, s. 191). I dag utgjør minoritetsspråklige barn 19 prosent av alle barnehagebarn i Norge. I Stavanger er prosentandelen 21,6. Kommunen har flere minoritetsspråklige barnehagebarn enn andre storbyer som Bergen og Trondheim, men færre enn Oslo (SSB, 2021h). I bydelen Storhaug er prosentandelen minoritetsspråklige barn som går i barnehage enda litt høyere. I 2019 rapporterte virksomhetslederne i bydelens elleve barnehager at til sammen 27 prosent av barna hadde et annet morsmål enn norsk, samisk, svensk, dansk og engelsk.²²

I løpet av de siste tiårene har staten i stadig større grad styrt innholdet i barnehagehverdagen i form av lover og planer. Her instrueres barnehageansatte til å sette fokus på områder staten mener er viktige, herunder barnas språkutvikling. Under overskriften *Kvalitet i barnehagen* på Kunnskapsdepartementets nettside fremheves det at en trygg og god barnehage må gi barna gode muligheter til å utvikle språklige og sosiale ferdigheter nettopp fordi disse ferdighetene er avgjørende videre i livet: «Regjeringen har derfor prioritert et trygt barnehagemiljø og språk som noe av det viktigste i barnehagen» (Regjeringen, 2020). Rammeplanen for barnehagen, som gir retningslinjer for barnehagenes innhold og oppgaver, er tydelig på at alle barn skal få en god språkstimulering i barnehagen. Personalet skal blant

²² Tallene er hentet fra opplysninger gitt av Øystein Lundestad, rådgiver for oppvekst og utdanning i Stavanger kommune. Jeg etterspurte også statistikk over den språklige bakgrunnen til barnehageansatte i kommunen, men her finnes det dessverre ingen offisiell statistikk.

annet «være bevisst på sine roller som språklige forbilder» og «bidra til at språklig mangfold blir en berikelse for hele barnegruppen» (Utdanningsdirektoratet, 2017).

Nettopp på grunn av barnehagens sentrale rolle i barnas første leveår, er den også en viktig påvirkningsfaktor i utviklingen av barnas talemål. I barnefellesskapet kan det også utvikle seg et språklig fellesskap blant barna. Er det slik at barna tilpasser talemålet sitt til hverandre i et miljø der flere ulike talemål møtes daglig? Temaet vil bli diskutert i drøftingsdelen (kap. 10.3 og 10.8).

7. TEORI

Det er vanlig å skille mellom indre og ytre årsaker til språkendring. Papazian og Helleland hevder at selv om rent språkstrukturelle endringer delvis kan forklare språkendringer, er det ytre faktorer som bestemmer om, når og hvor endringene slår gjennom (2005, s. 144). Det vil i dette kapitlet fokuseres på teori som utdyper ytre årsaker til språkendring. Det er vanlig å dele disse i to hovedtyper: 1) ideologiske eller sosial-psykologiske faktorer som identitet, prestisje og språkholdninger, og 2) materielle faktorer som fører til endrede sosiale nettverk, blant annet urbanisering, mobilitet, arbeidsliv, utdanning og kommunikasjon (*ibid.*, s. 144–145). Teorikapitlet vil ta for seg begge typene. Hva skjer når mennesker med ulike varieteter møtes. Hva endres, og hvordan og hvorfor skjer det?

7.1 Når vi tilpasser oss samtalepartneren: Den språklige akkomodasjonsteorien

Den språklige tilpasningsteorien, Communication Accomodation Theory (CAT), ble utviklet av blant annet Howard Giles, professor i kommunikasjon, i USA på 1970-tallet.

Utgangspunktet for teorien er ønsket om å forstå og forklare de individuelle vekslingene vi ofte foretar i talemålet vårt avhengig av hvem vi snakker med (Gallois *et al.*, 2005, s.123; Mæhlum *et al.*, 2014, s. 112). Et grunnleggende prinsipp er at kommunikasjon ikke bare er en måte å utveksle informasjon om fakta, følelser og ideer på, men at vi også bruker språket som en sosial respons. Vi former språket vårt alt etter om vi ønsker å vise tilhørighet til, eller å ta avstand fra, den eller de vi snakker med og eventuelt den sosiale gruppen de tilhører. Gjennom disse variasjonene i måten vi kommuniserer på, skaper vi vår egen identitet i spennet mellom ønsket om å passe inn og behovet for å skille oss ut. CAT undersøker hvordan vi tilpasser språket vårt, hvilke motiver som ligger til grunn for tilpasningene og hvilke konsekvenser det får (Giles & Ogay, 2007, s.293).

Teorien skiller mellom to motstående tilpasningsstrategier vi bruker når vi kommuniserer med andre. Når vi konvergerer, prøver vi på ulike måter å nærme oss samtalepartnerens måte å snakke på. Dette kan være i alt fra ordvalg, taletempo og uttale, til pauser og ikke-verbal kommunikasjon som smil og blikkontakt. Ved å nærme oss samtalepartneren signaliserer vi et ønske om å identifisere oss med den andre, samtidig som vi ønsker at denne skal like og akseptere oss. Et mål med konvergeringen er å bli godtatt og respektert, enten av en enkeltperson eller av en sosial gruppe. En annen konsekvens er at den kan gjøre

kommunikasjonen mer effektiv og forutsigbar. Likevel understreker Giles (2007, s. 296) at for stor grad av konvergering kan føre til en følelse av at man mister sin egen identitet.

Det er her den motsatte tilpasningsstrategien, divergering, kommer inn i bildet. Det underliggende motivet her er nettopp å fremheve ulikhet mellom en selv og samtalepartneren. Vi opprettholder eller øker den lingvistiske avstanden til den vi snakker med for å signalisere distanse til samtalepartneren eller til den sosiale gruppen hun tilhører. Dette gjør vi enten fordi vi ikke vil assosieres med samtalepartneren eller gruppen hun tilhører, eller fordi vi vil markere tilhørighet til en sosial gruppe vi selv tilhører eller ønsker å tilhøre (*ibid.*, s. 296).

Ifølge CAT blir konvergens vurdert mer positivt av samtalepartnerne våre enn divergens. Konvergerende kommunikasjon blir ofte sett på som mer effektiv og språkbrukerne som mer samarbeidsvillige. Men for mye tilpasning kan også oppfattes negativt. Her spiller samtalepartnerens oppfattelse av hvilke motiver som ligger bak konvergensen en stor rolle. Vi har ofte bestemte forventninger om hvor mye en samtalepartner bør tilpasse seg i ulike situasjoner (*ibid.*, s. 298). En overakkomodasjon, enten man nærmer seg eller distanserer seg språklig til samtalepartneren, kan bli mottatt dårlig av den vi snakker med. Disse forventningene er igjen basert på normer i det aktuelle språksamfunnet. Normene er førende for hvordan ulike grupper skal forholde seg til hverandre, og hva som er passende språk i ulike sammenhenger. Giles nevner at en spesielt førende norm er å konvergere til samtalepartnere som snakker standardtalemålet, eller en prestisjefull varietet i et språksamfunn.

Den språklige tilpasningen kan være gjensidig og likeverdig eller ensidig og ujevn. Ifølge CAT skjer aldri språklig kommunikasjon i et sosialt vakuum. Vi er ikke bare enkeltindivider som snakker sammen, men vi tilhører og representerer også ulike sosiale, kulturelle og etniske grupper. Følelsen av tilhørighet i disse gruppene styrer også i hvor stor grad vi tilpasser oss ulike samtalepartnere. Men hvilke samtalepartnere fra hvilke sosiale grupper tilpasser seg mest? Ifølge CAT avhenger det av de ulike gruppenes etnolingvistiske «vitaliteter» (*ethnolinguistic vitalities*). Dette måles med bruk av tre ulike typer faktorer: 1) gruppens status: dens økonomiske, politiske og lingvistiske prestisje, 2) demografi: Hvor stor gruppen er i antall og geografisk utbredelse, og 3) institusjonell støtte: om gruppen og språket dens blir anerkjent av politiske myndigheter, utdanningssystemet og andre institusjoner (*ibid.*, s. 299). Ved å måle gruppene mot hverandre ved hjelp av disse faktorene kan man finne ut hvilken gruppe som er mest dominant, og hvem som dermed tilpasser seg mest i

kommunikasjonssituasjoner. Giles understreker likevel at det ofte er samtalepartnerens subjektive oppfatning av egen og samtalepartnerens sosiale gruppe som er avgjørende for hvor mye han eller hun velger å tilpasse språket sitt (*ibid.*, s. 299). På 1970-tallet forklarte den språklige tilpasningsteorien konvergering med samtalepartneres behov for godkjenning og divergering med behovet for å skille seg ut. I en videreutvikling av teorien på 1980-tallet ble det understreket at disse tilpasningsstrategiene ikke bare hadde en affektiv funksjon, men også en kognitiv. Vi tilpasser oss hverandre språklig også for å forstå hverandre bedre og fremme effektiv kommunikasjon (Gallois *et al.*, 2005, s. 126). En kan i en samtale både konvergere og divergere for å lette kommunikasjonen. En samtalepartner kan konvergere språket sitt for å gjøre seg lettere forstått eller divergere for å få den andre til å tilpasse språket sitt til noe som er mer passende i den aktuelle situasjonen.

7.2 Hva skjer når dialekter møtes? Akkomodasjonsteorien og dialektendring

Lingvisten Peter Trudgill tar utgangspunkt i Giles' tilpasningsteori for å forklare hva som skjer når dialekter møtes. Trudgill hevder at selv om de fleste dialekter innenfor et språk er gjensidig forståelige, vil to samtalepartnere med ulike dialekter likevel tilpasse seg hverandres talemål. Mens CAT kun forsøker å forklare hvordan vi tilpasser oss samtalepartnerne våre i konkrete situasjoner, og hvordan vi konvergerer eller divergerer basert på sosial status og gruppetilhørighet, utforsker Trudgill hvordan talemål fra ulike geografiske områder påvirker språket vårt, både på kort og lang sikt. Hvordan akkomoderer vi, i hvor stor grad akkomoderer vi, og hvorfor akkomoderer noen av oss mer enn andre?

Når vi snakker med et annet menneske med en annen dialekt enn vår egen, tilpasser vi språket på ulike måter. Noen ordlyder, bøyninger og ord endres, mens andre ikke gjør det. Trudgill mener det er mulig å forklare hvilke mekanismer som bestemmer hvilke språklige varianter som blir eliminert, og hvilke som overlever i disse dialektmøtene. I alle språklige varieteter finnes det bestemte markørord som språkbrukerne identifiserer med den bestemte varietet. I stavangerdialekten er dette blant annet innskuddsvokalen og de bløte konsonantene. Disse markørene er språkbrukeren selv klar over, og markørene er, ifølge Trudgill, de første variablene vi modifierer for å tilpasse oss en samtalepartner med et annen dialekt. De føles for utstikkende og spesielle (*high salience*) og blir dermed ofte erstattet med andre former av samme ord (Trudgill, 1986, s. 10). Markørord er gjerne ord som blir forbundet med fordommer og stereotypiske oppfatninger av bestemte dialekter, og der det

ofte finnes en alternativ og mer prestisjefull variant av samme variabel som samsvarer bedre med skriftspråket. En blir også mer oppmerksom på ord som skiller seg radikalt fonetisk fra andre dialekter. Det samme gjelder om den aktuelle variabelen er i ferd med å endre seg hos flere språkbrukere (*ibid.*, s. 11).

En god illustrasjon på dette er de stavangerske bløte konsonantene. De skiller seg lydlig fra talt bokmål og nynorsk og flertallet av norske dialekter, og tidligere studier viser at stadig færre siddiser bruker dem. Men Trudgill påpeker at hans oppskrift på hva som blir markørord og ikke, ikke alltid stemmer. Noen markørord forandrer vi ikke. Dette kan være fordi den alternative varianten av ordet er vanskelig for oss å uttale eller kan bli oppfattet som for utstikkende og fremmed, den også; stereotypien knyttet til den blir for sterk til at vi velger å ta varianten i bruk (*ibid.*, s. 18). Likevel understreker Trudgill at disse begrensningene ikke gjelder barn i samme grad som voksne språkbrukere. Han mener at barn er mer individuelle i sine språklige tilpasningsstrategier og at de har større lingvistisk fleksibilitet enn voksne. De akkomoderer raskere og i større grad og følger ikke nødvendigvis det same mønsteret som voksne (*ibid.*, s. 31).

Selv om vi velger vekk markørord når vi møter andre dialekter, er det ikke bare sosialpsykologiske faktorer som bestemmer hvordan vi akkomoderer. I likhet med CAT understreker også Trudgill at det også er mulig at vi luker ut markørord for å gjøre oss lettere forstått. «The desire to make oneself more easily understood» (*ibid.*, s. 23) blir dermed også en viktig faktor i dialektmøter.

I dialektmøter vil språkbrukere, i ulik grad, legge vekk markørord og nærme seg hverandres talemål. Ifølge Trudgill er akkomoderingsprosessen sjelden komplett eller perfekt (*ibid.*, s. 37–38). Målet er å nærme seg hverandre språklig, ikke å imitere hverandre slavisk. Samtalepartnere med ulike dialekter kan derfor bytte mellom ulike varianter av samme ord i løpet av samtalen eller bruke varianter som ligger et sted mellom de to dialektene (*interdialect forms*).

Hvordan kan slike individuelle akkomodasjonsprosesser spre seg og føre til mer allmenne dialektendringer? Trudgill hevder at dersom en språkbruker akkomoderer hyppig til andre dialekter, vil denne tilpasningen over tid bli permanent. Hun sløyfer bestemte lyder, bøyninger eller ord også når hun ikke møter mennesker med andre dialekter. Bestemte dialekttrekk spres eller forsvinner når en lignende prosess skjer hos flere språkbrukere

samtidig. Geografisk spredning av lingvistiske former skjer når språkmøter fra ulike områder skjer ofte og i stor skala (*ibid.*, s. 42).

Hva blir så resultatet av slike allmenne akkomodasjonsprosesser? Ifølge Trudgill er det vanlig at hyppige dialektmøter først til føre til en diffus situasjon, der mange varianter av ulike lingvistiske variabler vil florere i det aktuelle språksamfunnet, til en ny fokusert dialekt til slutt dannes (*ibid.*, s. 94–97). Gjennom individuelle akkomodasjonsprosesser vil interdialektale varianter oppstå, i tillegg til at flere av variantene etter hvert vil reduseres. Dette skjer gjennom det Trudgill kaller en nivelleringsprosess (*ibid.*, s. 98). I denne prosessen slipes de markerte variantene bort. Dette er gjerne varianter som både oppfattes som avstikkende (markørord) og som i tillegg har liten geografisk utbredelse. Igjen står én av variantene eller en hybridform av flere. I tillegg til nivellering av markerte former hevder Trudgill det også skjer en forenklingsprosess. Det grammatiske systemet blir enklere og mer regulært. Varianter som er lettere å lære, går seirende ut av akkomodasjonsprosessen (*ibid.*, s. 102–103).

Trudgill kaller kombinasjonen av nivellerings- og forenklingsprosessene for koineisering, og mener disse prosessene, som skjer ved akkomodasjon i dialektmøter, er avgjørende for dialektendring og utformingen av nye dialekter (*ibid.*, 106–107). Ifølge Trudgill vil det i de fleste språksamfunn med langvarig og ytterliggående dialektkontakt oftest skje en slik fokuseringsprosess, men i enkelte språksamfunn vil en slik koineisering ikke skje. Til tross for mange dialektmøter vil det opprettholdes en høy grad av heterogenitet og mangfold (*ibid.*, s. 86).

Et hyppig brukt eksempel på en koineiseringprosess er utviklingen av Høyanger-dialekten i Sogn. Som følge av høy innflytting fikk dette språksamfunnet i løpet av tre generasjoner på 1900-tallet utviklet en ny koiné. Utviklingsforløpet gikk gjennom tre språklige faser. Den første fasen, kontaktfasen, var preget av høy innflytting og språklig mangfold, der innflytterne brakte med seg sine ulike dialekter som kom i kontakt med den tradisjonelle høyangerdialekten. Fase to, kaosfasen, var preget av en ekstrem språklig variasjon, spesielt hos barna, både inter- og intraindividuell. De møtte mennesker i ulike settinger, hjemme, på skolen og i fritiden, med en rekke ulike varieteter. I den tredje fasen, fokuseringsfasen, førte nivellerings- og forenklingsprosesser til at de fleste innbyggerne snakket en felles dialekt (*ibid.*, s. 96).

Den tradisjonelle høyangerdialekten var en typisk vestnorsk dialekt. Likevel består den nye koineen av flere elementer en vanligvis forbinder med bokmål og østnorske dialekter, som blant annet *se* (original dialekt: *sjao*), *vær* (original dialekt: *kvar*) og *noen* (original dialekt *nokon*). Hvorfor gjør den det? Majoriteten av befolkningen og innflytterne i Høyanger hadde vestlandske dialekter. Dette utdyper ikke Trudgill. Flere har de senere årene kritisert Trudgill for å legge for stor vekt på at det er bestemte lingvistiske egenskaper som bidrar til at noen språktrekk oppleves som markerte. Han forklarer riktignok at språkbrukere kan oppleve markørordene som «overtly stigmatized in a particular community» (*ibid.*, s. 11), men han forklarer ikke nærmere hvorfor disse oppleves som stigmatiserende av språkbrukerne. I boka *Konfrontasjoner. Når språk møtes* skriver Brit Mæhlum at det er problematisk å si at noen språktrekk oppfattes som markerte uavhengig av sosial kontekst:

For at begreper som «markerthet» eller «saliens» skal bidra til å gi en mer inngående forståelse av konkrete nivelleringsprosesser, er det følgelig viktig å ta i betraktning den aktuelle konteksten og de sosiokulturelle og ideologiske verdiene som har vært rådende i akkurat dette sosiale fellesskapet. (Mæhlum, 2007, s. 105)

Mæhlum mener årsaken til at så mange vestlandske drag ved høyangerdialekten forsvant, var at språkbrukerne opplevde disse variantene som for lokale og dermed feil i det nye moderne høyangersamfunnet. Selv om noen av de mer østlandske formene ble opplevd som for «snobbete» og dermed ble nivellert bort i koineiseringsprosessen, kom flere bokmålske former inn i den nye koineen. Mæhlum hevder dette skjedde fordi disse formene signaliserte «en form for urbanitet og trolig også modernitet, og dette er verdier som i høyeste grad har hatt sosial relevans i industrisamfunnet i Høyanger» (*ibid.*, s. 106). Men også bokmålsformer kan sende ut feil signaler. I Stian Hårstads studie av talemålet blant ungdommer i Trondheim ga flere av informantene uttrykk for at det opplevdes som et autentisitetsbrudd dersom man snakket «for fint» eller kodeskiftet til «østlending» (2010, s. 345). Hårstad konkluderer med at «språklig autentisitet» betyr at den språklige koden en bruker må stemme med språkbrukerens identitet: «Å bevege seg utenfor de aktuelle talemålsnormene vil kunne innebære å sette sin egen autentisitet i fare og dermed så tvil om hvem man egentlig er.» (*ibid.* 319). Ifølge Hårstad er den stedlige dimensjonen essensiell i unge trondheimeres identitetsforming. Identiteten som er knyttet til å være fra Trondheim bremser nivelleringsstakten (*ibid.* 347).

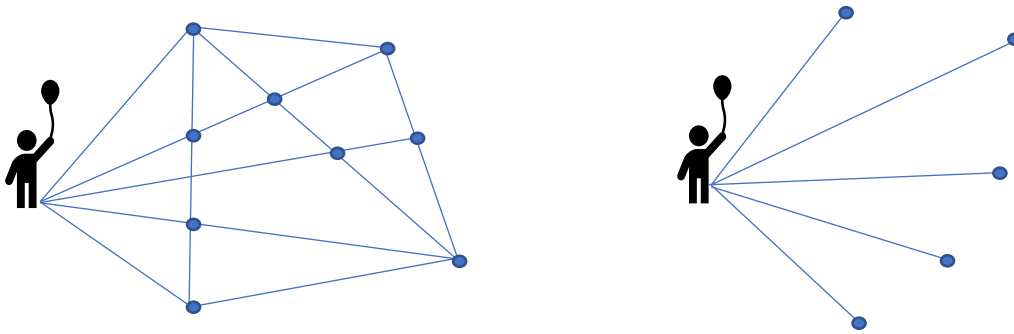
Så, bortsett fra rent lingvistiske kvaliteter, hva bestemmer hva vi velger bort i en akkommoderingsprosess, og hvilke nye språklige trekk vi tilegner oss? Ifølge Howard Giles spiller identitet og gruppetilhørighet en stor rolle for hvordan vi konvergerer eller divergerer. Hvilke språklige fellesskap identifiserer vi oss med og lar oss påvirke av?

7.3 Hvem lar vi oss påvirke av? Nettverksmodellen

Nettverksteorien studerer hvordan enkeltindivider inngår i et dynamisk samspill med andre enkeltindivider (Mæhlum, 2014, s. 116). Den vil forklare hvordan sosiale fellesskap vi er en del av daglig, påvirker oss og former vår identitet. Sosiale nettverk refererer til det nettet av uformelle kontakter vi omgir oss med i hverdagen vår. Familie, arbeidskollegaer og venner danner viktige nettverk for de fleste av oss. Vi kan tilhøre flere nettverk samtidig og føle oss mer eller mindre knyttet til dem. De sosiale normene som dannes innenfor disse nettverkene, også de språklige, kan virke styrende for medlemmene i dem. I Milroy og Milroys studie av språket i Belfast (1997) brukes nettverksteorien for å forklare språklig endring. Forskerne skiller mellom to ulike type nettverksstrukturer: I et tett nettverk er det forbindelseslinjer mellom alle medlemmene, alle kjenner alle. I tette nettverk er også ofte medlemmene knyttet til hverandre gjennom multiplekse relasjoner; de opptre i mange roller samtidig, gjerne både som kollega, venn og familiemedlem. Her er fellesskapsfølelsen sterk og de sosiale og språklige normene sterke. I åpne nettverk er det få bånd som knytter de ulike medlemmene sammen. Kontakten mellom dem er ikke så omfattende som i et tett nettverk og det er få førende språklige og sosiale normer (Milroy & Milroy, 1997, s. 200–201). Tradisjonelt har det tette og multiplekse nettverket vært karakteristisk for små, rurale samfunn eller for egne sosiale eller etniske grupperinger i storbyer. Åpne nettverk kjennetegner derimot moderne, urbane og mobile samfunn (Mæhlum, 2014, s. 117). Hvor knyttet et individ er til sine ulike nettverk, avhenger blant annet av hvor mye tid en bruker i nettverket, og hvor følelsesmessig knyttet man er til de andre medlemmene (Milroy & Milroy, 1997, s. 201).

Ifølge Milroy og Milroy vil de tette nettverkene motstå endring utenfra, også språklig, mens åpne nettverk vil være mer mottakelige for språklig endring. De hevder at de mer åpne båndene mellom ulike nettverk danner broer mellom nettverkene. Over disse broene fraktes språklige endringer. En person med tilknytning til flere ulike nettverk kan dermed bringe med seg og spre språklige endringer til nettverkene den er medlem av (*ibid.*, s. 202). Nettopp derfor er det vanlig at språklig innovasjon skjer raskest i mobile samfunn som består av

mange slike løse nettverk som fungerer som språklige broer. Milroy og Milroy understreker at dersom språklige nyvinninger skal spres, må medlemmene i ett nettverk også ha et ønske om å identifisere seg med, eller føle solidaritet med, medlemmene i et annet nettverk eller se en fordel med å inkorporere den språklige endringen (*ibid.*, s. 204).

Figur 7.1: Sosiale nettverk med ulik grad av tetthet. Til venstre er det illustrert et tett nettverk med multiplekse relasjoner. Til høyre et åpent nettverk med få bånd mellom språkbrukerne.

Et sosialt nettverk trenger ikke å være en gruppe vi er medlemmer av og kommuniserer med daglig. Det kan også være en gruppe vi ikke har tett kontakt med, men gjerne vil identifisere oss med. Slike referensielle nettverk fungerer for mange som forbilder og trendsettere. Vi signaliserer et ønske om tilhørighet gjennom å tilnærme oss egenskapene disse nettverkene har, også gjennom talemålet vårt (Mæhlum, 2014, s. 119). Her kan standardtalemålet spille en viktig normgivende rolle som et referensielt nettverk med sin dominans blant annet i media.

Det er vanskelig å måle hvor mange nettverk en enkelt språkbruker inngår i, og i hvor stor grad disse ulike nettverkene påvirker ham eller henne språklig. Det er også viktig å understreke det temporale og omskiftelige med en slik modell. En enkeltperson kan føle sterk tilhørighet til skiftende nettverk i løpet av livet og dermed også endre talemålet sitt. Likevel kan nettverksmodellen, ved å kartlegge noen av nettverkene en er medlem av, eller identifiserer seg med, bidra til å forklare ulike individers verbale strategier (*ibid.*, s. 124).

7.4 Hvilke nettverk er viktigst? Språklige normeringsinstanser

I store deler av den vestlige verden er det vanlig å regne med tre språklige normeringsinstanser hos barn: familie, venner og barnehage/skole (Mæhlum, 1992, s. 67). I

tillegg regnes også ulike medier, som film, barne-TV, bøker, musikk og mer eller mindre interaktive digitale medier, som en primær sosialiseringssagent hos barn i dag (Bugge, 2016, s. 65). Alle disse relasjonene danner et komplekst mønster av sosiale nettverk. Språkforsker Edit Bugge mener den språklige hverdagen til selv små barn er kompleks.

Slik vil også små barn ha erfaring fra ei rekke kommunikative kontekster og med et arsenal av språkbrukere. Den språklige variasjonen barn møter i en moderne norsk barndom, omfatter vanligvis ulike språklige varieteter innafor et eller flere språk, og disse språklige varietetene kan oftest assosieres til ulike personer eller til ulike situasjonelle kontekster i barnets hverdag. (Bugge, 2016, s. 65–66)

Spørsmålet blir da hvilke av disse normeringsinstansene som påvirker talemålet til barn mest.

7.4.1 Foreldre og søsken versus venner

Det er vanskelig å finne et universelt mønster for hvilke instanser som påvirker barn mest språklig. Dette vil variere til ulike tider, i ulike kulturer og noen ganger hos hvert enkelt barn (Mæhlum, 1992, s. 88). Flere sosiolingvister mener foreldrene er den viktigste språklige normeringskilden for barna i den første delen av livet deres. Spesielt har mor tradisjonelt blitt gitt en sentral rolle i barnets tidlige språklige utvikling. Først i tenårene blir venner og skolekamerater de viktigste påvirkningskildene, blir det hevdet (Bugge, 2016, s. 64; Mæhlum, 1992, s. 68-70). Flere språkforskere har derimot kritisert denne teorien. Brit Mæhlum skriver i sin studie av språket til barn på Svalbard, *Dialektal sosialisering. En studie av barn og ungdoms språklige strategier i Longyearbyen på Svalbard* (1992), at denne modellen gir et «stilisert og konformt bilde» av en prosess som i en moderne virkelighet er mye mer kompleks: «Det er for eksempel god grunn til å tro at det vil kunne foregå en viss forskyvning i de ulike normeringsinstansenes relative innflytelse etter hvert som også andre sosialiseringsinstitusjoner enn hjemmet blir stadig vanligere i barns første leveår» (Mæhlum, 1992, s. 68-69).

Hvor lenge har familien i dag en sentral posisjon i små barns språkutvikling? Edit Bugge har utviklet en sosiolingvistisk utviklingsmodell for en moderne norsk barndom, inndelt i tre faser. For hver fase sier hun noe om hvilke sosialiseringsinstitusjoner som er relevante, og styrkeforholdet mellom dem. I fase én, fra barnet er 0 til 12 måneder gammelt, skal det tilegne seg et grunnleggende språkssystem og en begynnende sosiolingvistisk kompetanse. Her mener Bugge foreldre og andre barn i familien er barnets viktigste normeringsinstanser

(2016, s. 69). Den andre fasen i barnets sosiolingvistiske utvikling hevder Bugge skjer alt fra ett- til femårsalderen. I denne fasen utvikler barnet et sosiolingvistisk variasjonsmønster og mestrer gradvis språk som er konteksttilpasset i tråd med normer for sosiolingvistisk variasjon. I samme periode blir også de fleste barn medlem i ulike sosiale nettverk med jevnaldrende og forholder seg ofte til en større språklig variasjon. Barnehagen blir her et relevant nettverk for de fleste norske barn, allerede fra ettårsalderen: «[T]alemålet til barnet går i retning av talemålet til jamnaldrende. I denne prosessen kan unger erstatte kommunikativt funksjonelle former som de allerede mestrer med andre former» (*ibid.*, s. 71). Bugge understreker at ikke alle barn i denne prosessen ender opp med et talemål som er identisk med språket i vennegruppen. Likevel fremsetter hun en hypotese om at målet for barnet i prosessen er «å finne varianter som på en eller annen måte er sosialt gangbare i jamaldringsgruppa» (*ibid.*, s. 71).

Bugge hevder at både familie og jevnaldrende barn er viktige normeringsinstanser i fase to, og diskuterer hvordan styrkeforholdet mellom dem er. Dersom barnet velger de variantene som er mest frekvente i språkmiljøet sitt, så vil kanskje tiden de fleste norske barn tilbringer i barnehagen i dag tilsi at jevnaldrende barnehagebarn er den viktigste normeringsinstansen. I tillegg vil språkbrukere nærme seg talemålet til den gruppen de identifiserer seg mest med. «I så fall vil jamaldringsgruppa få en viktig plass tidlig» (*ibid.*, s. 72). Et annet argument for at venneinstansen er viktig tidlig, hevder Bugge er knyttet til ulikhet i sosial risiko mellom hjem og venner. Hjemme er barnet «unikt og uerstattelig», mens det utenfor familien er «utskiftelig». «Dersom valg av språklige varianter er avhengig av sosial risiko, vil det da være mest rasjonelt å velge variantene som aksepteres av jamaldringer, og å velge bort variantene som foretrekkes innafor familien» (*ibid.*, s. 74).

Bugge understreker likevel at dagens barneoppdragelse, der vi som voksne er opptatt av at barna skal bli både sett og hørt, kan bidra til at foreldrenes rolle som språklige normeringsinstanser også er viktig: «Antar vi at interaksjon og språkproduksjon som ei forutsetning for individuell språkendring, vil da altså familiens og voksnes innflytelse måtte bli viktigere, fordi barnets voksne omsorgspersoner (i vår kultur og i vår tid) forventer at barnet snakker (innafor visse gitte rammer)» (*ibid.*, s. 73). Også eldre søsken kan fungere som normeringsagenter ved at de innlemmer yngre søsken i sitt eget og sine venners talemål før småsøsknene selv blir påvirket av egne jevnaldrende (*ibid.*, s. 72). Bugge konkluderer med at familien er viktig i barnets første språkopplæring, men spiller en stadig mindre rolle så snart barnet begynner i barnehagen.

Den siste fasen i Bugges modell følger barnet fra det er 6 til 12 år. Her tilegner barnet seg mer kompleks grammatikk og videreutvikler konteksttilpasset talemål (*ibid.*, s. 70). Når barnet starter på skolen, får det ofte en ny og større nettverksgruppe å forholde seg til. Her kan igjen talemålet endres for å nærme seg klassekameratenes talemål: «Dersom fase 3 introduserer ei jamaldringsgruppe med språklige normer som skiller seg fra normene i jamaldringsgruppa barnet møtte i fase 2, kan vi også vente oss en ny reorganiseringsprosess.» (*ibid.*, s. 74). Det er altså ikke sikkert at barnet bevarer det talemålet det har identifisert seg med i barnehagen.

7.4.2 Media som språklig normeringsinstans?

Barn og unges tidsbruk foran skjerm har økt kraftig de siste årene (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2021). Hvordan påvirker tiden barna bruker foran skjerm talemålet deres? Ikke noe særlig, mener flere språkforskere, fordi titting på skjerm er enveiskommunikasjon (jf. Papazian & Helleland, 2005, s. 148). Peter Trudgill hevder mangelen på fysisk sosial interaksjon mellom mediet og språkbrukeren betyr at det ikke blir satt i gang en akkomodasjonsprosess, og han konkluderer dermed med at medier ikke fungerer som en normeringsinstans i utvikling av individets talemål, eller spredning av språklige endringer:

In other words, the electronic media are not very instrumental in the diffusion of linguistic innovations, in spite of widespread popular notions to the contrary. The point about the TV set is that people, however much they watch and listen to it, do not talk to it (and even if they do, it cannot hear them!), with the result that no accommodation takes place. (Trudgill, 1986, s. 40).

Trudgill mener media kun kan fungere som normeringsinstans når det gjelder introduksjon og spredning av nye leksemer eller bestemte uttaler av individuelle ord. Men dette kaller han imitering og ikke akkomodasjon (*ibid.*, s. 41). Brit Mæhlum er derimot mer åpen for at også media kan fungere som en språklig normeringsinstans i barns hverdag. Hun fremhever at mange barneprogram etterstreber en nærmere kontakt med seerne der målet er en «mer reell form for sosial interaksjon og medopplevelse» (1992, s. 86). Seeren skal føle at han eller hun er en aktiv del av et kommunikativt fellesskap og ikke bare en passiv tilskuer. Mæhlum bruker barns lekespråk som et eksempel på hvordan media kan være en språklig normeringsinstans. Det er vanlig at norske barn i rollelek skifter over til et mer østnorsk talemål. Årsaken til at barna velger akkurat dette språket, mener barnehageforsker Trude

Hoel er påvirkning fra barne-TV²³, der bokmålsnært østlandsk dominerer. Hun understreker at lekespråket kun er imitering og ikke truer eller fortrenger barnas egne dialekter: «Foreldre skal ikke være det minste redde for at barnas egen dialekt blir fortrent. Det kan heller ikke sees på som at østnorsk er ‘riktigere’ eller anses som finere, det er kun en rekvisitt i leken og vitner om avansert lekform» (Langset, 2017). Brit Mæhlum observerte i sin egen studie av dialekten til Svalbard-barn at flere av dem behersket normalisert østlandsk som et komplett system de brukte til rollelek. Hun mener barnas aktive bruk av denne varieteten nettopp skyldes medias rolle som språklig norminstans.

At normalisert østnorsk i slike tilfeller har posisjon som et ideal som kun beherskes passivt, kan i hvert fall ikke være den mest betegnende karakteristikk av denne høyst aktive språklige praksisformen i mange barns hverdag. Jeg tror heller ikke det kan være stor tvil om at formidlingen av et slikt normaltalemål nettopp gjennom etermediene representerer den grunnleggende basis, og kanskje i realiteten forutsetningen for at barn overhodet er i stand til å tilegne seg og bruke denne språklige koden på en aktiv måte. (Mæhlum, 1992, s. 85)

Språkforskerne Papazian og Helleland deler Mæhlums syn. De mener barns kunnskap om det muntlige bokmålet er mye større i dag enn tidligere, og hevder videre at denne kunnskapen kan aktiveres i andre kommunikasjonssituasjoner: «No veit kvart barn presis korleis det munnlege bokmålet læt, m.a. frå barne-TV, og kan aktivere denne kunnskapen når dei meiner dei har bruk for det – t.d. når dei snakkar med innflyttarar» (2005, s. 148–149).

7.5 Hvilken rolle spiller standardtalemålet (dersom vi har ett)?

Finnes det i Norge i dag et eget norsk akkomodasjonsmønster i dialektendringssprosessene? I sine masteroppgaver om utviklingen av stavangerdialekten fant både Kristine Nymark Aasen og June Thea Johannessen at flere av de unge informantene brukte de mer «pene» variantene av de språklige variablene de undersøkte, enn det eldre informantene gjorde. Selv om funnene var noenlunde like, ble konklusjonene om hva som kan være påvirkningskraften bak dialektendringene ulike. Mens Aasen mener stavangerdialekten blir påvirket av bergensk (2011, s. 122), hevder Johannessen at det er et standardisert talemål, som ligner talt bokmål i østlandsk utgave, som styrer utviklingen (2020, s. 104).

²³ NRK Supers har en egen språkplakat der et av prinsippene er at barnekanalen skal ha «et bredt dialektmangfold». Målet er å fremme den språklige variasjonen og bygge ned «en utbredt oppfatning blant barn om et dialekthierarki der østlandsdialekten befinner seg på toppen.» (Gro, 2016).

De fleste norske språkforskere er i dag enige om at det foregår en utvikling av dialektene våre som resulterer i nivellering og forenkling. Dialektene blir likere hverandre, og det fonologiske og morfologiske systemet blir samtidig enklere (Papazian & Helleland 2005, s. 141). Uenigheten er større når det gjelder hva som styrer disse prosessene. Enkelte dialektforskere hevder at det ikke finnes noe rikstalemål her i landet, eller at det i alle fall ikke spiller noen rolle i talemålsutviklingen. De mener derimot drivkraften dels har indre årsaker og dels skyldes regionalisering. Det vil si at det er dialektene i de store byene i ulike distrikter og regioner, gjerne distrikthovedstaden i hver region, som påvirker dialektene på mindre steder i resten av regionen. Man regner med et hierarki der de største byene påvirker de mindre, som igjen påvirker mindre steder. De språklige variantene som sprer seg i et område, er da enten varianter som er felles for mange av dialektene i regionen, og/eller som finnes i bymålene i samme region (*ibid.*, s. 142). Andre dialektforskere argumenterer for at vi har et rikstalemål i Norge, og at dette er talt bokmål. De mener bokmålet, som allerede etablerte seg som et talemål i byene for over to hundre år siden, i tillegg til at det i dag er landets dominerende skriftspråk, påvirker dialektutviklingen i resten av landet. Dette standardtalemålet vil i første omgang påvirke dialektene i de store byene, som igjen påvirker bygdemålene. Enkelte ganger blir dialektformene fortrent av bokmålsformene, mens det andre ganger vil oppstå kompromiss, såkalte hybridformer mellom de lokale dialektformene og standardformene (*ibid.*, s. 142).

Enkelte ganger kan de nye språkformene være identiske både med et standardtalemål og med en regional varietet. Språkforsker Stian Hårstad kaller denne lingvistiske hodepinen for det «isomorfiske crux» (2009, s. 138). I sin studie av oppdalsdialekten fant han at unge oppdaling tok i bruk nye former som var identiske med både trondheimsformer og standardformer. «Det vi kan kalle 'det isomorfiske crux' gjør det vanskelig, og i mange tilfeller umulig, å avgjøre på grunnlag av strukturelle funn alene om en lingvistisk innovasjon stammer fra en nærliggende dialekt, fra en regional standard eller fra en supraregional norm» (*ibid.*, s. 133). Ifølge Hårstad er dermed spørsmålet om hvor språklige innovasjoner har sitt opphav åpent for tolkning. Her mener han språkbrukernes egne oppfatninger må vektlegges. «Det hele blir altså et spørsmål om tolkning, og i denne fortolkningen må språkbrukerens utsagn og uttalte holdninger trekkes inn» (*ibid.*, s. 141).

Norske studier i dialektutvikling har tolket dialektutviklingen ulikt og ofte landet på én av to sider i striden. Brit Mæhlum og Helge Sandøy har representert hver sin hovedfløy i

diskusjonen. Hovedpunktene i deres argumenter blir presentert under. Til slutt kommer en alternativ tilnærming til striden, av Eric Papazian.

7.5.1 Brit Mæhlum: Standardtalemålet som et prestisjefullt overrislingsanlegg

I artikkelen «Standardmål? Naturligvis! En argumentasjon for eksistensen av et norsk standardtalemål» slår Brit Mæhlum fast at det finnes et standardtalemål i Norge og som er hoveddrivkraften bak dialektutviklingen i landet (2009, s. 7). Ifølge Mæhlum er dette standardtalemålet utviklet i nær tilknytning til skriftspråket bokmål, samtidig som det også er det lokale talemålet innenfor landets «politisk og kulturelt dominerende region», som hun mener er Oslo-regionen. Dette talemålet hevder Mæhlum befinner seg på toppen av landets «soiologvistiske prestisjehierarki» fordi det ofte knyttes til språket i høyere utdanning, medier og offentligheten generelt. Dette fører til at akkurat denne varieteten hos mange språkbrukere vil knyttes til noe «riktig» og prestisjefyllt. Selv om Norge ikke har et offisielt standardtalemål, mener Mæhlum likevel at denne østnorske varieteten fungerer som en «operativ norm»: «[F]or mange fungerer den som et mønster, målestokk eller mental rettesnor som de i større eller mindre grad velger å rette språkbruken sin etter» (*ibid.*, s. 13).²⁴ Det er denne funksjonen som et språklig normideal som, ifølge Mæhlum, forklarer i hvilken retning dialektutviklingen i Norge går: Dialektene beveger seg i standardnær retning. Hun viser blant annet til leksikale endringer, som når nektingsadverbet *ikkje* blir til *ikke*, eller pronomenet *me* blir erstattet med *vi*. Andre ganger oppstår det kompromissvarianter av tradisjonelle dialektformer og det overregionale standardtalemålet (*ibid.*, s. 17). Mæhlum konkluderer med at den primære påvirkningsinstansen i nivelleringsprosessene er et sørøstnorsk bokmålsnært talemål. «I kraft av sin posisjon som et nasjonalt, ukodifisert standardtalemål fungerer denne varieteten som et landsdekkende språklig ‘overrislingsanlegg’» (*ibid.*, s. 19). Mæhlum understreker at effektene av denne «overrislingen» ikke er identiske overalt. Noen steder er det «lingvistiske jordsmonnet» bedre for påvirkning enn andre steder. Derfor finner vi sjelden et resultat som er identisk med standardtalemålet (*ibid.*, s. 19).

²⁴ Mæhlum mener vi i Norge har to slike overdialektale mentale standarder. Den ene er en konservativ standard, som ligger nært opp til det vi tradisjonelt forbinder med Oslo vest-språk. Den andre er en mer radikal standard, som er et mer «folkelig», tradisjonelt Oslo øst-preget talemål. Ifølge Mæhlum er det den konservative standarden som befinner seg øverst i prestisjehierarkiet og som blir betraktet som det overregionale standardtalemålet (Mæhlum 2009, s. 14).

Dermed mener Mæhlum at vi kan se bort fra at det er de store regionsentrene som er drivkraften bak dialektendringer i Norge. De har ingen selvstendig rolle som språklige påvirkningsinstanser, men virker som «gravitasjonskrefter» i prosessen fordi byene normalt ligger foran omlandet i språklig utvikling (*ibid.*, s. 19).

7.5.2 Helge Sandøy: regionalisering og avstandardisering

I artikkelen «Standardtalemål? Ja, men ...! Ein definisjon og drøfting av begrepet» skriver Helge Sandøy at talemålsendringene i Norge i liten grad er påvirket av prestisjespråket (2009, s. 27). Sandøy definerer et standardtalemål som «ein felles språkvarietet som det er eit mønster for at folk går over til i visse kommunikasjonsfunksjonar» (*ibid.*, s. 35), og mener at vi har flere slike standardtalemål i landet, der både bokmål og nynorsk har en sentral funksjon. Men i motsetning til Mæhlum hevder Sandøy at disse prestisjeformene har liten innvirkning på dialektutviklingen. Dette underbygger han med at færre i dag veksler til standardspråk, og at dialektbruk sprer seg til flere kommunikasjonsituasjoner: «Det er faktisk interessant å legge merke til at i fleire og fleire land er no forskarar blitt opptekne av at dei er komne inn i ein periode med avstandardisering» (*ibid.*, s. 37).

Sandøy understreker at dialektendringer ulike steder i landet ikke alltid går i samme retning. Han hevder språklige endringer kan ha flere påvirkningskilder, og at standardisering ikke er den sentrale i disse prosessene. For å teste påstanden har han gått systematisk gjennom resultatene fra flere dialektgranskninger for å skille mulige påvirkningsfaktorer fra hverandre. «Testen viser gong på gong at standardmåla og prestisjevarieteteten nesten aldri er ei nødvendig forklaring. Konklusjonen er at endringar i grammatiske drag er i hovudsak eit resultat av nabokontakt og forenkling» (*ibid.*, s. 42). Ifølge Sandøy er det kun på ordplanet at vi kan snakke om en sterk standardisering (2014, s. 239). Selv mener Sandøy at flere av dialektendringene kan forklares ved det han kaller «[d]en regionale standardiseringa» (*ibid.*, s. 224) der språklige nyvinninger starter i regionale sentrum og så sprer seg utover i periferien. «Det er ein allmenn tendens til at dialektforskjellane mellom dei minste lokalitetane forsvinn til fordel for språkdrag som dekker større område, det vi kallar *regionalisering*. Det vanlige er ei utjamning i ‘eit stort kompromiss’» (*ibid.*, s. 223).

Har folk flest en forestilling om hva som er et standardspråk, og om hvilke holdninger de eventuelt har til det? Nei, mener Sandøy. Han hevder «standardtalemål» er et «ekspertbegrep», og at språkbrukere ofte knytter et vidt forskjellig språklig innhold til det.

Sandøy viser til en undersøkelse av Kari Gjerdevik der informantene fikk spørsmål om det finnes et standardtalemål. «Eine halvdelen seier ‘nei’; hin halvdelen seier ikkje ‘ja’, men ‘kanskje’» (Sandøy, 2009, s. 39).

7.5.3 Eric Papazian: standardtalemål som et «lingua franca»

I artikkelen «Norge – riket utan rikstalemål?» er Eric Papazian enig med Mæhlum om at vi har et standardtalemål i Norge i det talte bokmålet (2012, s. 50). Men i motsetning til Mæhlum mener han at en ikke kan definere om Norge har et slikt standardtalemål ut fra hvilken prestisje det har i språkbrukernes bevissthet. Ifølge Papazian eksisterer et slikt talemål kun om det faktisk brukes i et språksamfunn. Det mener han talt bokmål i dag gjør. «Vi bør derfor spørre oss om hvorfor språkbrukere har visse ‘forestillinger’ om språk (stort sett de samme), f.eks. hvorfor de ‘opplever’ muntlig bokmål som et standard-talemål. Kan det være noe anna enn at det er fordi muntlig bokmål faktisk eksisterer og brukes som et standard-talemål?» (*ibid.*, s. 56). Papazian definerer et standardtalemål som en «målestokk», et «felles mønster» som vi har av praktiske grunner for å lette kommunikasjonen, på samme måte som vi har standarder for mål, vekt og mynt. Utgangspunktet tas i det skriftlige standardspråket, der bokmål er klart mer utbredt enn nynorsk. Det standardiserte skriftspråket blir utgangspunkt for det standardiserte talemålet.²⁵ Standardspråket uttrykker noe medlemmene av et språksamfunn har til felles kommunikasjon – «et nasjonalt fellesspråk», og det er denne funksjonen som skiller standardtalemålet fra dialektene. Papazian siterer språkprofessor John E. Joseph som kaller et slikt standardspråk for «the koine/lingua franca function» (*ibid.*, s. 67). I motsetning til Sandøy hevder Papazian at et standardspråk både kan brukes i formelle settinger og som et dagligspråk. Et mer eller mindre standardisert språk kan også brukes som en sosiolekt innenfor ulike samfunnsgrupper.

Papazian hevder at vi har et standardtalemål i Norge dersom det finnes talemål som svarer leksiko-grammatisk til et av skriftspråkene i landet, men at det ikke nødvendigvis må finnes en landsgyldighet i uttalen. «Dersom noen bruker en dagligtale som svarer leksiko-grammatisk til skriftlig bokmål eller nynorsk, bør vi si at vedkommende snakker bokmål eller nynorsk (...) Men som andre rikstalemål varierer det regionalt, først og fremst fonologisk,

²⁵ Papazian understreker at riksspråket bokmål oppsto som en vekselvirkning mellom skrift og tale. Bokmålet utviklet seg først som et talemål, «dannet dagligtale», hos eliten i byene. Dette ble utgangspunkt for Knud Knudsens språkprogram. Senere har skriftspråket fungert som en modell for tale (Papazian 2012, s. 72).

siden lydsystemet som regel er det samme som i dialektene, især bydialektene. Vi må m.a.o. regne med regionale varianter av talt bokmål» (*ibid.*, s. 83–84).

Han understreker likevel at disse «regionale riksspråk-varietetene» ikke er det samme som Sandøys begrep «regionmål». Papazian mener termen er for uklar, blant annet fordi et regionmål må være felles for en hel geografisk region, noe Papazian mener vi ikke finner eksempler på i Norge (*ibid.*, s. 80). Papazian bruker heller begrepet «bymål» om dialektene som ligger mellom det regionale bokmålet og bygdemålene. Han forsøker å avklare forholdet mellom begrepene standardisering og regionalisering ved å hevde at det skjer en standardisering, eller «bokmålisering», i Norge gjennom skriftspråket og de regionale bokmålsvariantene, især den østlandske, «live» eller gjennom media. Papazian illustrerer dette med faktumet at de fleste barn kan snakke østlandsk bokmål alt før de når skolealder. Men samtidig skjer det også en regionalisering som følge av standardiseringen fordi bokmålet påvirker bymålene, som igjen sprer disse formene til bygdemålene. «Vi kan «m.a.o se regionaliseringa som en delvis standardisering eller et steg i retning av bokmålet, som kanskje ofte er foreløpig og etter hvert blir erstattet av en full standardisering. Altså en ‘myk’ overgang til bokmål» (*ibid.*, s. 93). Papazian mener påvirkningen mellom bokmål og bydialektene går begge veier; vi får både en standardisering og en avstandardisering samtidig. Han illustrerer blant annet poenget sitt med studiene til Gabrielsen og Aasen, der bymålet vinner frem på bekostning av det høyere talemålet. Det høyere talemålet blir av mange i dag blir oppfattet som gammeldags og jålete. På samme tid er den nye utgaven av bymålet mer bokmålspreget enn før (*ibid.*, s. 96).

Ifølge Papazian er vi i dag vitne til en brytningstid i det norske talemålet. Han fremhever paradokset at «dialektene har større prestisje og råderom enn noen gang, og samtidig større problemer enn noen gang» (*ibid.*, s. 101). Papazian mener homogenisering skjer uavhengig av holdninger og ideologi, men av materielle årsaker, som den enorme mobiliteten i samfunnet vårt.

Mobilitet fører nemlig til økt språkkontakt og endra sosiale nettverk. Prestisje og holdninger har betydning, men det avgjørende er bruk og vilkåra for språkbruk, altså pragmatiske forhold – især nettverk (hvem man snakker mest med), tilpasning og høflighet (...) Det er ikke så merkelig når man husker på at språk primært er et redskap, og bare sekundært et identitetsmerke. (Papazian 2012, s. 101)

I løpet av livet vårt møter vi ulike mennesker, og vi må forholde oss til ulike normer for forventet oppførsel. Endrer språket vårt seg i løpet av livet? Er det ulike forventinger til

hvordan menn og kvinner bør snakke? Og har vi det samme talemålet i alle sosiale situasjoner?

7.6 Talevariasjon: alder, kjønn og register

7.6.1 Alder

En av de viktigste årsakene til at språket endrer seg, er at det skal læres på nytt av hver ny generasjon. Dersom språkbruken i samfunnet endrer seg, ved for eksempel innflytting eller innvandring, vil også barnas språklige erfaringsgrunnlag endres (Papazian & Helleland 2005, s. 84). Det er derfor vanlig å snakke om språklige generasjonsforskjeller. Ved å sammenligne yngre og eldre språkbrukere kan en dermed si noe om hvilken vei språkutviklingen tar, fordi man antar at de yngre vil holde på samme talemål gjennom hele livet (*ibid.*, s. 85). William Labov mener en slik generasjonsendring skjer hos språklig stabile individ i et språklig ustabil samfunn: Individet har samme språksystem hele livet, men når nye generasjoner kommer med sine språkendringer, endrer språksamfunnet seg på sikt (Labov, 1994, s. 83-84). Men Labov mener også at individet kan være språklig ustabil. Dersom individet er ustabil i et stabilt språksamfunn vil det endre noe på språket sitt i ulike faser av livet (livsfaseendringer). Ifølge Edit Bugges sosiolingvistiske utviklingsmodell for en moderne norsk barndom vil det trolig skje en reorganisering av barnets språk i overgangen mellom barnehage og skole (2016, s. 74). I sin longitudinelle studie av språkendring blant ungdommer i Os, mener Reidunn Hernes at talemålsendringene må forklares som et samspill mellom generasjonsforskjeller og livsfaseendringer. En slik situasjon mener hun er typisk for et diffust språksamfunn med liberale språklige normer (Hernes, 2006, s. 278).

For at en språklig innovasjon skal spre seg i et språksamfunn, må den få aksept av flere sosiale grupper i dette samfunnet. Språkforsker Gunnstein Akselberg understreker at ikke alle språklige innovasjoner overlever. Enten blir de bare en del av enkeltindividets idiolekt eller kun knyttet til mindre og tette sosiale grupper:

Stundom kan innovasjonen berre vera knytt til eit bestemt alderssteg, slik at vi legg han frå oss når vi blir eldre, såkalla alderavgrensing, «age-grading». Andre gonger, som i eksemplet med skarre-*r*, kan innovasjonen vera eit språkleg trekk som nye generasjonar vil ta med seg oppover i aldersklassane. Dersom dei gjer det, kan vi seia at den språklege innovasjonen er blitt eit karakteristisk trekk ved språket. (Akselberg, 2014, s. 134)

7.6.2 Kjønn

En rekke sosiolingvistiske undersøkelser har kommet frem til at jenter og kvinner, uavhengig av klasse og alder, bruker flere standardnære former og tilpasser språket sitt oftere, enn gutter og menn, som snakker mer dialekt (Papazian & Helleland, 2005, s. 33; Hårstad, 2010, s. 309; Sandøy, 2014, s. 214; Mæhlum, 2014, s. 120). Det har blitt pekt på flere årsaker til at det er slik, blant annet at kvinner er mer statusbevisste og derfor mer oppmerksomme på prestisjen til ulike språkformer. En annen mulig grunn er samfunnets kjønnsroller. Kvinner er forventet å oppføre seg «finere» og mer «skikkelig» enn menn. Dermed er det en forventning om at de også snakker «penere» (Papazian & Helleland, 2005, s. 34). Men finner vi slike språkforskjeller i dagens moderne og likestilte samfunn? Flere nyere sosiolingvistiske studier tyder på at de språklige kjønnsforskjellene er i ferd med å bli utvisket, i alle fall blant den yngre generasjonen (Papazian & Helleland, 2005, s. 33; Røyneland, 2005, s. 478; Mæhlum, 2014, s. 120). I nyere norske talemålsstudier har det vist seg liten forskjell mellom talemålet til menn og kvinner (Hernes, 2006, s. 227). Men resultatene er ikke entydige. Mens Hernes studie blant Os-ungdommer finner at det er større forskjell innad i menn- og kvinnegruppene enn mellom dem (*ibid.* 228), er resultatene fra Hårstads undersøkelse blant ungdommer i Trondheim at «breie» varianter med tradisjonelle lokale særdrag oftest forekommer hos guttene (Hårstad, 2010, s. 309).

7.6.3 Registervariasjon

Selv om nyere sosiolingvistiske studier viser at det diglossiske skillet mellom «høyspråk» og «lavspråk», som eksisterte hos mange norske språkbrukere for noen tiår siden, ikke er særlig utbredt i dag, vil språkbrukere fremdeles tilpasse, eller akkomodere, språket sitt i ulike sosiale situasjoner og med ulike samtalepartnere. Men i stedet for å skifte over til en helt annen språklig kode, er det vanligere å veksle innenfor enkelte språklige variabler og ikke hele varieteter (Papazian & Helleland, 2005, s. 36). Papazian & Helleland hevder at dette er typisk for vekslingen mellom dialekt og bokmål i Norge i dag. For eksempel kan en bruke dialektvarianten i ett målmerke og bokmålsvarianten i et annet. Ofte er ikke språkbrukerne konsekvente i bruk av enkeltvariabler heller, men skifter mellom ulike varianter. Slik intraindividuell veksling skjer ofte tilfeldig fordi språkbrukeren er fortrolig med flere språklige varianter. I tillegg har språkbrukere flest ulike registre av språklige varianter og varieteter som de kan ta i bruk i ulike situasjoner. Her blir det av stor betydning hvem vi snakker med og hvordan vi velger å akkomodere. For en generasjon siden var det vanlig at

man snakket mer «pent» i formelle situasjoner og dialekt i mer uformelle situasjoner, men flere studier de siste tretti årene har vist at yngre språkbrukere har liten, eller ingen, registersettvariasjon. De endrer lite på talemålet sitt i ulike sosiale situasjoner (*ibid.*, s. 138).

På ett område skifter de yngste språkbrukerne likevel kode: i rollelek. Flere studier viser at norske barn skifter over til et østnorsk «lekespråk» når de går inn i rollelek. Når barna spiller sine roller, snakker de østlandsk – mens kommentarer og regi foregår på den lokale varietetten (Sandøy 2014, s. 136; Strand, 2020, s. 289). I sin studie av morfologiske variabler i rolleleken til barnehagebarn i Tromsø, fant Bror-Magnus S. Strand at barna ikke brukte tromsødialekten, men i stor grad et standard østnorsk talemål når de spilte en annen rolle enn seg selv i rollelek (2020, s. 289–290). Strand fant at barna brukte mange østnorske former og bøyninger i rolleleken, og mener resultatene tyder på at norske barn har en viss bidialektal kompetanse (*ibid.*, s. 290). Han mener rapporteringen om østlandsk lekespråk i lang tid, og fra et geografisk spredt område, er en indikasjon på at denne varietetten er en del av en nasjonal, norsk barnekultur. Strand hevder videre at utbredelsen av østlandske former i lekespråket kan brukes som argument for at det finnes et standardtalemål i Norge (*ibid.*, s. 292).

8. METODE

Hvordan skal jeg finne ut hvordan stavangerske barnehagebarn og foreldrene deres egentlig snakker? Og kanskje enda vanskeligere: Hvordan forklare hvorfor de snakker slik de gjør?

For å bekrefte/avkrefte hypotesene må det skaffes empiri som kan styrke eller svekke dem. En studies forskningsspørsmål/hypotese(r) gjør som regel noen metoder mer aktuelle enn andre. Samtidig er det viktig å ikke stivne i et fast metodisk mønster, men også «forsøke å utvide og sprengte slike gamle grenser» (Mæhlum et. al. 2014, s. 74).

8.1 Kvantitativ eller kvalitativ metode?

I en typisk sosiolingvistisk studie er en gjerne opptatt av å få oversikt over språksituasjonen i et område, ofte innenfor ulike sosiale grupper. En velger da ut bestemte språklige variabler som man måler mot ulike sosiale variabler, som for eksempel alder, kjønn og sosial status. Utvalgene er ofte store fordi målet er at resultatene skal være mest mulig representative, og dermed også generaliserbare, for hele språksamfunnet som undersøkes (Akselberg & Mæhlum, 2014, s. 77). I en kvalitativ studie er en derimot opptatt av å oppnå en dypere innsikt og forståelse av sammenhengene mellom språkbruk og de utvalgte språkbrukerne. Forskeren undersøker hvordan enkeltindividet selv opplever og tolker sin språklige verden (*ibid.*, s. 78). En slik studie har ofte få informanter som man studerer grundig. Resultatene kan ikke generaliseres statistisk, men de kan likevel si mer om språk og språkutvikling utover informantene i studien. En teoretisk generalisering innebærer at en fra et mindre antall enheter, eller en kasstudie, danner en teori om hvordan virkeligheten kan se ut, og hvordan bestemte fenomener henger sammen (Jacobsen, 2018, s. 91).

Det er viktig å understreke at en rent kvalitativ, eller en rent kvantitativ studie, er ytterpunkter på en skala. Det er ofte flytende overganger mellom disse, og en kan også blande metodene i en og samme undersøkelse. Tidligere studier av Stavanger-dialekten har tatt i bruk slike «blandingsmetoder». Datainnsamlingen har vært både kvantitativ (spørreskjema) og kvalitativ (intervjuer), mens analysen for det meste har hatt et kvantitativt preg (de ulike variablene er presentert i tall og prosenter).

I min studie av stavangerske barnehagebarns talemål har jeg valgt en hovedsakelig kvalitativ tilnærming, ved å samle inn data gjennom observasjoner og intervjuer. Observasjon som metode er tidkrevende, og utvalget mitt ble dermed fem barn fra samme barnehage på Storhaug. En slik kasusstudie kan få frem en detaljert og virkelighetsnær beskrivelse som egner seg til å utvikle en ny forståelse, og som dermed gir mulighet til å fremme nye hypoteser og teorier (Jacobsen, 2018, s. 99).

I tillegg til å observere barna og de ansatte intervjuet jeg de to pedagogiske lederne i barnehagen og barnas foreldre, for å sammenligne deres og barnas talemål. Jeg var også interessert i å høre både barnehageansattes og foreldres tanker rundt eget og barnas talemål: både hvordan de snakket, og hva som kunne være årsaker til at de snakket på akkurat denne måten. Kvalitative studier kjennetegnes ofte ved at undersøkelsen har en stor grad av åpenhet, der forskeren i liten grad har bestemt på forhånd hva hun vil. Dette er for å få best mulig frem, og ikke styre, informantenes tanker og holdninger. For at oppgaven ikke skulle bli uoverkommelig, og fordi jeg gjerne ville sammenligne mine resultat med tidligere studier av stavangerdialekten, valgte jeg en litt mer lukket tilnærming med et sett bestemte språklige variabler jeg ville se spesielt etter. I forkant fikk både foreldre og barnehageansatte tilsendt skjema med disse språklige variablene og ble bedt om å fylle ut hvilke varianter de brukte (foreldrene fikk også et skjema de skulle fylte ut på vegne av barnet sitt). Hensikten var å få en oversikt over den rapporterte språkbruken og å få informantene i gang med en tankeprosess rundt sitt eget og barnas talemål. Skjemaene ble ikke brukt som data i analysen, men kun som et utgangspunkt for intervjuene. Slik sett har denne studien også et visst kvantitativt preg.

Dag Ingvar Jacobsen skriver at en kvalitativ metode egner seg best der vi vet lite om temaet vi vil undersøke (2018, s. 133). En kvalitativ tilnærming fungerer også godt der vi vil få frem en nyansert beskrivelse av, og se sammenhengen mellom, individ og kontekst. De fleste sosiolingvistiske studier som har kartlagt talespråklig endring, har studert ungdom og voksne språkbrukere, men ikke yngre barn (Bugge, 2016, s. 63). Språkforskere som har studert barnehagebarn, har hovedsakelig vært interessert i barns språkutvikling. Dermed er temaet i min studie på flere måter nytt og ukjent. Siden denne studien bærer preg av å være et pilotprosjekt, der sosiolingvistisk teori og metoder blir prøvd ut i en ny kontekst, egner en utforskende kvalitativ metode seg best.

Det finnes både fordeler og ulemper med en kvalitativ tilnærming. En av fordelene er at en gjennom den åpne tilnærmingen kan få med seg flere nyanser enn ved bruk av mer kvantitative metoder. En får frem mye og unik informasjon om hver av informantene. Dersom informantene kun hadde svart skriftlig om sitt eget og barnas talemål, ville kanskje ikke den intraindividuelle variasjonen, eller ubevisste variantrealiseringer, i de målte språklige variablene blitt registrert. En kvalitativ datainnsamling gir også en mer interaktiv prosess, ved at nye og uventede oppdagelser lettere kan flettes inn i studien etter hvert som undersøkelsen pågår. I løpet av observasjonen i barnehagen la jeg merke til at flere av barna byttet ut den stavangerske lange *e*-lyden foran *r* (*her, der*) med *æ*-lyd (*hær, dær*). Dermed kunne jeg innlemme denne språklige variabelen i studien. Ulempene med kvalitative metoder er at de ofte krever mye ressurser. Det tar tid å observere og intervju og ikke minst transkribere og analysere all informasjonen som kommer frem. Forskeren risikerer å sitte igjen med så mye informasjon at det er vanskelig å få oversikt. Faren er til stede for at man velger ut en del av informasjonen og overser andre deler. Man velger kanskje bare ut det som stemmer overens med ens egne hypoteser. Nettopp for å unngå en for åpen undersøkelse, der jeg satt igjen med for store og komplekse informasjonsmengder, valgte jeg å fokusere på syv språklige variabler i tillegg til å ha et lite utvalg av informanter. Disse valgene får igjen konsekvenser for hvor representativ studien blir. En utfordring med små utvalg er nettopp spørsmålet om respondentene er representative for andre enn seg selv. Kunne mitt begrensede utvalg overhodet si noe om barnehagebarns talemål og en mulig utvikling av stavangerdialekten? Eller, om en ser det på en annen måte: Kanskje jeg gjennom et grundig og nyansert studium av et lite utvalg vil synliggjøre mekanismer som kan være bestemmende for enkeltindividets språklige adferd (jf. Akselberg & Mæhlum, 2014, s. 78).

8.2 Informantene

Utvalget i denne undersøkelsen består av fem barnehagebarn, som var mellom 4 og 5 år gamle på observasjonstidspunktet, foreldrene deres og de fire fulltidsansatte i barnehageavdelingen.

Barnehagen ligger i Storhaug bydel. I barnehageavdelingen barna går i, er det til sammen 24 barn i alderen tre til fem år. Avdelingen har fire fast ansatte og to deltidsansatte. Den språklige sammensetningen både blant barn og voksne er svært heterogen. Kun én av de voksne har norsk språkbakgrunn. Blant barna er det kun ni som har begge foreldre fra

Stavanger eller Stavanger-området. 10 av 24 barn har foreldre med minoritetsspråklig bakgrunn.²⁶

De fem barna i utvalget, to gutter og tre jenter, har alle vokst opp i Stavanger og hadde på observasjonstidspunktet fulltidsplass i barnehagen og hadde gått i samme avdeling i over ett år. Barnas foreldre, som er i 30- og 40-årene, har også vokst opp i Stavanger-området og bor i dag på Storhaug.²⁷ De fire fast ansatte i barnehageavdelingen har jobbet i barnehagen fra ett til 40 år.

Jeg fikk informasjon fra foreldre og pedagogiske ledere om at barna hadde et relativt godt utviklet språk. Det ene barnet hadde vanskeligheter med å uttale fonemet *s*. Men siden denne talefeilen ikke hadde noe å si for de språklige variablene jeg ville observere, kom jeg frem til at dette ikke hadde noen betydning. To av barna var tvillinger, en gutt og ei jente.

Barna ble observert i barnehagen ved to ulike anledninger i rundt fire timer om gangen. Foreldrene, både far og mor, ble intervjuet hjemme hos seg selv. Alle fire fulltidsansatte i avdelingen fylte ut registreringsskjema med språklige variabler og varianter. De to pedagogiske lederne i avdelingen ble intervjuet hver for seg i et kontor i barnehagen. Både observasjoner og intervju ble tatt opp på lydbånd. En utfordring med de fleste undersøkelser er at vi sjelden kan undersøke alle dem vi ønsker (Jacobsen, 2018, s. 177). Ideelt ville jeg observert barn fra flere Stavanger-barnehager, gjerne også i andre bydeler enn Storhaug for å finne ut om det finnes forskjeller i talemålet til barna mellom bydeler, og hvorfor det eventuelt er det. Når jeg endte opp med å studere stavangerdialekten på én enkelt avdeling i én enkelt barnehage, har det i hovedsak praktiske grunner. Tidsbegrensing er en av grunnene til at utvalget ble lite. En annen er covid-pandemien som satte sitt preg på landet i 2020–21. Planen min var i utgangspunktet å observere til sammen seks barn i to ulike barnehager på Storhaug. Dette var for å styrke undersøkelsens validitet (mer om validitet og reliabilitet i kap. 7.5). Jeg startet arbeidet med å lete etter barnehager og barn til utvalget mitt høsten 2020, men fikk svært liten respons. På grunn av smittesituasjonen tror jeg mange styrere verken følte de hadde tid til eller fikk lov til å invitere en forsker inn blant barna. Til slutt måtte jeg ty til «bekjentskapsmetoden» for å skaffe informanter. Via en venn fikk jeg kontaktinformasjon til flere foreldre som hadde barn i en Storhaug-barnehage. Både foreldre, styreren i barnehagen og de pedagogiske lederne i avdelingen var positive til å være med i

²⁶ Opplysningene kommer fra styreren i barnehagen.

²⁷ Det ene barnets familie bor like utenfor bydelen.

studien. Ved bare å studere barn fra én enkelt barnehageavdeling utviklet prosjektet seg til å bli en kasestudie der jeg studerte et fenomen som var klart avgrenset i rom (barnehagehverdagen i avdelingen) og tid (to observasjonsdager i januar 2021). Fordelen med en slik studie er at man har gode muligheter til å få virkelighetsnære og detaljerte beskrivelser av det man studerer. Slike studier har ofte et utforskende preg, der man leter etter noe nytt eller forsøker å forstå noe man synes er overraskende eller uforståelig (Jacobsen, 2018, s. 99). Nettopp det siste, å lete etter noe som er overraskende og uforståelig, var mitt utgangspunkt. Stemmer det at dagens stavangerske barn snakker «pent»?

Et av utvalgskriteriene mine, som også gjorde det vrient å finne aktuelle informanter, var at barna måtte være oppvokst i Stavanger og ha to foreldre som var oppvokst og hadde bodd det meste av livet sitt i byen eller i nærområdene rundt Stavanger. Grunnen var at jeg ville sammenligne generasjonsforskjellene i barnas og foreldrenes stavangerdialekt, i tillegg til at et av målene også var å finne ut hvilke normeringskilder som virket inn på barnas dialekt. To av hypotesene mine er at barnas talemål er mer standardisert, og at denne talemålsformen blir påvirket av barnehagekonteksten. Derfor var det viktig at foreldrene deres snakket en mer eller mindre tradisjonell stavangerdialekt, slik at jeg kunne ekskludere den mulige påvirkningsfaktoren foreldrenes talemål har på barna. Dersom foreldrene for eksempel snakket bergensk eller østlandsk, kunne barnas mer standardiserte talemål likeså godt ha blitt påvirket av disse varietetene. Men i et såpass heterogent språksamfunn som Storhaug, med en høy andel innflyttere, var det utfordrende å finne foreldrepar der begge var oppvokst i Stavanger-området.

Med kravet om at informantene måtte være oppvokst i Stavanger, jobbet jeg trygt innenfor utvelgelsesrammene til mange tidligere dialektstudier. Akselberg og Mæhlum skriver at de fleste undersøkelser, både innenfor dialektologi og sociolingvistik, har tatt for gitt at informantene skal være født og oppvokst i det aktuelle lokalmiljøet, samt at foreldrene deres bør være det samme. Men de to språkforskerne understreker at man dermed utelukker grupper av befolkningen som kan ha betydning for de språklige endringene som eventuelt skjer:

Innflyttere, og kanskje særlig barna deres, hører med stor sannsynlighet til denne kategorien – ikke minst når problematikken på en eller annen måte er knyttet til fenomenet talemålsendring (...) Nettopp innflytterandelen kan ha stor betydning for den språklige endringshastigheten i et lokalsamfunn. (Akselberg & Mæhlum, 2014, s. 85)

Det kunne vært interessant å studere hvilke språklige valg barn med innflytterforeldre tok, men i denne studien er jeg blant annet interessert i å finne ut i hvor stor grad foreldrene påvirker barnas talemål. Nettopp derfor valgte jeg å beholde utvalgsriteriet om at barn og foreldre måtte være oppvokst i Stavanger eller i byens nærområder.

8.3 Datainnsamling

8.3.1 Observasjon av barnehagebarna

En rekke tidligere studier har vist at det ikke alltid er samsvar mellom det folk sier om sitt eget talemål, og hvordan de egentlig snakker. En kombinasjon av innsamlingsmetoder som gjør at en får dokumentert både rapportert og registrert språkbruk, vil derfor i mange tilfeller være ideell (Akselberg & Mæhlum, 2014, s. 84).

De fem barna ble observert i en naturlig kontekst, i barnehagehverdagen sin ved to ulike tidspunkt, i januar 2021. De to observasjonsperiodene var på mellom fire og fem timer hver. Jeg fulgte barna fra frokost til samling, gruppelek og lunsj. Med meg hadde jeg en perm med et eget notatark for hvert barn, der jeg hadde listet opp de språklige variablene jeg var spesielt ute etter. Jeg hadde også med meg en lydopptaker som var på i løpet av hele observasjonstiden. Jeg valgte en ikke-deltakende observasjon, der jeg i starten ikke la føringer på hva barna skulle gjøre eller si. Jeg ville ikke komme i skade for at mitt eget talemål skulle påvirke barna, eller at de skulle føle seg presset til å si bestemte ord.

En utfordring med observasjon som metode er det såkalte «observatørens paradoks»: Vi ønsker å finne ut hvordan folk snakker når de ikke er under systematisk observasjon, men den beste måten vi kan innhente slik informasjon på, er gjennom systematisk observasjon (Akselberg & Mæhlum, 2014, s. 82). Jeg tror ikke barneinformantene ble særlig påvirket av min tilstedeværelse. I starten var de litt nysgjerrige på meg og lydopptakeren. Men etter et par minutter var min tilstedeværelse glemt, og de lekte uten å ense meg.

Ved gjennomlytting av lydopptakene fra første observasjonsdag oppdaget jeg at jeg hadde mer data fra enkelte av barna i utvalget enn andre. I tillegg var frekvensene for noen av de

språklige variablene lavere enn for andre.²⁸ Før andre observasjonsdag kontaktet jeg derfor de pedagogiske lederne og spurte om de kunne arrangere aktiviteter der også de mindre frekvente variablene inngikk.²⁹ Observasjonsdag 2 var jeg også spesielt oppmerksom på å følge ekstra med de barna som ikke hadde snakket så mye tidligere. I tillegg delte pedagogene opp barna i mindre grupper, der mine informanter ble samlet i én gruppe. Dette gjorde det lettere for meg å observere barna uten for mye «støy». Til sammen fungerte disse tiltakene fint for å skaffe nok informasjon fra alle barna innenfor alle de språklige variablene. Likevel er jeg klar over at i de voksenstyrte aktivitetene som vi la opp til, er det en viss fare for at barnehagelærernes talemål kunne ha en påvirkningskraft på barnas talemål i situasjonen. Jeg endte også opp med et skinnere datagrunnlag for noen av de språklige variablene enn andre. Generelt kan man si at jo lenger observasjonsperioden er, desto mer pålitelig blir informasjonen (Jacobsen, 2018 s. 168). Dersom jeg hadde hatt tid og mulighet, ville jeg ideelt sett observert barna ved flere anledninger. Det kunne også vært interessant å observere dem hjemme for å se om talemålet deres endret seg fra barnehagen. I praksis måtte likevel observasjonsperioden avveies mot tiden jeg hadde til rådighet. Jeg konkluderte med at dataene jeg hadde samlet, i tillegg til uttalelser om barnas språk fra ansatte og foreldre, var tilstrekkelige for å si noe om barnas talemål.

8.3.2 Intervjuer med foreldre og barnehageansatte

I alt ti foreldre og to ansatte ved barnehageavdelingen ble intervjuet i studien. Foreldrene ble intervjuet i par, far og mor sammen, med unntak av ett tilfelle der foreldrene var skilt og ble intervjuet hver for seg. Alle intervjuene varte i rundt en time, skjedde i en naturlig kontekst og ble tatt opp på bånd. I forkant av intervjuene sendte jeg ut registreringsskjema til informantene (se vedlegg 7) med en oppstilling av de ulike språklige variablene og eksempler på ulike varianter av disse. Samtidig skulle foreldrene observere barna sine og fylle ut det samme registreringsskjemaet på vegne av dem (se vedlegg 6).³⁰ Jeg valgte å bruke slike registreringsskjema for å få en første oversikt over informantenes talemål, for å få

²⁸ Enkelte av variablene var høyfrekvente ord som barna ofte brukte, som personlig pronomen og nektingsadverb. Andre variabler ble sjeldnere brukt. Dette gjaldt spesielt for adjektiv i ubestemt form entall (f.eks. «ein blå/blåe dinosaur»).

²⁹ Pedagogisk leder arrangerte blant annet en aktivitet der han hadde forskjellige små dinosaurer i ulike farger. Barna skulle så peke ut de ulike dinosaurene ved å si hvilke farger de var. For eksempel: «De e ein blå/blåe dinosaur».

³⁰ Foreldrene ble også bedt om å notere ned alternative varianter, eller andre lyder, bøyninger og ord som de la spesielt merke til i barnas talemål.

informantene selv til å reflektere over dialekten sin og som et utgangspunkt for å starte intervjuene. Dette fungerte veldig fint. Flere foreldre fortalte at de ble overrasket, både over sitt eget og barnas faktiske talemål. Det var ikke alltid slik de selv trodde på forhånd.

Jeg valgte en forholdsvis åpen intervjuløsning fordi målet var å få frem informantens oppfatning av og holdninger til eget og barnas talemål. Jeg hadde på forhånd laget en intervjuguide med en middels strukturingsgrad til eget bruk med en oversikt over hvilke temaer jeg ville innom i intervjuene (se vedlegg 8 og 9). Intervjuene startet med en samtale rundt registreringsskjemaene. Dette ga en fin inngang til informantens tanker rundt eget talemål. Jeg startet med å stille generelle og åpne spørsmål om talemålet deres og deres opplevelse av hva som kjennetegner stavangerdialekten og holdningene de hadde til den. Deretter snakket vi om barnas talemål, før vi gikk over på de vanskeligere spørsmålene om eventuelle normeringsinstanser. I tillegg til informantens rapporterte talemål fikk jeg gjennom intervjuene også en mulighet til å observere deres registrerte talemål. I etterkant av intervjuene, da jeg transkriberte samtalene, noterte jeg også ned informantens realisering av ulike varianter av de språklige variablene. På denne måten fikk jeg det Brit Mæhlum kaller en «dobbel informasjonsverdi» av den muntlige overleveringen. Jeg fikk både et referensielt innhold, samt kildens språklige form (1992, s. 142). Løsningen med å intervjuer mor og far sammen fungerte også godt. Jeg ba dem blant annet beskrive hverandres talemål for meg. Å intervjuer personer som kjenner hverandre godt på denne måten, gir en slags «kontrolleffekt» – dette gjelder både innholdet de uttaler seg om, og hvilket register de bruker i opptakssituasjonen (Akselberg & Mæhlum, 2014, s. 83).

I en intervjusituasjon om talemål er det en risiko for at informanten akkomoderer til intervjuerens talemål, slik at det som blir registrert, ikke nødvendigvis er informantens «naturlige» talemål. Jeg har selv en stavangerdialekt som blir stadig mer «bokmålfisert», og jeg kan ikke utelukke at den kan ha påvirket intervjuobjektene. Likevel tror jeg registreringsskjemaet, som dannet utgangspunkt for intervjuet, og kontrolleffekten med mor og far i samme intervjusetting, kan ha dempet denne eventuelle påvirkningen. Mæhlum problematiserer også termen «naturlig talemål»: at det skal eksistere et «egentlig» talemål som eksisterer som en basisstruktur i et individs talemål. «Med tanke på den kunnskapen vi har om intraindividuell variasjon, individuelle registre og kodeveksling, blir ideen som at et av disse registrene skulle være mer genuint enn de andre, ytterst problematisk» (Mæhlum, 2014, s. 82).

En annen mulig utfordring er hvordan jeg som forsker lar meg styre av mine egne utgangshypoteser, og om jeg leder informantene til å gi meg svar som styrker disse. Mæhlum mener det er en fare for at «forskerens kategorisering og begrepsrammer overtas av aktørene i det sosiale rommet, og på denne måten blir gjengitt som deres egen forståelse og innsikt» (1992, s. 147). Dermed kan intervjueren, bevisst eller ubevisst, styre informasjonen i en bestemt retning – det som kalles å stille ledende spørsmål. Jeg var bevisst på denne aktuelle utfordringen, både i forberedelsen av intervjuene og i selve intervjusituasjonene. Jeg la vekt på å stille mest mulig åpne spørsmål. Likevel måtte vi komme inn på emner som berørte hypotesene mine, og jeg kan ikke se bort fra at en viss «styring» fra meg kan ha oppstått. I tillegg fikk alle de voksne et informasjonsskriv der jeg måtte, på en så generell måte som jeg fikk til, informere om selve undersøkelsen (se vedlegg 1). Dette kan også ha ledet informantene i bestemte retninger. Til tross for alle disse mulige fallgruvene sitter jeg igjen med et inntrykk av at både foreldre og barnehageansatte snakket ut fra sine egne erfaringer og holdninger og lot seg påvirke lite av meg.

8.4 Etikk

Utgangspunktet for forskningsetikken i Norge i dag er tre krav som sier noe om forholdet mellom forsker og dem som det forskes på: informert samtykke, krav til privatliv og krav på å bli korrekt gjengitt (Jacobsen, 2018, s. 47).

Både foreldre, styrer i barnehagen og de de ansatte på avdelingen fikk tilsendt et informasjonsskriv og samtykkeskjema (vedlegg 3 og 4) der jeg informerte om hensikten med undersøkelsen, hvordan jeg ville samle inn data, og hvordan disse dataene skulle benyttes. I tillegg ble det hengt opp et informasjonsskriv på avdelingen (vedlegg 2). Denne informasjonen ble skildret i et så «folkelig» og lite «forskeraktig» språk som mulig, for å få frem det spennende ved prosjektet, men også for at informantene skulle forstå hva de sa ja til å bli med på. Det var utfordrende å skulle informere om studien samtidig som jeg måtte unngå å fortelle så mye at jeg skadet undersøkelsens pålitelighet (se mer under 7.5.1).

Samtykke til observasjon av barna ble gitt av foreldrene. De skrev under på et samtykkeskjema på vegne av både seg selv og barna sine. I tillegg ble det sendt ut samtykkeskjema til alle andre foreldre på avdelingen, der de ble bedt om å si ja eller nei til at deres barns stemmer kunne forekomme på enkelte lydopptak (vedlegg 5). Alle ble informert om at det til ethvert tidspunkt var mulig å trekke seg fra studien. Selv om foreldrene

samtykket på vegne av barna sine, var det viktig at også barna selv ga et informert samtykke. Derfor ba jeg alle foreldrene i utvalget om å snakke litt med barna sine om de hadde lyst til å bli observert. I tillegg informerte jeg barna selv før observasjonen startet. Vi snakket litt om at jeg ville finne ut hvordan unger fra Stavanger snakker. Deretter fortalte jeg dem om lydopptakeren. Til slutt spurte jeg dem om de synes dette var OK. Alle svarte ja med stor entusiasme, men det er selvfølgelig en fare for at det oppstod et slags press der det for enkelte kan ha vært vanskelig å si nei.

En regel i studier av mennesker er at opplysninger om informantene, så langt det er praktisk mulig, skal anonymiseres. I min studie har alle barna og de ansatte i avdelingen fått fiktive navn, og foreldrene omtales bare som «mor» og «far». Jeg nevner ikke navnet på barnehagen eller avdelingen jeg observerte. Likevel vil det nok være mulig for enkelte, med en viss innsats og lokalkunnskap, å identifisere noen av informantene. Dette var jeg også tydelig om overfor foreldrene og de ansatte. I tillegg tilbød jeg alle de voksne informantene muligheten til å lese gjennom det jeg skrev om dem og barna deres for å luke ut eventuelle personopplysninger som ikke skulle med, eller feilsiteringer.

Studien er godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) (vedlegg 10).

8.5 Reliabilitet

Alle typer undersøkelser utsetter dem vi undersøker for ulike stimuli. Dermed møter vi på paradokset at vi vil studere et fenomen i en naturlig kontekst, samtidig som vi ved å gå inn og studere fenomenet nettopp står i fare for å påvirke det. Ville min tilstedeværelse i barnehagen påvirke barna på bestemte måter? De visste lite konkret om undersøkelsen på forhånd og syntes ganske raskt å bry seg lite om at jeg var der. Derimot kan barna ha blitt påvirket av de mer voksenstyrte aktivitetene vi satte i gang andre observasjonsdag. Her planla jeg, sammen med de pedagogiske lederne, aktiviteter de gjennomførte med informantgruppen med fokus på bestemte språklige variabler. Vi passet på at de voksne selv ikke skulle si ordene, men bruke konkreter som barna navnga.³¹ Likevel kan barna i denne situasjonen ha blitt påvirket av talemålet til barnehagelærerne. Det interessante var at barna tvert imot valgte mer standardnære former enn barnehagelærerne.³² En annen utfordring var om jeg faktisk klarte å

³¹ For eksempel skulle barna fortelle historier med hjelp av leker som en ku, en prinsesse og en heks. Dette var for å få frem hvilke varianter de brukte av historiske hunkjønnsst substantiv i entall, i ubestemt og bestemt form.

³² Pedagogisk leder sa *hekså*, mens barna brukte varianten *heksen*.

samle inn nok informasjon til de ulike språklige variablene hos alle barna. Noen av variablene var mer frekvente i barnas dagligtale enn andre. Blant annet forekom ord der innskudds-*e* kunne bli realisert, sjelden. Spesielt når det gjelder denne variabelen var jeg usikker på om jeg fikk samlet inn nok data til å kunne konkludere med at den aldri ble realisert. Et lignende problem var å skille mellom barnas hverdagspråk og lekespråk. Lekespråket ligger veldig tett opp til et talt bokmål, med østnorsk preg. Jeg var klar over at jeg ikke måtte blande dette med observasjon av barnas naturlige talemål. Jeg fikk avklart, både fra foreldre og ansatte på avdelingen, at barna kun brukte lekespråket når de gikk inn i en annen rolle i leken. Dermed var jeg spesielt observant på dette forholdet mens jeg observerte barna.

Selv om jeg ikke tror mine metodiske valg påvirket barna i stor grad, frykter jeg at observasjonen kan ha påvirket de voksne på avdelingen mer. De var på forhånd godt informert om studien og enkelte av hypotesene mine. Begge de pedagogiske lederne på avdelingen var spesielt opptatt av å snakke stavangersk. Det kan være at kunnskapen de allerede hadde om min undersøkelse, kan ha påvirket talemålet deres i den aktuelle konteksten. Dette kan igjen ha påvirket barna. Jeg kjenner meg likevel ganske trygg på at observasjonene i barnehagen gir et sant bilde av barna og de ansattes talemål. Det viste seg at talemålet barna brukte i barnehagen, stemte godt overens med foreldrenes registrering av språklige varianter. Det samme mener jeg i stor grad gjelder foreldrenes talemål. Her kunne mor korrigere far, og omvendt, dersom de ga en beskrivelse som ikke stemte overens med virkeligheten. Likevel kan foreldrene ha blitt påvirket av meg som intervjuer, og dataene som kom frem ha blitt farget av denne intervjuereffekten. Dette gjelder på to nivå: Det ene dreier seg om at selve talemålet til foreldrene kan ha endret seg i intervjusituasjonen. De kan enten ha nærmet seg min versjon av stavangerdialekten eller gjort sin egen dialekt «penere» eller «breiere» ut fra egne holdninger til dialektbruk og stavangerdialekten spesielt. Det andre nivået gjelder intervjudelen som dreide seg om hva som kan påvirke barnas talemål. Her hadde allerede foreldrene fått informasjon om undersøkelsen i forkant. Jeg ser i etterpåklokskapens lys at jeg kunne vært mer restriktiv med den mengden informasjon som ble gitt ut. Her la jeg muligens noen føringer for informantene. Selv om jeg i selve intervjusituasjonene var bevisst på å stille mest mulig åpne spørsmål, kan jeg likevel ikke utelukke at jeg har påvirket informantenes svar. For å motvirke en slik intervjuereffekt var jeg nøye med å understreke at jeg ikke hadde fasitsvar på spørsmålene mine selv.

8.6 Validitet

Intern validering handler om hvorvidt metoden jeg har brukt, får frem data som gir en korrekt beskrivelse av den virkeligheten jeg studerer. Har jeg fått tak i gode nok informanter, og gir de meg tilgang på en sann beskrivelse av virkeligheten? Som tidligere nevnt ville jeg gjerne ha tak i kilder fra mer enn én enkelt barnehage, for å kunne samle inn informasjon fra ulike kontekster og flere kilder. Da dette ikke ble praktisk gjennomførbart, fikk jeg tak i flere informanter (barn og foreldre) fra den ene barnehagen jeg endte opp med å studere. Dette var for å sikre flere uavhengige kilder som samlet kunne gi en gyldig beskrivelse av fenomenet. I tillegg brukte jeg flere ulike metodiske innfallsvinkler, som registreringsskjema, observasjon og intervjuer, såkalt metodetriangulering, for å sikre studiens interne gyldighet. Kildene mine var både nært på temaet og hadde kunnskap om barnas talemål. Alle de voksne informantene fikk i tillegg tilbud om å lese gjennom og kommentere måten jeg hadde gjengitt dem på, for å sikre at de kjente seg igjen i dataene jeg til slutt presenterte.

Samlet sett mener jeg derfor min metodiske tilnærming sikrer en god intern gyldighet. Den store utfordringen med metoden handler om den eksterne gyldigheten: I hvilken grad sikrer metoden min at funnene kan generaliseres til andre enn dem jeg faktisk har undersøkt? Spesielt i en kasusstudie trenger man data fra lignende studier i andre kasus, eller funnene må testes i en bredere sammenheng, om vi skal kunne generalisere statistisk (Jacobsen, 2018, s. 100). I min studie er det store spørsmålet om informasjonen jeg samler inn om talemålet til barna i en enkelt barnehage, er representativ for andre barn i andre barnehager i byen. Resultatene jeg får, kan gjerne skyldes helt spesielle trekk ved denne barnehageavdelingen. I en slik kasusstudie har en ofte liten kontroll over hvilke forhold som kan ha produsert den observerte effekten (*ibid.*, s. 100). Vil for eksempel to ansatte med engelsk bakgrunn påvirke barnas talemål? Kan den store andelen tospråklige barn påvirke talemålet i avdelingen? Likevel tror jeg nettopp denne miksen av ulike talemålsbakgrunner, både blant barn, ansatte og foreldre, er ganske representativ for bydelen Storhaug og sikkert også for andre deler av Stavanger. Dermed kan utvalget mitt likevel si noe om en større virkelighet.

8.7 Analyse av resultatene

Alle lydopptak av observasjoner og intervjuer ble transkribert i sin helhet. Jeg hørte gjennom alle lydopptakene to ganger. Den første gangen transkriberte jeg alt som ble sagt. Ved andre gjennomlytting noterte jeg ned realiseringene av de ulike språklige variablene for hvert barn

og for hvert voksne intervjuobjekt i et registreringsskjema. De ulike informantenes realisering av de ulike språklige variablene ble så analysert og sammenlignet med hverandre. Jeg har også gjennomført en innholdsanalyse der opplysninger, synspunkt og holdninger som kom frem i intervjuene, ble kategorisert etter tema, basert på intervjuguiden og nye interessante moment i intervjusituasjonene, og deretter sammenlignet. I resultatdelen blir hvert av barna med deres foreldre først presentert hver for seg. Deretter følger en presentasjon av de fire fast ansatte i avdelingen. Til slutt sammenlignes barnas resultater med hverandre og med den samlede foreldregruppens resultater, i tillegg til en sammenligning med tidligere studier av stavangerdialekten.

9. RESULTATER

I dette kapittelet presenteres resultatene fra studiens empiriske datainnsamling. Først blir talemålet til hvert av de fem barna i utvalget og foreldrene deres presentert. Presentasjonene inkluderer observasjoner fra barnehagen og observasjoner av og intervjuer med foreldrene. Deretter følger en oppsummering av observasjonene av de fire fulltidsansatte og intervjuene med de to pedagogiske lederne i barnehageavdelingen. Hver enkeltpresentasjon er delt opp i fire temaer som er knyttet til studiens hypoteser:

1. **Barnets talemål:** Barnas observerte varietet og foreldrenes rapportering og oppfatning av barnas varietet.
2. **Foreldrenes talemål og talemål i hjemmet:** Foreldrenes observerte og rapporterte varieteter og hva som eventuelt skiller disse fra barnets varietet. Kommunikasjon mellom barn og voksne i hjemmet (dagligspråk, høytlesning, kodeveksling, registervariasjon og konvergering/divergering).
3. **Mulige påvirkningskilder:** Foreldrenes oppfatning av mulige normeringsinstanser.
4. **Dialektholdninger:** Foreldrenes holdninger til stavangervarieteten, egen varietet og barnets varietet.

Presentasjonen av observasjonene av og intervjuene med de ansatte i barnehagen følger samme tematiske mal, bortsett fra at disse informantene forteller generelt om talemålet til den samlede barnegruppen på avdelingen.

Etter presentasjonen av enkeltinformanter følger en oppsummerende sammenligning av informantene. Informantenes realisering av de ulike språklige variablene blir til slutt satt i sammenheng med resultater fra tidligere studier av stavangerdialekten for å finne eventuelle likheter og forskjeller

Sitater fra barna er gjengitt mest mulig ortofont, men med bruk av vanlige bokstaver. De språklige variantene som er i fokus, står i kursiv. Utdrag fra intervjuene, der meningsinnholdet er det viktigste, blir gjengitt på bokmål.

9.1 Barna

«Du kan ikke gå i lava!» Det grå linoleumsgulvet i puterommet i barnehageavdelingen er forvandlet til rødglødende lava. Når et av barna hopper av turnmatten og lander i lavaen, gir fire år gamle Ingrid klar beskjed om reglene for leken. For språkforskeren som observerer barna, er det ikke meningsinnholdet i Ingrids beskjed som er i fokus, men det beskjeden kan si om hennes valg av språklige varianter. Fireåringen bruker ikke stavangervarianten av nektelsesadverbet, *ikkje*, men den bokmålske formen *ikke*. Gjør de andre barna i utvalget det samme? Hvor stavangersk snakker stavangerske barn egentlig?

9.1.1 Ingrid og Bjørnar

Tvillingparet Ingrid og Bjørnar er fire år på observasjonstidspunktet. De er født og oppvokst i Stavanger og har gått fulltid i barnehagen, i samme avdeling, siden de var ett år gamle. Tvillingenes foreldre bor ikke sammen og ble intervjuet hver for seg. Resultatene fra intervjuene blir likevel presentert samlet.

Ingrid

Midt i lavaleken kommer Ingrid på at hun er sulten og sier til barnehagelærer Anna: «Å, *eg* har *ikke* spist *skjeven min* hellår. *Eg vil spisa min skjeve.*» Her realiserer Ingrid både stavangerske og bokmålske varianter av de målte språklige variablene. Hun bruker pronomenet *eg* og har *a*-ending i infinitiv, men sier samtidig *ikke* og bøyer (*brød*)*skive* som et hankjønnssord (stavangersk: *ei skjeva, den skjevå*).

Ingrids talemål har noe intraindividuell variasjon, men hun realiserer oftest de bokmålske variantene av de observerte språklige variablene. Fireåringen bruker konsekvent enkelte stavangerske pronomen, som *eg* og *hu*. Derimot er hun konsekvent i realiseringen av bokmålsvarianten *vi*. «Ska *vi* få premi?» spør hun vennen Karen etter at de har ryddet opp lekene. Det er ingen observasjoner av andre person flertall hos Ingrid fra barnehagen, men Ingrids mor mener datteren veksler mellom variantene *dere* og *dåkkår*. I kjøkkenleken, når Ingrid og Karen er i gang med å lage dessert, sier Ingrid: «*Vi må lage en stor kake*». Her bruker hun *e*-ending, både i infinitiv (*lage*) og ubestemt entall av historisk hankjønn (*kake*). Hun bruker heller ikke innskudds-*e* i ubestemt form av adjektivet *stor* (stavangersk: ¹*store*). Ingrid veksler mellom å realisere de bokmålske og de stavangerske variantene i både infinitiv

og i substantivbøyingen. Hun realiserer like ofte *a*- og *e*-endinger i infinitiv og kan si både *spise* og *spisa* i samme talesituasjon. Hun bruker oftest *e*-endinger i substantiv entall ubestemt form (kun ved ett tilfelle har hun *a*-ending: *barnesuppa*). Det er kun observert ett tilfelle der Ingrid realiserer artikkel foran hunkjønn ubestemt form (*ein bolle*).³³ I bestemt form entall har hun like mange *en*- og *å*-endinger (*skjeven min, rompå mi*).

Ingrid er mer konsekvent i bruken av nektelsesadverbet *ikke* («Du kan *ikke* jør sånn», «Eg hør-*ikke*», «Du kan *ikke* gå i lava»), og sier *ikkje* kun i ett observert tilfelle («De e *ikkje* måren ennå»). Hun bruker også konsekvent lang *æ* foran *r* («Eg åg e *hær*») og sløyfer innskudds-*e* («Ein *gul* dinosaur»). Fireåringen snakker med harde konsonanter (*kaka, mat, kokvarm*), med kun én observert realisering av de stavangerske bløte konsonantene (*lega*).

Oppsummert bruker Ingrid flest bokmålske varianter, men veksler ofte mellom ulike varianter av verb i infinitiv og i substantivbøyingen av historisk hunkjønn entall.

Ingrids foreldre beskriver talemålet hennes som stavangersk, men sier samtidig at hun bruker en del bokmålsvarianter og er «penere i målet» enn tvillingbroren. Moren kaller begge tvillingenes språk «en blanding av det meste, både stavangersk og bokmål». Likevel oppgir både Ingrids mor og far at datteren oftere realiserer stavangerske varianter enn det observasjonen i barnehagen viser. Blant annet mener begge at hun oftere sier *me* og *ikkje* enn *vi* og *ikke*. Ingrids far tror også datteren har bløte konsonanter og innskudds-*e* i talemålet sitt. Begge foreldrene forteller at datteren veksler mellom ulike varianter i verb i infinitiv og i hunkjønnsbøyingen av substantiv. Ingrids far registrerer at hun primært har *a*-endinger i infinitiv. I substantiv entall ubestemt form mener han at datteren oftest har *e*-ending, mens hun bruker begge varianter i bestemt form. Ingrid mor mener derimot hun har flest *e*-endinger i infinitiv og flest stavangervarianter i substantivbøyingen. Ingrids mor opplever også at datteren veksler mye, spesielt mellom *vi* og *me* og *dere* og *dåkkår*.

Foreldrene er overrasket over at observasjonene fra barnehagen viser at datteren har et mer bokmålsnært talemål enn de selv trodde. Dette gjelder spesielt Ingrids realisering av bokmålsvarianten *ikke*. Etter intervjuene går begge to med på å observere tvillingene en stund til, med et spesielt fokus på nektingsadverbet. Et par uker senere melder begge tilbake og kan fortelle at Ingrid bruker begge varianter, men oftest *ikke*. Faren oppgir også at hun både

³³ *En bolle* bøyes tradisjonelt som hunkjønn på stavangersk: *Ei bolla – den bollå*

bruker *vi* og *me*. Moren forteller at Ingrid snakker «mer bokmål» rett etter at hun kommer hjem fra barnehagen.

Bjørnar

Bjørnars talemål er på mange av de målte språklige variablene likt tvillingsøsterens. Begge bruker i hovedsak de stavangerske variantene av personlige pronomen: *eg*, *hu* og *dåkkår*, men realiserer bokmålsvarianten *vi* istedenfor stavangerdialektens *me*. Bjørnar sier også enkelte ganger *jei* («Faktisk boksa *jei*»). Selv om Bjørnar oftest bruker *vi*, sier han enkelte ganger også *me*. Han kan også bytte mellom de to variantene i samme samtale. I eksempelet under klarer han ikke å bli enig med femåringen Line om hvordan leken skal organiseres:

Line: «Eg ska lage ett hus.»

Bjørnar: «Dyrepark. *Me* ska *jobba* me dyrepark. Nei!»

Line: «Vil du være hu? Kan eg ta den?»

Bjørnar: «Nei! *Vi* ska bare ha di *hær*. Du *får-ke* den hellår.»

Et par andre ord i utdraget er også representativt for fireåringens talemål. Han er konsekvent i bruken av *ikke*, realiserer *a*-endinger i verb i infinitiv og har alltid lang *æ* foran *r* (med *e* en enkelt gang: «Den kan *ver* me di små»). I motsetning til søsteren, som veksler mellom *a*- og *e*-endinger i infinitiv, er Bjørnar ganske konsekvent i bruken av den stavangerske varianten («Eg ska *laga* mat dær»). I substantivbøyingen, derimot, velger han kun de bokmålske variantene både i ubestemt og bestemt form (*en jente*, *en prinsesse*, *heksen*). Bjørnar har kun *a*-ending i ett enkelt observert tilfelle av ubestemt form, ordet *pølse* («Marius ska ha rø *pølsa* åg»). Fireåringen realiserer ulike artikler foran ubestemt form (*ei suppe*, *en prinsesse*, *ein heks*). På samme tid bruker han konsekvent *e*-ending, uansett artikkelvalg. Selv når han realiserer hunkjønnsartikkelen *ei*, bøyer han ordet som hankjønn (*ei suppe*, *denne suppen*). Som søsteren bruker Bjørnar kun harde konsonanter («Eg vett kossen dinosaurår *gape*») og mangler stavangersk innskudds-*e* («Den e lika *stor*»).

Også hos Bjørnar var det i utgangpunktet et sprik mellom observasjonene av talemålet hans i barnehagen og hvordan foreldrene oppfattet språket hjemme. Begge foreldrene mente Bjørnar snakket en tanke mer stavangersk enn søsteren. Både mor og far fortalte at de aldri har hørt sønnen si *jei* eller *ikke*, utenom når han var i rollelek. De sa også at sønnen oftest realiserte bløte konsonanter. I likhet med søsteren observerer foreldrene Bjørnars talemål et

par uker ekstra. Begge er overrasket over resultatene. I en e-post skriver Bjørnars mor blant annet:

Jeg ble helt fascinert av Bjørnar, som jeg var sikker på at snakket mye stavangersk. Det gjør han ikke. Han sier: *vi, ikke, får vi 'kke?, e 'kke, jeg, føscht*. Slående mye mer bokmålsord rett etter barnehagen. Langt mindre på kvelden.

Bjørnars far ble forvirret over ikke å finne et mønster i barnas diffuse talemål:

De snakker jo ikke konsekvent i det hele tatt! Lek eller ikke lek, så er det *ikke* og *ikkje* om en annen, synes jeg. Har prøvd å lete etter noe mønster, men finner det ikke.

Foreldrenes talemål og talemålet i hjemmet

Tvillingenes far mener han har en tydelig stavangerdialekt, men har samtidig hørt fra andre at den ikke er særlig «brei». Han har vokst opp på vestsiden av Stavanger sentrum, i en bydel som tidligere var kjent for å bruke et «pent» språk, og beskriver talemålet i barndomshjemmet som noe midt imellom pent og bredt stavangersk. Begge de eldre søstrene hans lærte å snakke pent i formelle situasjoner, mens han selv slapp. Ingrid og Bjørnars far tror dialekten hans ble enda mere «avslipt» etter å ha bodd flere år i Oslo, og at han i dag snakker en blanding mellom stavangersk og talt bokmål. Han mener selv han veksler en del mellom ulike varianter når det gjelder de syv målte språklige variablene. Det samme viser observasjonene av talemålet hans. Han er fokusert i bruken av stavangerske personlige pronomen, sier konsekvent *ikkje* og bruker lang *e* foran *r*. På de andre fire variablene er talemålet svært diffust. Han bruker både *e*- og *a*-ending i infinitiv og veksler mellom bruk av harde og bløte konsonanter, ofte i samme ord (*ud* og *ut*, *mod* og *mot*). I substantivbøyingen av historisk hunkjønn bruker han oftest de bokmålske variantene, både i ubestemt og bestemt form. Han har enkelte realiseringer av innskudds-*e*, men snakker oftest uten («Eg e *klar* øve»).

Tvillingenes mor har i mye større grad et fokusert talemål, med bruk av stavangerske varianter på samtlige variabler. Hun er oppvokst med det hun kaller svært språkbevisste foreldre som mente det var viktig at datteren snakket «gadespråk» og ikke «pent». Selv beskriver hun dialekten sin som en «brei og ganske brauten stavangersk». Også Ingrid og Bjørnars mor har bodd i Oslo, noe som påvirket dialekten hennes en stund fordi «du kan ikke be om *kaffi*, eller si *bås* eller *pylsa*. Da er det jo ingen som skjønner hva du sier.» Hun mener likevel at hun alltid har vært «beinhard» på at hun skulle snakke «kav stavangersk», og da

hun flyttet tilbake til hjembyen, tok hun «dialekten tilbake». Tvillingenes mor bruker blant annet segmentering og y istedenfor ø i flere ord (*adle, pylsa*). Observasjonene som ble gjort under intervjuet, stemmer i stor grad med mors opplevelse av eget talemål. Hun er konsekvent i bruk av stavangerske varianter på alle variabler, unntatt to. Hun veksler mellom å bruke harde og bløte konsonanter (*lek* og *leg*) og sløyfer enkelte ganger innskudds-*e*, før hun korrigerer seg selv («Eg er jo *enig* i det. Nei! *Enige!*»).

Ingrid og Bjørnars mor er litt overrasket over at hun selv ikke er konsekvent i bruken av stavangerske varianter, og mener det kan skyldes måten hun snakker til barna på når hun skal gi tydelige beskjeder.

Det er når jeg skal understreke noe. Da sier jeg for eksempel: Bli nå *ferdig*, istedenfor Bli nå *ferdige*. Så kanskje det er noe med språket.

Mor er opptatt av stavangerdialekten og prøver å være konsekvent i bruken, også når hun snakker til tvillingene. Hun har bitt seg merke i at barna snakker mer bokmålsnært med en gang de kommer fra barnehagen, men at de bruker flere stavangerske varianter utover kvelden. Hun forteller at begge, spesielt Bjørnar, endrer talemålet sitt i ulike situasjoner, både ut fra hvem de snakker med, og om de går inn i en annen rolle i leksituasjoner. I rollelek skifter tvillingene til mer bokmålske former og en østlandsk intonasjon.

Begge foreldrene har merket seg av tvillingene fletter inn flere engelske ord i dagligtalen sin. Far forteller at de synes engelsk er kult.

De er generelt opptatt av at ting har et ord på engelsk. Ingrids dukke er *beautiful*. Bjørnar synes det er knalltøft at Jernmannen heter *Ironman*. De selger også *ice cream* fra isbilen sin.

Lesespråket hjemme hos mor er stavangersk, mens far primært leser for barna på bokmål. Tvillingene har en to år eldre søster som foreldrene mener har et ganske likt talemål som Ingrid og Bjørnar. Mor har likevel lagt merke til at den eldste datteren muligens snakker mer stavangersk etter at hun begynte på skolen.

Tabell 9.1 viser hvilke varianter Ingrid, Bjørnar og foreldrene deres realiserer i de syv målte språklige variablene. Variablene er delt inn i varianter som kjennetegner Stavanger bymål (markert i rosa) og varianter en finner i moderat bokmål (markert i blått). En x markerer hvilken variant hver språkbruker realiserer; (x) betyr at språkbrukeren realiserer denne varianten enkelte ganger (intraindividuell variasjon).

Tabell 9.1: Sammenligning av talemålet til Ingrid, Bjørnar og foreldrene deres.

Variabler	Ingrid		Bjørnar		Far		Mor	
	S	B	S	B	S	B	S	B
Stavanger bymål (S) / bokmål (B)								
1. Personlige pronomen	x	x	x	x	x		x	
2. Nektelsesadverb		x		x	x		x	
3. Infinitivsending	x	x	x	(x)	x	x	x	
4. Bløte/harde konsonanter		x		x	x	x	x	(x)
5a. Hunkjønn, ubestemt form entall	(x)	x	(x)*	x	(x)	x	x	
5b. Hunkjønn, bestemt form entall	x	x		x	(x)	x	x	
6. Innskuddvokal		x		x	(x)	x	x	(x)
7. Lang vokal foran <i>r</i>		x	(x)**	x	x		x	

*Bjørnar realiserer *a*-ending ved ett enkelttilfelle under observasjonen: *pølsa* (moderat bokmål: *en pølse*).

**Bjørnar realiserer *e* foran *r* kun ved ett enkelttilfelle under observasjonen: «Den kan *ver* me di små».

Tvillingenes talemål er nesten identisk, bortsett fra at Ingrid har flere stavangerske endinger i substantivbøyingen av hunkjønn entall enn Bjørnar, og Bjørnar har flere *a*-endinger i infinitiv enn søsteren. Fars talemål er diffust der han veksler mellom bruk av stavangerske og bokmålske varianter, mens mors stavangerdialekt er derimot ganske fokusert. Tvillingparet realiserer flere bokmålske varianter enn foreldrene, der spesielt det personlige pronomenet *vi* og nektelsesadverbet *ikke* stikker seg ut.

Mulige påvirkningskilder

Ingrid og Bjørnars foreldre tror barnas talemål blir påvirket av en miks av foreldre, media og barnehagen. Begge tror økt eksponering for andre språk og dialekter endrer barnas stavangerdialekt. De oppfatter at den samlede barn- og voksengruppen i barnehageavdelingen har en heterogen språkbakgrunn, men at talemålet her likevel kan beskrives som et modifisert stavangersk.

Mor: Jeg tenker at det er naturlig fordi det er en så stor miks av språk, i tillegg til en miks av dialekter. Da får du et stammespråk som er litt både det ene og det andre. Et slags bokmål med stavangersk tonefall og med stavangerske ord inni.

Hun tror ikke den språklige miksen i avdelingen tvillingene går, skiller seg nevneverdig ut fra andre barnehager i bydelen, og tror det utvikler seg lignende talemål hos andre barnehagebarn.

Jeg ser jo at andre unger jeg kjenner, gjør det samme. Det er nesten ingen unger igjen som ikke har en rar påvirkning fra et eller annet sted. Det finnes jo ingen purister som lever i en boble. De er gjerne halvt svenske eller halvt tyske eller halvt danske, nesten overalt hvor jeg snur meg. Jeg kjenner ikke mange der begge foreldrene snakker stavangersk.

Hun tror at årsaken til at barnas talemål blir mer bokmålsnært, er et ønske om å bli forstått.

Vi [i Norge] driver mye med språkopplæring av barn som ikke har norsk som morsmål i barnehagen. Det skal vi gjøre, og det er viktig. Og i den forbindelse så lager man vel seg et slags fellesspråk som er felles for alle, og som skal være lett å bruke og lett å forstå. Og da tenker vi kanskje automatisk at bokmål er lettere for alle å forstå.

Far tror barnas talemål er en del av en utvikling der språket effektiviseres for å gjøres mer praktisk.

De lydene og ordene som har lokal forankring, eller er vanskeligere å lære fonetisk, forsvinner. Utviklingen i språk, både muntlig og skriftlig, er vel et forsøk på å effektivisere det.

Når det gjelder sine egne tvillinger, tror han også lekekamerater og media er to viktige normeringsinstanser. Han forteller at Ingrid er veldig opptatt av venninnen Karen og derfor kanskje tar etter noe av henne bokmålsnære talemål. Begge tvillingene får også mye østlandsk og engelsk inn gjennom barneprogrammer på skjerm.

Foreldrene er usikre på om den språklige påvirkningen fra barnehagen vil følge barna videre i livet. Mor merker allerede at talemålet til tvillingenes storesøster er i ferd med å endre seg, og tror det samme vil skje med de to yngste barna. Likevel stusser hun over at hennes egne elever, som er mellom 17 og 18 år, snakker mer bokmålsnært enn før.

De har til og med vokst opp med at stavangersk faktisk finnes i media. Og med mange flere dialekter på barne-TV. Det skjedde jo ikke da vi var små. Kanskje alle tilpasser seg litt når de snakker med østlendinger. Og så blir det til en normal: at du skal tilpasse deg litt. At vi skal ta hensyn.

Dialektholdninger

Tvillingenes far tror verken den pene «Egenes»-sosiolekten eller det gamle Stavanger bymål er representativt for dagens stavangerdialekt.

Det er litt etterkrigstid over det. Litt besteforeldre, kanskje. Jeg kan se for meg at det er noe som er på vei ut. Jeg tror den reindyrka Egenes-dialekten var mer markant før, da det var større klasseskiller. Det er godt mulig at den gemene hop har dratt mer mot Egenes-talen, og at stavangerdialekten har blitt utvanna den veien.

Ingrid og Bjørnars mor mener folk på hennes egen alder snakker stavangersk omtrent slik hun gjør selv, men kanskje en tanke mindre bredt. Likevel stusser hun over at elevene hun underviser i videregående, bruker flere bokmålsord i talemålet sitt enn det som var vanlig da hun selv var yngre.

De veksler hele tiden, synes jeg. Det er veldig mange bokmålsord og lite dialektord. Nå kan de finne på å si *liksom*. Eller sånne østlandske ord, som *å hooke*, og sånn. Man får et felles, nasjonalt ungdomsspråk. Mens jeg opplevde vel at vårt ungdomsspråk var lokalt.

Tvillingenes foreldre har svært ulike syn på og forhold til stavangerdialekten. Far forteller at han ikke har et «lidenskapelig» forhold til dialekten og kan enkelte ganger bli flau over de breieste versjonene av stavangersk.

Det er unaturlig for meg å si *damen*, men samtidig blir det noe vulgært over *damå mi*. Det er kanskje noe med den skammen for dialekt. Jeg er usikker på om det er det, eller at jeg bare ikke synes det klinger så fint. Så ofte omformulerer jeg. Istedenfor *damå* så blir det *kjæresten*, eller noe sånn.

Mor er derimot stolt av dialekten sin og går inn for å snakke bredt stavangersk.

Fordi språket vårt er en del av identiteten vår. Og det betyr at vi ikke er helt like alle de andre. Det betyr ikke at vi er bedre eller dårligere enn andre, men bare at vi kommer fra en unik geografisk, sosioøkonomisk rar plass. Og liker regn og syv grader og pissregn på julaften. Og sånn skal det være. Det gir deg en stolthet og et fellesskap, og derfor er det viktig.

Foreldrene tror mange siddiser har lett for å endre på talemålet sitt, og at årsaken kan ligge i en følelse av mindreverdighet.

Mor: Det er jo litt skam med den litt høylytte stavangersken. Jeg tror det handler litt om kultur. Med en gang du gjør noe stort, så skal du si «hysj». Så da er det bedre å ha en litt avslipt dialekt. Den skal ikke være for fin. Men en litt avslipt dialekt er liksom mer akseptabelt.

Far: Det er litt sånn Oslo-komplekser, på en måte. Antakeligvis fordi det er mye det språket du hører. Nå er man flinkere med dialekter på TV og radio, men tidligere var det jo østlandsk man hørte i de store mediene.

Begge foreldrene tror fremtidens stavangerdialekt vil nærme seg bokmålet. Mens mor synes det er trist at mange markører i stavangersk ser ut til å forsvinne, mener far det er en naturlig og til og med positiv utvikling.

Hvis det ikke hadde skjedd, tror jeg det hadde vært tristere. Språk er jo et verktøy. Hvis du ikke kan gjøre deg forstått, så mister det jo på en måte sin funksjon. Språk, både skriftlig og muntlig, er jo i kontinuerlig utvikling.

9.1.2 Karen

Karen er mellom fire og fem år på observasjonstidspunktet og har gått i barnehagen siden hun var to år og kom flyttende med familien fra Jæren til Storhaug. Karen utmerker seg tidlig som det barnet i utvalget med flest bokmålske former i talemålet sitt. Hun bruker stavangervariantene av samtlige personlige pronomen, men realiserer ellers, ganske konsekvent, kun bokmålsvariantene av de andre målte språklige variablene. Når hun leker tannlege sammen med barnehagelærer John, og kjefter på ham fordi han har hull i tennene sine, sier hun: «Du har *ikke* låv te å *spise* så mye *snop*!». Her bruker Karen nektelsesadverbet *ikke*, hun har *e*-ending i infinitivsformen *spise* og hard konsonant i *snop*. Karens talemål fremstår ganske fokusert. Hun er nesten alltid konsekvent i variantvalget, der hun holder seg til bokmålske former. I en samtale med vennen Bjørnar kommer disse variantene tydelig frem. Karen og Bjørnar bygger en bondegård av treklosser og plasserer små lekedyr innenfor klossegjerdene.

Karen: «Ska me *lage* en *stor* bonnegård? Ska *me* de? Då treng *me* masse. *Me* treng mange dyr. Men insektårr *ska-ke ver oppi dær*.»

Bjørnar: «Jo, di kan. Karen, me må ha.»

Karen: «De e så *lite* at de *ikke* trengs *dær*. For di klare *ikke* å *komme* seg fårbi *dær*. Men de e jo en klåss *dær*.»

Karen bruker igjen *ikke*, hun sier *lite* istedenfor *lide* og *kåmme* istedenfor *kåmma*. I tillegg realiserer hun som oftest lang *æ* framfor *r* (*dær* for tradisjonelt *der*). Hun har likevel noen få realiseringer av *e*-lyd og veksler en enkelt gang mellom variantene i samme setning: «Men insektårr *ska-ke ver oppi dær*». Både i tannlegeleken og i bondegårdsbyggingen er Karen i leksituasjoner. Dermed er det en mulighet for at hun er i rolle og legger om talemålet sitt med flere bokmålske former. Men Karens talemål er like standardnært også når det er helt tydelig at hun ikke er i lek eller i en rolle. Når barna skal rydde opp etter leken, gir hun klar beskjed om hvor dukkene ikke skal være: «Di *ska-kke vær oppi dær*», og under høytlesningen i boka som handler om en mann som mister hodet sitt, kommenterer hun: «Han kan jo *ikke hoppe*

me hode sitt.» Karen bruker konsekvent *e*-endinger i infinitiv. I hunkjønnsbøyingen realiserer hun nesten bare bokmålske former. Karen spør «kor e *tannen*» når hun leker tannlege og lurert på om playmofiguren hun leker med, er «en gutt ellår *en jente*». Hun bruker kun hankjønnsartikkel og bokmålsform i historisk hunkjønn ubestemt form (*en jente, en dame*). I bestemt form realiserer hun oftest *en*-ending (*jenten, heksen, prinsessen*), men hun har ved ett enkelttilfelle *å*-ending (*strømpebokså*). Hun sier til venninnen Ingrid: «Du har *myk gensårr*», hvor hun sløyfer innskudds-*e* og bløt konsonant i *myk* (tradisjonelt ¹*myge*).

Karens fokuserte talemål under observasjonen støttes også opp av foreldrene hennes. De beskriver datterens språk som «veldig pent» og mener hun er ganske konsekvent i bruken av standardnære varianter for seks av de syv språklige variablene. Ifølge foreldrene sier Karen *eg, hu, me* og *dåkkår*, men bruker ellers nesten utelukkende de bokmålske variantene. Det er kun i bøyingen av hunkjønns substantiv bestemt form at hun ikke er helt fokusert. Her forteller foreldrene at hun kan si ord som *strømpå* eller *bokså*, selv om hun oftest sier *boksen*.

Oppsummert skildrer Karens foreldre talemålet hennes som fokusert der hun bruker bokmålske varianter av de fleste språklige variablene. Det er kun i leksituasjoner, der Karen spiller en annen rolle, at hun kodeveksler til en østlandsklignende varietet hvor hun både snakker med rulle-*r* og lavtone. Dette taler for at Karen ikke brukte lekespråket sitt i de observerte situasjonene i barnehagen.

Foreldrenes talemål og talemålet i hjemmet

Karens familie flyttet fra Jæren til Stavanger da hun var to år gammel. Likevel beskriver ingen av foreldrene dialekten sin som spesielt jærsk. Begge har bodd i Oslo i flere år før de fikk barn, og senere i Stavanger, og begge forteller at de alltid har orientert seg språklig nordover mot Stavanger, også da de bodde på Jæren. Karens far har flest stavangerske varianter i talemålet sitt. Samtidig veksler han i bruken av harde og bløte konsonanter, noen ganger i samme ord (*bokmål, bogmål*). Det samme skjer i realiseringen av innskudds-*e*. I enkelte ord uttaler han den, i andre ikke (*enige, konsekvente, bevisst, sosial*). Karens mor har vokst opp med riksmålstalende foreldre og bodd ulike steder i Rogaland i oppveksten. Karens far beskriver henne som en språklig «kameleon», og mor selv sier at hun endrer dialekt etter hvor hun bor og hvem hun snakker med. Bortsett fra personlige pronomen, hvor hun bruker stavangervariantene, og konsekvent bruk av *ikkje*, veksler hun mellom ulike varianter i alle de andre språklige variablene. I samme intervju sier hun både *snakka* og *snakke* og *måde* og

måte. Karens mor har innskudds-*e* i enkelte ord (*slitsomme, tydelige*), men uttaler den ikke i andre (*viktig, sosial*). Hun bruker, som Karen, også lang *æ* foran *r* i ord som *hær, vær og dær*.

Selv om far har et mer fokusert talemål enn mor, blir han under intervjuet flere ganger oppmerksom på sin egen intraindividuelle veksling. Som i dette utdraget når han skal fortelle om konas tilpasningsdyktige dialekt:

Hun tilpasser seg dem hun snakker med og plassen hun bor på. Nå sa jeg *bor*, i sted sa jeg *bur*. Nå blir jeg veldig bevisst på hvordan jeg snakker. Jeg vingler også en del.

Karens far forteller at innslaget av mer bokmålske former i talemålet hans oftest dukker opp i samtaler med datteren, spesielt når han skal leke med henne, både fordi han skal tulle med henne og kommunisere tydeligere. Selv tror han at denne vekslingen kun skjer i samtaler med datteren, og at det ikke smitter over på talemålet hans i andre situasjoner. Han beskriver Karens mor som «drøyere» enn ham i tilpasningen til datterens talemål – noe hun er enig i.

Mor: Jeg vil jo si at bløte konsonanter ligger mest for meg. Men overfor Karen kan jeg finne på å si *ska me bake*? Det er klart at jeg speiler hennes måte å snakke på, og merker at jeg plutselig kan si for eksempel *trappen*.

Foreldrene leser og synger for Karen på bokmål. Selv om hun også ser barneprogrammer der det snakkes ulike dialekter, har de et inntrykk av at det meste av talemålet her er østlandsk. Karen har en eldre bror, Oliver, som går på mellomtrinnet i barneskolen. Foreldrene beskriver Olivers talemål som en «forfina jærdialekt med innslag av stavangersk», men de merker at han også har fått flere bokmålske former. De hører for eksempel at han bruker stadig flere *en-*endinger i bestemt form entall av historisk hunkjønn og kan si *rompen* istedenfor *rompå*.

Tabell 9.2 viser hvilke varianter av de syv språklige variablene Karen og foreldrene hennes bruker i talemålene sine.

Tabell 9.2: Sammenligning at talemålet til Karen og foreldrene hennes.

Variabler	Karen		Mor		Far	
Stavanger bymål (S) / bokmål (B)	S	B	S	B	S	B
1. Personlige pronomen	x		x		x	
2. Nektelsesadverb		x	x		x	
3. Infinitivsending		x	x	(x)	x	
4. Bløte/harde konsonanter		x	(x)	x	x	(x)
5a. Hunkjønn, entall ubestemt form		x	x	x	x	
5b. Hunkjønn, entall bestemt form	(x)*	x	x	x	x	
6. Innskuddsvokal		x	(x)	x	x	(x)
7. Lang vokal foran <i>r</i>	(x)	x		x	x	

*Karen realiserer *å*-ending i bestemt entall hunkjønn en enkelt gang i løpet av observasjonene: *strømpebokså*.

Den registrerte språkbruken i Karens familie viser at Karen realiserer flest bokmålske varianter og har lite intraindividuell veksling, mens foreldrene hennes, spesielt moren, har en mer diffus dialekt. Karens far bruker likevel i hovedsak varianter fra Stavanger bymål.

Mulige påvirkningskilder

Karens foreldre tror et språklig sammensatt barnehagemiljø, der de ansatte har ulike språkbakgrunner og der Karen tilbringer mye tid, kan påvirke datterens talemål. Det er spesielt ordet *ikke* de legger merke til og stusser over hvor kommer fra.

Mor: Vårt hjemmespråk er *ikkje*. Både jeg og du [far] og Oliver sier konsekvent *ikkje*. Så det er litt interessant at hun ikke blir påvirket av oss i større grad. Men jeg tror absolutt det kan være noe i at når det er så mange språkbakgrunner i barnehagen, så vil jeg tro at de snakker en forenkla versjon. De ansatte sier kanskje *ikke*.

Far: Det er kanskje lettere å gjøre seg forstått på skriftspråket.

Intervjuer: For små barn også?

Far: Ja, kanskje. Og overfor de voksne som snakker rare dialekter og med aksent.

Karens foreldre tror likevel ikke at det bare er barnehagen som former datterens talemål, men at språket hennes har blitt påvirket fra flere hold. Som Karens far sier: «Hvis det bare var barnehagen som preget måten barna snakket på, så ville alle barna i barnehagen snakket slik som Karen.» Karens foreldre tror talemålet hennes har blitt påvirket fra flere hold, blant annet fra besteforeldre og media. Mors foreldre, som snakker et tilnærmet riksmål, er mye sammen med barna. Karens foreldre forteller at datteren har vært «ganske pen i målet» siden hun begynte å snakke. I tillegg forteller de at barneprogrammene datteren ser på og musikken hun lytter til, hovedsakelig er på østlandsk, og at talemålet hennes kan ha blitt farget av det. De tror også Karen preges av det heterogene språkmiljøet i bydelen Storhaug.

Mor: I klassen til Oliver er det svært få barn som har to foreldre fra Stavanger. Det er veldig mange innflyttere som representerer store deler av landet, og i tillegg har mange minoritetsbakgrunn. Så det at ungene på Storhaug får en litt blanda dialekt, synes jeg jo ikke er så rart.

Karens far mener nye miljø og andre nettverk kommer til å påvirke datterens talemål i årene fremover og tror hun kommer til å miste den «pene» språket hun har i dag.

Far: Jeg tror det kommer til å tilpasse seg stavangerdialekten mer etter hvert. Jeg tror heller ikke at hun kommer til å fortsette å si *ikke*, men at hun kommer til å vokse det av seg. Kanskje når hun begynner på skolen og går i en klasse med stavangerunger og kanskje en stavangerlærer. Jeg synes det er litt rart om hun skal insistere på å si *ikke*.

Dialektholdninger

Både Karens mor og far svarer «vet ikke» på spørsmål om hva som kjennetegner dagens stavangerdialekt. De forbinder den verken med det de kaller «eiganesdialekt» og «pent» eller «gatespråk». Foreldrene mener stavangerdialekten, som andre dialekter rundt i landet, stadig blir mer «avslipt» og er i endring. De er usikre på hvilke varianter av språklige variabler som representerer stavangerdialekten best, for eksempel om det er mest vanlig med bløte eller harde konsonanter.

Mor: Det er nok vanlig at ungene våre på Storhaug kommer til å veksle og blande mer, blant annet si enten *trappå* eller *trappen*. Og at begge de to variantene kommer til å være en del av stavangerdialekten.

Foreldrene synes det er «løye» og «sjarmerende» at Karen snakker det de kaller «pent». Denne «pene» varianten forbinder de med riksmål, noe gammelt og en «forfina variant» slik «de pene damene på Eiganes eller i Haugesund snakket før». Både mor og far understreker at de ved å kalle denne varieteten for «pen» ikke mener at de synes den er finere eller bedre,

men at de forbinder ordet med det man i gamle dager oppfattet som pen og ordentlig tale. Det er spesielt nektelsesordet *ikke* de forbinder med denne varianten av stavangersk.

Både mor og far oppgir at de liker stavangerdialekten, men likevel ikke blir opprørte over at den kanskje er i endring. De har heller ingen motforestillinger mot Karens standardiserte varietet.

Far: Jeg tenker at dialekt er i endring og alltid har vært det. Det er greit.

Mor: For min del er ikke en rein stavangerdialekt viktig. Jeg er ikke vokst opp i Stavanger og er ikke stavangerjente. Så det kan godt være at det er viktigere for personer som har et sterkere forhold til sin by og sin dialekt.

Far: Om Karen vil insistere på å si *ikke*, så må hun gjerne gjøre det. Men da blir jeg litt overraska. Jeg har ikke noe mål om at vi skal omvende henne på noe tidspunkt til å si *ikkje* istedenfor *ikke*. Det er ikke så viktig for meg, egentlig.

Karens far mener likevel at han selv ikke vil overta Karens *en*-endinger og den «forfina» måten hun snakker på.

Far: For det føles ikke naturlig for meg å snakke sånn. Det er ikke min identitet. Det handler litt om stolthet av måten jeg snakker på selv. Jeg synes ikke det er naturlig at jeg skal si *trappen* og de tingene der. Det får være grenser.

9.1.3 Line

Line er snart seks år på observasjonstidspunktet og det eldste av barna i utvalget. Hun har bodd i Stavanger hele livet og har fulltidsplass i barnehagen hvor hun har gått siden hun var ett år. Som Karen har Line et talemål der hun oftest realiserer de bokmålske variantene av de syv målte språklige variablene. Men i motsetning til Karen er ikke Lines talemål like fokusert. Hun har en større intraindividuell variasjon innenfor samme språklige variabler, og enkelte ganger veksler hun også mellom to ulike varianter i samme ord. I forberedelsene til en rollelek med et par andre barn, der de skal fordele hvem som skal spille hvem, sier Line: «Men *dråningen e-kke* en gutt. *Dråningen e* dråning. Da *e eg dråningen*, å du *prinsessen*.». Her bøyer Line de historiske hunkjønnsordene *dronning* og *prinsesse* i bestemt form som hankjønn, istedenfor med *å*-endingen i hunkjønn som kjennetegner stavangerdialekten (*dronningå*, *prinsesså* vs. *dronningen*, *prinsessen*). Ifølge både observasjonene av Line i barnehagen og i foreldrenes rapportering er dette typisk for Lines talemål. Hun snakker om *boken*, *hytten vår*, *en suppe* og *en lefse*. Hun er konsekvent i bruken av bokmålske varianter i ubestemt form entall, der hun også kun bruker artikkelen *en*, men

veksler noe i bestemt form. Selv om hun har flest *en*-endinger, er hun ikke konsekvent og sier både *prinsesså* og *prinsessen*. En gang i løpet av observasjonen sier hun også *rompå* og *jentå*

Line bruker konsekvent alle de stavangerske variantene av personlige pronomen (*eg, hu, me, dåkkår*). Men dette er den eneste av de syv språklige variablene hvor hun er fokusert i realiseringen av varianter fra stavangerdialekten. Line bruker den bokmålske varianten av nektelsesadverbet og sier *ikke*: «Eg bor *ikke* så langt hærifra». «Eg *vil-ke* leke mere sånn.» Likevel veksler hun en enkelt gang mellom *ikke* og *ikkje* i samme samtalesituasjon: «Så blidde *de-kje* så mangel (...) Eg ser-*ke*». Samme mønster fremtrer i infinitivsendingene. Line har flest *e*-endinger (*spise, lage, bytte*), men bruker *a*-ending et par ganger i løpet av observasjonen («Du kan *leka* aleine», «ska eg *fortella* ka så skjedde?»). Her blir *leka* en hybridvariant med stavangersk *a*-ending, men med hard istedenfor bløt konsonant. Line har ingen bløte konsonanter eller innskudds-*e* i talemålet sitt. Hun sier blant annet «eg e *mett*», istedenfor «eg e ¹*mette*», og forteller noen andre barn på avdelingen at «dåkkår kan ikke *leke*». Som Karen realiserer også Line *æ* istedenfor *e* foran *r* (*hær, dær, hærifra*).

Lines foreldre beskriver datterens talemål som en blanding av bokmål og stavangersk, og forteller at hun dialektmessig ligger et sted mellom storebroren og storesøsteren, der søsteren snakker svært bokmålsnært og storebroren har et mer stavangersk talemål. Foreldrenes registrering og oppfatning av Lines dialekt samsvarer langt på vei med observasjonene fra barnehagen. Det er spesielt realiseringen av varianten *ikke* de har bitt seg merke i.

Mor: Der er noen sånne som er så tydelige ikke-stavangerske. Som *ikke*. Du kan ikke komme lenger vekk fra stavangersk enn det.

Foreldrene forteller at Line bruker et eget lekespråk når hun går inn i en annen rolle i leksituasjoner. Da blir talemålet enda mer bokmålsnært i tillegg til at intonasjonen er østlandsk.

Foreldrenes talemål og talemålet hjemme

Når foreldrene blir bedt om å beskrive hverandres dialekt, forteller far at mor har en «ganske normal stavangerdialekt. Ikke for bredt og ikke for fint, men noe midt imellom». Mor beskriver fars talemål som «i den finere enden», som at han for eksempel sier *hytten* istedenfor *hyttå*. Dette tror hun skyldes farens oppvekstmiljø, blant annet med en mor som snakket det kona kaller «pent». Far er enig i at han blander de mer stavangerske og de

bokmålske variantene i talemålet sitt, og forteller at han alltid har hørt fra andre at han snakker «pent». Bortsett fra konsekvent bruk av stavangerske personlige pronomen, nektelsesadverbet *ikkje* og lang *e* foran *r*, er foreldrene usikre på hvilke varianter av de syv språklige variablene de realiserer. «Det er nok en god miks», som far sier.

Observasjonene av foreldrenes talemål bekrefter langt på vei dette. Både mor og far bruker flest stavangerske varianter, men veksler mellom disse og mer bokmålske varianter i både infinitivendinger, bløte/harde konsonanter, substantivendinger i historisk hunkjønn, ubestemt og bestemt entall, og i bruk av innskudds-*e*. Foreldrenes talemål samsvarer i stor grad med hverandre (mor sier at hun har fått kommentarer på at hun har slått om til en penere dialekt etter at hun ble sammen med mannen sin) bortsett fra at far bruker noen flere bokmålsendinger i substantiv bestemt form (*døren*, *bogen*) enn mor (*ei greia*, *systerå*).

Line har to eldre søsken, et tvillingpar med en jente og en gutt, som er tre år eldre enn henne. Foreldrene forteller at storesøsteren snakker «ganske bokmål» mens storebroren kun bruker noen få bokmålske ord. Ifølge foreldrene bruker begge tvillingene stavangerske pronomen, men harde konsonanter, *e*-ending i infinitiv og bøyer som oftest historisk hunkjønn som hankjønn. Men der storesøster sier *ikke* og har lang *æ* foran *r*, mener foreldrene at broren konsekvent bruker *ikkje* og *e* foran *r*. Foreldrene synes det er rart at tvillingparet har så forskjellig dialekt.

Mor: Jeg stusser over at hun snakker så pent og at broren ikke gjør det. De har alltid vært i tospann. Gått i samme barnehage og samme klasse. Hvorfor er det så stor forskjell mellom dem?

Både mor og far er opptatt av døtrenes konsekvente bruk av det bokmålske *ikke*, som skiller seg klart fra stavangerdialektens *ikkje*.

Mor: Det er noe med å høre ungene sine si *ikke*. Det synes jeg er litt rart. Fordi jeg hører dem snakke så pent, så spør jeg meg selv: Hvor kommer det fra?

Selv mener mor det kan henge sammen med måten hun enkelte ganger selv snakker til barna sine på. Når hun skal gi tydelige beskjeder, kan hun slå over til et mer bokmålsnært talemål.

Mor: Det virker som om det blir tydeligere når jeg sier noe på bokmål enn på stavangerdialekt. Det er et eller annet som har slått meg der, at når jeg skal være tydelig eller konkretisere noe for dem, så slår jeg over på bokmål. Hva fader er det for noe?

Mor mener også at hun kan gjøre det samme i andre talesituasjoner, uten at hun selv er bevisst på det. Lines far mener han selv ikke «slår om» når han snakker til barna, eller andre, men sier at han kan legge om til et mer bokmålsnært talemål i enkelte kommunikasjonsituasjoner, der han møter mennesker med andre varieteter, for å gjøre seg lettere forstått.

Far: Jeg jobber litt i Sverige. Og der er det klin umulig å snakke stavangersk. Da står de som spørsmålsteget. Da må jeg vende og ta det på engelsk. Kanskje stavangerdialekten er vanskeligere å forstå enn dialekter i andre deler av landet. Da blir kanskje bokmål noe felles.

Mens mor forteller at hun er bevisst på alltid å lese for barna på dialekt, leser far bokmål fra boka.

Tabell 9.3: Sammenligning av talemålet til Line og foreldrene hennes

Variabler	Line		Mor		Far	
	S	B	S	B	S	B
1. Personlige pronomen	x		x		x	
2. Nektelsesadverb	(x)*	x	x		x	
3. Infinitivsending	(x)	x	x	(x)	x	
4. Bløte/harde konsonanter		x	x	(x)	x	(x)
5a. Hunkjønn, entall ubestemt form		x	x	(x)	x	(x)
5b. Hunkjønn, entall bestemt form	(x)	x	x	(x)	x	x
6. Innskuddsvokal		x	x	(x)	x	(x)
7. Lang vokal foran <i>r</i>		x	x		x	

*Line realiserer kun *ikkje* en enkelt gang i løpet av observasjonen.

Sammenligningen av Line og foreldrenes talemål viser at mens Lines dialekt er ganske fokusert med mye bruk av bokmålske former (sett bort fra personlige pronomen), er foreldrenes talemål mer diffust. Både mor og far realiserer oftest stavangerske varianter, men veksler innenfor flere av variablene, som i infinitivsendinger, bløte eller harde konsonanter, hunkjønnsbøying og bruk av innskuddsvokal.

Mulige påvirkningskilder

Lines mor og far tror flere arenaer kan virke som normeringsinstanser for barnas talemål, og nevner både seg selv, media, barnehage og venner som mulige påvirkningskilder. Det heterogene språkmiljøet i barnehagen blir spesielt trukket frem. Foreldrene beskriver talemålet blant de ansatte i Lines avdeling som «en salig blanding». Foreldrene tror språkmøter på ulike arenaer, som i media og i barnehagen, kan bidra til å «utvanne» stavangerdialekten. I tillegg mener de at høy eksponering av bokmålsnære talemål påvirker barna. De tror barnas mer bokmålsnære tale kan handle om et ønske om å være tydelige og gjøre seg forstått, slik de selv konvergerer i enkelte situasjoner, og at dette kan skje i språkmøter i barnehagen når barna tilpasser seg hverandre.

Mor: Jeg tror de kan møtes i et felles språk. Vi har jo mange sanser og plukker opp mye. Jeg tror at dersom det er et repeterende mønster, så blir det innlært.

I tillegg mener mor at talemål, med ulik dialekt- og sosiolektbruk, ikke er like knyttet til status som tidligere.

Mor: Foreldregenerasjonen vår søkte mer tilhørighet, med å snakke penere for eksempel. Jeg tror språk er mindre viktig i dag. Det har ikke så mye å si om du snakker sånn eller sånn i forhold til hvem du er.

Lines far tror barna blir påvirket av den språklige «smeltedigelen» bydelen Storhaug er, med sine mange nasjonaliteter og ulike språk.

Far: Jeg tror ikke bare det er våre unger som snakker mer bokmål. Grensene blir vel mer og mer utvanna. Ungene har mange ulike plattformer der de møter mer ulike språk og dialekter.

Dialektholdninger

Lines mor forteller at det var vanligere å få kommentarer på dialekten sin da hun vokste opp enn hun mener det er i dag, og at ulike dialekter og sosiolekter ikke er en like sterk sosial markør nå som før.

Mor: Jeg tror dialekt er mindre viktig for folks identitet. Du vil finne enkelte rester av det fremdeles. Som på Stokka, Eiganes eller Kannik, der det fremdeles henger igjen mye av det pene.³⁴ Men verdiene våre er orientert mot noe annet enn dialekt. Jeg tror vi er komfortable så lenge vi gjør oss forstått.

Foreldrene til Line beskriver dagens stavangerdialekt som en blanding, noe som ligger midt mellom «den pene og den breie». De tenker også at barnas generasjon snakker mer bokmålsnært enn dem selv. Verken mor eller far har noen spesielle følelser knyttet til stavangersk talemål. Lines mor forteller likevel at hun legger merke til og blir nysgjerrig når «folk snakker litt grovere stavangerdialekt, eller veldig pent». Samtidig kan hun enkelte ganger synes dialekten fra hjembyen kan bli litt «harry».

Mor: Jeg ble jo flau når jeg i oppveksten hørte Mia Gundersen rælte på stavangerdialekt.³⁵ Selvfølgelig ble jeg det. Men det er jo slik at når alt du har sett på TV i hele oppveksten har vært bokmål, og det plutselig kommer noe som du kjenner igjen og ligger veldig nært opp til deg selv, da stopper du opp og kjenner at det stinker litt.

På spørsmål om de har en sterk identitet knyttet til stavangerdialekten, svarer begge nei.

Begge mener det er naturlig at språket utvikler seg, og tar det ikke tungt at barna deres mangler flere av de stavangerske dialektmarkørene. De tror nettopp barnas språk vil kjennetegne fremtidens stavangerdialekt.

Mor: Det er helt okei om de har lyst til å beholde *ikke*. Det er fint å bo i et land med mange dialekter. Men det vil nok ikke fortsette sånn i det uendelige.

9.1.4 Martin

Martin fyller snart fem år på observasjonstidspunktet. Han har bodd i Stavanger hele livet sitt og har fulltidsplass i barnehagen. Martin utmerker seg som det barnet i utvalget som har den mest tradisjonelle stavangerdialekten, selv om han i enkelte varianter ligger nært talt bokmål. I tannlegeleken med barnehagelærer John, der Martin spiller snill tannlege, sier fireåringen blant annet: «Nå ska *ikkje* den slemme tannlegen *komma* å *trekka uten* bedøvelse.». Her bruker Martin stavangervarianten *ikkje* og *a*-endinger i infinitiv (*komma*, *trekka*), men han sier *uten* med hard og ikke bløt konsonant (*uden*). Martins talemål er ikke like fokusert som

³⁴ Stokka, Eiganes og Kannik er bydeler på vestkanten av Stavanger sentrum, der det har vært vanlig å snakke «pent».

³⁵ Mia Gundersen er en norsk sanger og skuespiller fra Stavanger som er særlig kjent for sine deltakelser i Melodi Grand Prix og musikaloppsetninger i Oslo, Bergen og Stavanger (Bikset, 2021). Gundersen er også kjent fra flere TV-programmer, blant annet som dommer i X Faktor på TV. Hør et eksempel på Gundersens stavangerdialekt her: [Mia Gundersen i Mexico - YouTube](#)

hos de andre barna. Han veksler ofte mellom stavangerske og bokmålske varianter i de ulike språklige variablene. Han er ganske konsekvent i bruken av personlige pronomen, der han sier *eg, me, hu* og *dåkkår*. Ved en anledning sier han *jei*. Varianten kan ha blitt brukt i lekespråk, men foreldrene hans har i ettertid understreket av Martin ikke kodeveksler når han er i lek, men har samme talemål i alle situasjoner. Martin er det eneste barnet i utvalget som oftest realiserer varianten *ikkje*. Kun én enkelt gang bruker han den bokmålske varianten av nektelsesadverbet («De hjelp-*ikke*»). Martin bruker konsekvent harde istedenfor bløte konsonanter (*uten, besøk, syk*) og lang *e* foran *r*. Men i alle de andre språklige variablene veksler han mellom å bruke stavangerske og bokmålske varianter. I løpet av observasjonsperioden i barnehagen har han stor intraindividuell variasjon, der hovedvekten av variantene som realiseres, ligger nærmest tradisjonell stavangerdialekt. Han veksler også mellom ulike varianter av samme ord i samme setning, blant annet mellom bruk av stavangersk innskudds-*e* (¹*syke*) og den bokmålsvarianten (*syk*): «Eg vil *ver* ¹*syke*. Ellår nei, eg vil *ikkje ver syk*.» Ifølge både observasjonene i barnehagen og foreldrenes registreringer veksler Martin også mellom bokmålske og stavangerske varianter i infinitivsformen av verb: «Kan du *synge*?», «Kan eg *låna* bandasjen litt?» og i substantivbøyingen: «Han fekk vont på ryggen å på *rompå*», «Du må ha *sprøyte* på denne *hånnen*».

Martin veksler mellom å bøye historiske hunkjønnsst substantiv som hankjønn, både i ubestemt (*sprøyte, skjeva*) og bestemt form (*tannen, rompå*) I denne variabelen er det få observasjoner av Martins talemål, men inntrykket er at han bruker begge variantene, i både ubestemt og bestemt form omtrent like ofte. Dette stemmer også godt overens med foreldrenes registreringer. Det er ingen observasjoner av hvilken foranstilt artikkel Martin bruker i ubestemt form, men foreldrene mener han sier *ein* uansett hvilket kjønn han bruker (*ein skjeva – den skjevå*). I infinitiv veksler Martin også mellom de to ulike variantene. Han bruker enkelte ganger den stavangerske *a*-endingen (*låna*) og i andre situasjoner *e*-ending (*synge*). Her forteller også foreldrene at han veksler, men tror at han har flest *a*-endinger. Både den hyppige vekslingen mellom varianter i løpet av observasjonstiden, og foreldrenes usikkerhet rundt hvilke varianter Martin bruker, vitner om et diffust talemål som likevel går mest i retning av tradisjonell stavangerdialekt.

Foreldrene beskriver selv Martins dialekt som stavangersk, selv om han veksler mellom stavangerske og bokmålske varianter. Faren uttaler at Martin ikke akkurat snakker slik de

gjorde i Pedersgadå, men mer slik dagens stavangerdialekt er.³⁶ Et merkbart kjennetegn ved Martins talemål er uttalen av spørreord. Selv om disse ikke var en del av de observerte språklige variablene, stakk de seg tydelig ut i fireåringens språk. Istedenfor å starte spørreordene på *k-* (*koffår, ka, kem*), bruker Martin variantene fra talt bokmål med *v-* («men *vor va* pappasengen?»). Foreldrene mener disse variantene henger igjen fra en periode da Martin var svært opptatt av Thorbjørn Egners barnebøker og gikk fullt og helt inn i rollen som Morten Skogmus fra Hakkebakkeskogen, også språklig.

Foreldrenes talemål og talemålet i hjemmet

Martins far er oppvokst i Sandnes, mens moren tilbrakte sine første barneår i Bergen før familien kom flyttende til Stavanger. Begge mener oppveksten har satt spor i talemålene deres. Mor tror hun snakker mer bokmålsnært enn «den typiske stavangersken» med blant annet bruk av *en-*endinger i hunkjønns substantiv i bestemt form (*gaten*), *e-*infinitiv (*lese*) og harde konsonanter. Hun forteller at hun under oppveksten ofte ble pirket på av venninnene sine for at hun snakket «for pent» og at hun som liten øvde seg på å sette *å-*endinger bak alt, også der *å-*en ikke skulle være («*den koppå*»). Mor mener fars dialekt ligger litt sør for Stavanger. Han forteller selv at talemålet hans ble kalt «bondsk» da han gikk på skole i Stavanger.

Ifølge observasjonene av foreldrenes talemål fra intervjuet er Martins far hovedsakelig konsekvent i bruk av stavangerske varianter, men veksler enkelte ganger i substantivbøyingen bestemt form (*moren, morå*) og har varierende bruk av innskudds-*e* (*normale, ferdig*). Martins mor har en større intraindividuell variasjon og realiserer stavangervariantene oftere enn hun selv tror. Hun har flest realiseringer av *a-*infinitiv (*flytta, bytta, veksla*) og bruker flest stavangerske endinger i historisk hunkjønn ubestemt form (*ei greia, ei venninna*) og flest bokmålske endinger i bestemt form (*moren, gaten, helgen*). Hun realiserer også innskudds-*e* enkelte ganger (¹*flaue, flinke, sinte*).

³⁶ Pedersgata eller «Pedersgadå» er en gate på [Storhaug](#) i [Stavanger kommune](#). Området ble utbygd mellom [1820](#) og [1900](#) og kalles en del av «Trehusbyen» i Stavanger. Gaten var tidligere et arbeiderklassestrøk og har språklig blitt forbundet med en brei stavangerdialekt. Andreas Jacobsen (Ajax) har lagt mange av sine fortellinger til Pedersgata i 1930-årene (Wikipedia, 2020).

Foreldrene forteller at de leser for Martin både på bokmål og nynorsk. Martin har også lært seg å lese, og leser hovedsakelig barnebøker på bokmål. Faren forteller at han har forsøkt å lese for sønnen på dialekt, men da blir møtt med protester:

Far: Jeg har prøvd å lese på dialekt, men det takler han ikke. Han forteller meg at «det står ikke *ikkje*, men *ikke* i boka.

Martin har en eldre bror med et talemål foreldrene beskriver som svært likt talt bokmål. De tror brorens lettere-autismediagnose kan være årsaken til dette.

Tabell 9.4: Sammenligning av talemålet til Martin og foreldrene hans.

Variabler	Martin		Mor		Far	
	S	B	S	B	S	B
Stavanger bymål (S)/Bokmål (B)						
1. Personlige pronomen	x	(x)*	x		x	
2. Nektelsesadverb	x	(x)**	x		x	
3. Infinitivsending	x	(x)	x	(x)	x	
4. Bløte/harde konsonanter		x	(x)	x	x	
5a. Hunkjønn, entall ubestemt form	x	x	x	(x)	x	
5b. Hunkjønn, entall bestemt form	x	x	(x)	x	x	(x)
6. Innskuddsvokal		x	x	x	x	
7. Lang vokal foran <i>r</i>	x		x		x	

*Martin sier ved én enkelt anledning *jei*. **Martin sier sier ved én enkelt anledning *ikke*.

Sammenligningen mellom mor, far og Martin viser at både Martin og Martins mor har et diffust talemål der de veksler mellom ulike varianter i flere av de språklige variablene, men der begge bruker flest stavangerske varianter. Martin ligger et hakk nærmere bokmålsvariantene enn moren. Martins far har et mer fokusert talemål, med lite intraindividuell variasjon, der han oftest realiserer de stavangerske variantene.

Mulige påvirkningskilder

Martins foreldre tror talemålet hans blir påvirket fra flere ulike hold: fra dem selv, besteforeldre, storebroren, media og barnehagen. Mor jobber selv i barnehage og er sikker på at barnehagen har en innflytelse på barnas talemål. Hun synes det er vanskelig å definere talemålet i Martins avdeling nettopp fordi det er så mange ulike språklige påvirkninger der. I avdelingen hun selv jobber i, finnes det barn med bakgrunn fra seksten ulike nasjonaliteter. Hun forteller at den store flerspråkligheten i barnehagen påvirker måten hun snakker til barna på. Og hun tror både barn og voksne bruker bokmålske varianter for å gjøre seg forstått.

Du er opptatt av å snakke tydelig for at de skal forstå ordene. Jeg vil gjerne ikke bruke så mange bløte konsonanter. For de skal jo forstå språket de ser på TV. De skal forstå oss. Vi tror kanskje det er en tydelig måte å snakke på. Det er skriftspråket. Skal jeg snakke med et menneske som bare kan litt norsk, så vil jeg jo prøve å legge om slik at de kan forstå meg bedre. Og da snakker jeg ikke så bredt jeg kan.

Hun tror de samme konvergeringsmekanismene også skjer i kommunikasjonssituasjoner blant barnehagebarn.

Det er forskjellig fra barn til barn, men vi har noen barn som er veldig bevisste på det å bli forstått. Både de med sterkt språk, men også de med ikke så sterkt språk. De omformulerer seg dersom de ikke blir forstått. Og da vil det gjerne gå mot bokmål og det språket de blir lest for. Jeg har observert barn som stopper opp dersom de sier noe og ser at de ikke får noen respons, eller at den personen de snakker med ikke forstår. Da tenker de seg om og prøver på en ny måte, gjerne mot en mer bokmålsnær måte å snakke på. Det er ikke så veldig rart. Språk er noe unger er sterke på og lærer fort. Og det språket du merker du får respons på, er jo det du vil bruke.

Martins foreldre tror også en oppfatning av at det bokmålsnære talemålet er bedre og finere, kan bidra til at en konvergerer i denne retningen. De føler seg sikre på at det ikke er den tradisjonelle «pene» stavangersken som er på vei tilbake, men at påvirkningen kommer fra Oslo-området.

Far: Det gamle pene er ikke vanlig lenger. Du blir sett rart på om du snakker slik. For eksempel hvis du som tyveåring hadde kommet og snakket om *nollen*, *bossen* og *je*.³⁷

Martins far mener språket i media også kan påvirke barnas talemål, mens moren tror mediespråket kun har noe å si for barnas lekespråk og ikke for dagligtalen deres.

³⁷ Det høyere talemålet i Stavanger byttet ut den korte vokalen *u* med kort *o*-lyd (*bossen*, *gotten*), (jf. Omdal 1967, s. 89).

Dialektholdninger

Martins foreldre mener stavangerdialekten har endret seg mye siden de selv var barn, og at stadig flere av de typiske stavangerske målmerkene forsvinner. De er enige om at verken «gådespråget» eller den «pene» stavangersosiolekten dominerer lenger, men en slags hybrid med stadig flere bokmålsnære innslag.

Mor: Vi har jo mista mye av de penere trekkene. *Bossen* og sånn. Det er ikke mye du hører det lenger. Og hvis du tenker på den sangen «Eg e fydde på Straen eg».³⁸ Folk snakker jo ikke sånn lenger. Du sier jo *eg e født*. Nå har vel de greinene av språket møttes mer på midten.

Far: Vi har vel begynt å gå over i en slags bokmål. Det er mye tilreisning fra alle verdensdeler. Så du har jo fått en miks av dialekter og språk. Jeg tror det har påverka ganske godt. Jeg synes stavangerdialekten i dag ligger mer mot en slags bokmål.

Både mor og far tror påvirkningen fra bokmålet og østlandsk talemål er stor, spesielt blant yngre siddiser.

Far: En kollega av meg er født og oppvokst på Buøy og har typisk stavangerdialekt.³⁹ Sier *dridla* for eksempel, som betyr somla. Han klager fordi sønnen hans, som også bor på Buøy, snakker veldig pent. «Herregud», sier han. «Jeg skulle tro han var oppvokst på Egenes.» Jeg har truffet på sønnen hans, og han snakker mer sånn som ungdommene snakker nå.

Martins foreldre mener status kan være en årsak til at stavangerfolk konvergerer i retning av bokmål.

Mor: Stavangerfolk har fått mer penger og blitt finere på det. Større hus, større og finere biler. De vil fremheve seg selv som litt mer. Og da kan du ikke si *dridla* og *ei badla*.⁴⁰ Vi har blitt en internasjonal by. Vi har jo folk fra hele verden her og folk fra hele landet som flytter hit.

Mens mor forteller at hun ikke har noen følelser i den ene eller andre retningen overfor stavangerdialekten, er far stolt av dialekten sin. Han tror likevel enkelte blir litt flau av tradisjonell stavangersk.

Far: Østfolddialekten med *bilær* og *båtær* har fått en litt dårlig status. Hvis det blir slik med stavangerdialekten også, er det jo litt synd. Ting må jo endre seg, men hvis alle snakker reint bokmål til slutt, blir det jo litt dumt. Man mister identiteten til de ulike stedene.

³⁸ *Eg e fydde på Straen eg* («Jeg er født på Stranden, jeg») er en typisk Stavanger-sang, skrevet av Laurits Torsen i 1933. Handlingen er fra østre bydel i de harde 30-årene (Rogalyd, 2021).

³⁹ Buøy er en øy som ligger nordøst for Stavanger havn og er en del av Stavanger kommune.

⁴⁰ *Dridla* er et stavangeruttrykk for å somle/ta seg god tid. *Ei badla* er et lokalt uttrykk for pakken rulletobakk ligger i.

Både Martins mor og far tror stavangerfolk generelt ikke har en sterk identitet knyttet til dialekten sin, og at den i fremtiden vil få flere bokmålsnære innslag.

Mor: Hvis du går rundt i byen så hører du mer andre språk og dialekter enn stavangerdialekt. Jeg tror nok at folk har et forhold til dialekten sin. Det er ikke noe de synes er flaut. Det er en del av dem vi er.

Far: Det er vel en grunn til at folk synger «Tore Tang» ennå.⁴¹

9.2. De barnehageansatte

De fire fulltidsansatte i avdelingen, der en er fra Stavanger, to fra England og én fra Sørøst-Asia, utgjør en språklig svært heterogen voksegruppe. Hva kjennetegner talemålet deres, og hvordan oppfatter de talemålet blant barna? Under følger en presentasjon av talemålet til de fire fulltidsansatte i avdelingen. Deretter blir de to pedagogiske ledernes tanker rundt talemålet til barna i avdelingen, mulige påvirkningskilder og holdninger til stavangerdialekten presentert samlet.

9.2.1 Anna

Anna er i 20-årene og har jobbet ved avdelingen i fire år. Hun er født og oppvokst i Stavanger og mener selv hun snakker «litt bredt». Anna forteller at hun blir «mobbet» av venner som snakker «penere» nettopp fordi hun snakker så bredt og har flere «erkestavangerske» uttrykk i språket sitt. Annas talemål er svært fokusert. Hun bruker de stavangerske variantene i alle syv målmerker. Hun er konsekvent i bruken av stavangerske personlige pronomen, *ikkje*, *a*-endinger i infinitiv og realiserer alltid *a*- og *å*-endinger i hunkjønnsord i entall ubestemt og bestemt form («Kan du ta maden din så står på *grydå*»). Anna bruker også alltid bløte konsonanter («Kan eg *lega* me dåkkår») og innskudds-*e* («Den va jysla ¹*goe*»). Hun realiserer lang *e* foran *r* og har, i likhet med Ingrid og Bjørnars mor, også segmentering (*adlemann*, *mydlå*). I kommunikasjonen med barna i avdelingen er hun opptatt av å ikke legge om talemålet sitt og «forfine seg» i en mer bokmålsnær retning, men innrømmer at det noen ganger er vanskelig å la være i situasjoner der hun skal være tydelig.

⁴¹ «[Tore Tang](#)» var en av de første sangene [Morten Abel](#) skrev for [Mods](#) og var med på albumet *Revansj* fra 1981. Sangen har blitt kåret til tidenes allsang og blir i dag sett på som Stavangers «nasjonalsang» (Rogalyd, 2021).

9.2.2 John

John er i 40-årene og har jobbet ved avdelingen i rundt fem år. Han er opprinnelig fra England, men har bodd og jobbet mange år i Norge. Han beskriver selv talemålet sitt som en blanding av stavangersk, bokmål, sunnhordlandsdialekt (kona hans er derfra) og engelsk. John er konsekvent i bruken av *eg* og *dåkkår* (som han uttaler *dåkke*), men veksler mellom å si *hu/hun* og *me/vi*. I første person flertall har han stor intraindividuell veksling og kan bruke begge variantene i en og samme setning: «Ette at *vi* ha spist så ska *me* gå på do, å så ska *me* gå å ta på dress.» John sier konsekvent *ikkje*, han bruker kun harde konsonanter («Di e ganske *late*»), men veksler i realiseringen av *a*- og *e*-endinger i infinitiv («Nå e de Martin såm ska *jætta*. Du må *jætta* ka eg *jørr*»). I substantivbøyingen veksler han også, men bruker oftest *a*-endinger, med den foranstilte artikkelen *ei*, i ubestemt form (*ei leppa*, *ei uka*) og *a*- eller *en*-endinger i bestemt form i hunkjønnsbøyingen (*boken*, *hånnna*). I enkelte høyfrekvente ord realiserer han den stavangerske *å*-endingen (*jentå*, *kånå*). John veksler også i bruk av innskudds-*e* og bruker den oftere under intervjuet med meg enn når han er sammen med barna. Han bruker konsekvent den stavangerske varianten med lang *e* foran *r* (*her*, *der*).

9.2.3 David

David er i 30-årene og er opprinnelig fra England, men har bodd i Stavanger i syv år og jobbet ved avdelingen i ett år på observasjonstidspunktet. Han mener selv at talemålet sitt er «all over the place» med en god blanding av bokmål og stavangersk. Videre forteller han at han er lett å påvirke språklig og tar ofte etter barna i barnehagen. David bruker bokmålsvariantene av de fleste personlige pronomenene (*jeg*, *hun*, *vi*), men veksler mellom *dere* og *dåkkår*. Han sier konsekvent *ikke* og bruker harde konsonanter (*kake*, *leke*, *båten*). David bruker flest *a*- og *å*-endinger i substantivbøyingen, men har *en* som artikkel i ubestemt form («*en dama*», «den *damå*») og veksler mellom *e*- og *a*-endinger i infinitiv. Han legger til en ekstra *-e* i adjektiver i entall ubestemt form (¹*fine*, ¹*store*) og uttaler alltid den lange vokalen *e* foran *r*. David forteller at han lærte å snakke talt bokmål da han gikk på norskkurs, men at talemålet hans har blitt mer stavangersk etter at han begynte å jobbe i barnehage. Han har som mål å endre talemålet sitt i en mest mulig stavangersk retning.

9.2.4. Chi

Chi er i begynnelsen av 60-årene, er opprinnelig fra Sørøst-Asia og har jobbet i barnehageavdelingen i førti år. Chis talemål er ganske fokusert i bokmålsnær retning. Hun bruker konsekvent bokmålske personlige pronomen (*jeg, hun, vi, dere*) og nektelsesadverbet *ikke*. Hun realiserer konsekvent harde konsonanter og *e-* og *en-*endinger i hunkjønnsbøyingen substantiv entall ubestemt og bestemt form (*en dame, den damen, en skive, den skiven*). I infinitiv bruker hun kun *e-*endinger (*hoppe, lese*). Den eneste språklige variabelen der Chi veksler mellom den bokmålske og den stavangerske varianten er innskudds-*e*. Hun kan si både «Den katten var *stor*» og «Hun va ^l*fine*». Chi velger konsekvent lang *e* foran *r*.

Tabell 9.5: Sammenligning av talemålet til de fire fulltidsansatte i barnehageavdelingen.

Variabler	John		Anna		David		Chi	
	S	B	S	B	S	B	S	B
Stavanger bymål (S) / Bokmål (B)								
1. Personlige pronomen	x	(x)*	x		(x)**	x		x
2. Nektelsesadverb	x		x			x		x
3. Infinitivsending	x	x	x		(x)	x		x
4. Bløte/harde konsonanter		x	x			x		x
5a. Hunkjønn, entall ubestemt form	x	(x)	x		x	(x)		x
5b. Hunkjønn, entall bestemt form	(x)	x	x		x	(x)		x
6. Innskuddsvokal	x	(x)	x		x		x	x
7. Lang vokal foran <i>r</i>	x		x		x		x	

*John bruker de fleste stavangerske variantene, men veksler mellom å si *hun* og *hu* og *me* og *vi*.

**David bruker flest bokmålske varianter, men kan både si *dere* og *dåkkår*.

En sammenligning av talemålene til de fire fulltidsansatte i avdelingen viser at det er stor språklig variasjon. John og Anna realiserer flest stavangerske varianter i de målte språklige variablene. De sier blant annet *eg, dåkkår (dåkke)* og *ikkje*. Anna har et fokusert talemål med stavangerske varianter, mens John veksler mye i infinitivsendinger og i substantivbøyingen. Av de fire ansatte er det kun Anna som har bløte konsonanter i talemålet sitt. David og Chi

realiserer oftest bokmålske varianter. Begge sier blant annet *jeg*, *vi* og *ikke* og har flest *e*-endinger i infinitiv. David bruker i motsetning til Chi hunkjønnssendingene *-a* og *-å* i substantiv ubestemt og bestemt form, i likhet med Anna og delvis John. Chi har et fokusert talemål med bokmålsvarianter innenfor de fleste variablene. Alle fire har stavangersk innskudds-*e* i talemålet sitt og realiserer lang *e* foran *r*.

Talemålet i barnehageavdelingen

Både John og Anna mener «stavangersk-light» er en passende betegnelse på talemålet blant barna i avdelingen. Begge oppfatter at de fleste snakker stavangersk og har en stavangersk intonasjon, men at de også blander inn bokmålske lyder og former. Anna kaller det en «litt penere form for stavangersk».

Jeg tenker det er stavangersk med bokmålske endinger som *-en* og ikke *-å*. *Prinsessen*. Noen barn er litt forvirra over hvor de skal sette *å*-en. *Madå di*, for eksempel. Noen kan si *eg vil-kje*, og så kan de si *ikke* i en annen setning. Mange barn bruker *jei*. Og så har jeg begynt å legge merke til at de ikke sier så mye *^lfine* og *^lkule*, men *kul* og *fin*.

Hun sier det er ganske vanlig å høre at samme barn bytter mellom ulike varianter av samme språklige variabel, og at enkelte av barna virker litt dialektforvirret. Anna beskriver talemålet til de fem informantbarna som representativt for talemålet til resten av avdelingen.

John tror også de fleste barna i avdelingen har et slags felles talemål, som ligger nærmere bokmål enn det han oppfatter som stavangersk. Et eksempel på dette er at ingen av barna bruker bløte konsonanter. Det hører han også hos barn som har to foreldre fra Stavanger, og trekker frem Bjørnar som et eksempel.

Jeg er konstant overraska over hvor mange ord han kommer ut med på bokmål. Han sa *jei* til og med. Hvor får han det fra? Jeg trodde han var superstavangersk da han begynte her.

John understreker at han er mer opptatt av å følge med på barnas generelle språkutvikling enn på hvilken dialekt de bruker, spesielt siden den språklige sammensetningen blant voksne og barn i avdelingen er så variert. Enkelte av barna har nesten ikke språk når de begynner på avdelingen, andre kan ingenting eller lite norsk. Han har likevel en oppfatning av at barna bruker stavangerske varianter som *eg* og *ikkje*, og blir overrasket da han får vite at observasjonene viser at *ikke* er utbredt i barnegruppen. De ansatte i avdelingen velger derfor å registrere barnas bruk av nektelsesadverbet i et par uker og melder etterpå tilbake at barna

faktisk sier *ikke* veldig ofte, spesielt jentene. Ifølge de voksne på avdelingen er *eg* den mest brukte varianten av det personlige pronomenet i første person, men John skriver at *jei* blir brukt av og til, også dette mest av jentene på avdelingen.

Ifølge både John og Anna veksler barna, noen mer enn andre, til et slags østlandsk talemål når de leker og går inn i andre roller. I avdelingen har det startet en gutt fra Østlandet, og John merker at barna tilpasser seg hans talemål mer enn han nærmer seg deres dialekt.

John synes det kan være vanskelig å legge merke til og skille mellom barnas bruk av ulike språklige varianter, men legger spesielt godt merke til når de bruker engelske ord i språket sitt.

De sier *black* istedenfor *svart*, for eksempel. De uttaler engelske ord med norske bøyninger. Ingrid kan plutselig si «den *vaite* der» [den hvite der].

Begge de pedagogiske lederne forteller at de leser for barna på stavangerdialekt, men synger oftest med dem på bokmål.

Mulige påvirkningskilder

Både John og Anna er usikre på hva det er som gjør at barna i avdelingen, selv de som har to foreldre fra Stavanger, snakker så bokmålsnært. John mener at den språklige påvirkningen går både fra voksen til barn og omvendt. Men han understreker at ingen av de ansatte i avdelingen snakker østlandsk, og at det kun er én gutt i avdelingen som kommer fra Østlandet. John tror både barnas bokmålske varianter og innblanding av engelsk i språket kommer etter påvirkning fra media, gjennom TV, iPad og mobiltelefon. Han forteller at han selv kan snakke mer bokmålsnært i kommunikasjon med barn som ikke har et godt utviklet språk. Det samme kan skje i samtale med foreldre som snakker lite norsk.

John mener at barna også kan tilpasse seg hverandre språklig ved at de snakker mer bokmålsnært med barn som ikke har et like godt utviklet språk som dem selv. Men han understreker likevel at han ikke får inntrykk av at noen av barna endrer talemålet sitt på grunn av språkmøter i barnehagen. Samtidig tror han at barn med utenlandske foreldre, som gjerne lærer en bokmålsversjon av norsk på norskkurs, tar med seg dette språket i barnehagen.

Anna tror talemålet i avdelingen blir påvirket fra flere hold. Som John mener hun barna blant annet blir påvirket av bokmålsk språk i media og av foreldre som går på norskkurs. Hun

mener foreldrene er en viktig normeringsinstans, og forteller at mange barn holder på foreldrenes dialekter, også i barnehagen. Samtidig har hun lagt merke til at barna snakker mindre likt foreldrene jo lenger de går i barnehagen. Ord og uttrykk som de har med seg inn i barnehagen, forsvinner litt etter litt.

Og så har vi jo foreldre der ingen av dem snakker stavangersk, men der barna deres likevel har stavangerdialekt. Så da ser du jo at de må ha det her fra barnehagen.

Anna mener barn bruker kroppsspråk mer enn å tilpasse språket sitt når de skal gjøre seg forstått. Hun har også observert barn tilpasse seg språklig, men da dreier det seg først og fremst om språklig nivå.

Det er vel mer som å herme etter hverandre. Dersom et barn bruker språket mindre, så bruker den andre språket mindre også. Litt sånn gibberish. Hvis noen kaller noe for en *bla-bla*, så gjentar den andre *bla-bla*, for å vise at de snakker om det samme.

Dialektholdninger

John, som har et innflytterperspektiv på siddiser og stavangerdialekten, mener at stavangerfolk kanskje ikke har det samme patriotiske forholdet til byen sin som andre (han nevner blant annet bergensere som svært patriotiske), og tror kanskje det kan henge sammen med at de ikke er så opptatt av dialekt.

Mange elsker alt lokalt. Men generelt tenker jeg at stavangerfolk ikke har det samme forholdet til dialekten sin som man har i andre deler av landet. Og jeg har lest at andre nordmenn kanskje ikke synes at stavangerdialekten er så fin.

Anna er en av dem som er opptatt av å holde på dialekten sin. Hun synes det er trist dersom den er i ferd med å forsvinne.

Fordi det er stavangersk. Den kjennetegner jo oss. Det er en egenart. Det viser hvor du er fra. Det er jo stavangeridentiteten, føler jeg.

Hun mener likevel at endringene alt er i gang, og forteller at også søsterens barn snakker penere enn henne, med former som *en skive* og *ikke* i talemålet.

9.3 En sammenligning av voksne og barn

Hva samsvarer i de fem barnehagebarnas talemål, og hva er det som eventuelt skiller dem?

Hvor likt er barnas talemål den samlede foreldregruppens variantvalg? I tabell 9.6 under sammenlignes barnas variantvalg i de syv målte språklige variablene. Tabell 9.7 viser en oversikt over hvilke varianter foreldrene deres realiserer. Under følger en forklaring og utdypning av tabellene.

Tabell 9.6: Sammenligning av talemålet til de fem barnehagebarna i utvalget.

Variabler	Karen		Line		Martin		Ingrid		Bjørnar	
	S	B	S	B	S	B	S	B	S	B
Stavanger bymål (S) / bokmål (B)										
1. Personlige pronomen	x		x		x	(x)	x	x	x	x
2. Nektelsesadverb		x	(x)	x	x	(x)		x		x
3. Infinitivsending		x	(x)	x	x	(x)	x	x	x	(x)
4. Bløte/harde konsonanter		x		x		x		x		x
5a. Hunkjønn entall, ubestemt form		x		x	x	x	(x)	x	(x)	x
5b. Hunkjønn entall, bestemt form	(x)	x	(x)	x	x	x	x	x		x
6. Innskuddsvokal		x		x		x		x		x
7. Lang vokal foran <i>r</i>	(x)	x		x	x			x	(x)	x

Tabell 9.7: Sammenligning av talemålet til foreldrene i utvalget.

Variabler	Karens foreldre				Lines foreldre				Martins foreldre				Ingrid og Bjørnars foreldre			
	MOR		FAR		MOR		FAR		MOR		FAR		MOR		FAR	
Stavangersk (S) / bokmål (B)	S	B	S	B	S	B	S	B	S	B	S	B	S	B	S	B
1. Personlige pronomen	x		x		x		x		x		x		x		x	
2. Nektelsesadverb	x		x		x		x		x		x		x		x	
3. Infinitivsending	x	(x)	x		x	(x)	x		x		x		x		x	x
4. Bløte/harde konsonanter	(x)	x	x	(x)	x	(x)	x	(x)	(x)	x	x		x	(x)	x	x
5a. Hunkjønn entall ubestemt form	x	x	x		x	(x)	x	(x)	x	(x)	x		x		(x)	x
5.b Hunkjønn, entall bestemt form	x	x	x		x	(x)	x	x	(x)	x	x	(x)	x		(x)	x
6. Innskuddsvokal	(x)	x	x	(x)	x	(x)	x	(x)	x	x	x		x	(x)	(x)	x
7. Lang vokal foran r		x	x		x		x		x		x		x		x	

1. Personlige pronomen

Dette er den eneste språklige variabelen der alle de fem barna, for det meste, bruker stavangerske varianter. Samtlige sier *eg*, og det er kun Bjørnar og Martin som noen få ganger realiserer *jei*. Alle fem har også *me*, *hu* og *dåkkår* i talemålet sitt. Ingrid og Bjørnar veksler mellom *vi* og *me*. Dermed kan det se ut som stavangerske personlige pronomen står støtt i dialekten til de fem observerte barna. Et mulig unntak er første person flertall hvor *vi* realiseres hos to av barna.

Alle barnas foreldre bruker konsekvent de stavangerske variantene av personlige pronomen.

2. Nektelsesadverbet

Fire av fem barn er ganske konsekvente i bruken av bokmålsvarianten *ikke*. Det er kun Martin som sier *ikkje*, selv om han også enkelte ganger sier *ikke*. Både Line og Ingrid sier *ikkje* ved ett par anledninger, men er mesteparten av tiden konsekvente i bruken av *ikke*.

Nektelsesadverbet *ikkje* er et markant målmerke for stavangerdialekten, og det er også barnas bruk av bokmålsvarianten *ikke* barnas foreldre og personalet i barnehagen legger best merke

til og stusser over. I tillegg forteller pedagogisk leder John at *ikke* er vanligste variant blant de fleste barna i avdelingen.

Alle barnas foreldre bruker kun den stavangerske varianten av nektelsesadverbet.

3. Infinitivsending

Det er stor veksling, både interindividuell og intraindividuell, hos barna i bruk av *e-* og *a-*endinger i infinitiv. Karen er den eneste som kun har *e-*endinger. Line bruker også flest *e-*endinger, men har et par realiseringer av *a-*ending. Både Martin og Bjørnar har flest *a-*endinger, mens Ingrid bruker de to variantene omtrent like hyppig. Samlet sett er de to variantene likt fordelt i den samlede gruppens talemål.

Et klart flertall i foreldregruppen bruker den stavangerske varianten med *a-*ending i infinitiv. Karen og Lines mor realiserer *e-*ending ved enkelte anledninger, mens Ingrid og Bjørnars far veksler mellom variantene.

4. Lenisering

Alle barna bruker kun harde konsonanter, med ett unntak: Ingrid sier ved én anledning *lega*, som er gjennomført stavangersk også med tanke på infinitivsendingen *-a*.

Det er kun Martins far som kun har bløte konsonanter i talemålet sitt. Et flertall av foreldrene realiserer oftest bløte konsonanter, men her er den intraindividuelle variasjonen stor. Karen og Martins mødre og Ingrid og Bjørnars far har en overvekt av harde konsonanter.

5. Hunkjønnsbøying

5a Hunkjønn entall, ubestemt form

De fleste barna realiserer oftest hankjønnsvariantene av ubestemt form entall, men her er det en del inter- og intraindividuell variasjon. Karen og Line bruker kun bokmålske former med *e-*ending og artikkelen *en*. Tvillingene Ingrid og Bjørnar har også flest *e-*endinger, men kan enkelte ganger realisere *a-*endinger. Ingrid bruker artikkelen *ein*, mens Bjørnar veksler

mellom *ei*, *ein* og *en* (den ene gangen han realiserer *ei*, har han *e*-ending: *ei suppe*). Martin bruker de to endingene omtrent like ofte. Han bruker også artikkelen *ein*.

I foreldregruppen er det også stor variasjon. De fleste foreldrene realiserer oftest de stavangerske *a*-endingene, men både Karens mor og tvillingenes far har like mange *e*-endinger. Det er kun tre av foreldrene som konsekvent bruker stavangerske endinger. Foreldrene bruker oftest hunkjønnsartikkelen *ei* når de realiserer *a*-endinger i ubestemt entall.

5b Hunkjønn entall, bestemt form

Det er en tendens til at barna oftere realiserer den stavangerske varianten i bestemt enn i ubestemt form av hunkjønnsordene. Likevel blir bokmålske former brukt oftere enn stavangerske også her, og det er igjen stor inter- og intraindividuell variasjon. Alle barna, utenom Bjørnar som kun har *en*-endinger, veksler mer eller mindre mellom de to variantene. Karen og Line realiserer oftest *en*-endinger, mens Martin og Ingrid har like mange *en*- og *å*-endinger.

I foreldregruppen er det igjen mye veksling. Selv om de fleste foreldrene oftest realiserer stavangerske endinger, veksler alle foreldrene, utenom Karens far og tvillingenes mor, mellom de to variantene.

6. Innskuddsvokal

Ingen av barna har stavangersk innskudds-*e* i talemålet sitt. Den blir kun realisert hos Martin ved én enkelt anledning (*eg vil ver¹syke*).

De fleste foreldrene har innskudds-*e* i talemålet, men her er det stor variasjon. Det er kun Martins far som alltid realiserer den stavangerske varianten. De andre foreldrene bruker begge variantene, med en klar overvekt av innskudds-*e*.

7. Lang vokal foran *r*

Det er kun Martin som kun har stavangervarianten med lang *e* foran *r* i talemålet sitt. De andre fire barna realiserer oftest *æ* foran *r*.

Det er kun Karens mor som har lang *æ* foran *r* i talemålet sitt. De andre foreldrene bruker konsekvent den stavangerske varianten.

De største sprikene mellom barne- og foreldregruppens talemål finner vi i variabel 2, nektelsesadverbet. Mens fire av fem barn ganske konsekvent bruker den bokmålske varianten *ikke*, realiserer alle foreldrene *ikkje*. Det er også stor variasjon mellom barna og foreldrene innenfor variabel 6 og 7, bruk av innskuddsvokal og lang *e* eller *æ* foran *r*. Her bruker barna de bokmålske variantene mens foreldrene oftest realiserer de stavangerske variantene. Innenfor variabel 1, personlige pronomen, bruker begge gruppene stort sett lokale former. I de tre resterende språklige variablene, infinitivsending, hunkjønnsbøying og lenisering, er tendensen at barna i hovedsak velger bokmålske varianter, mens foreldrene oftest bruker de stavangerske variantene. Selv om et flertall av foreldrene både har bløte konsonanter og hunkjønnssendinger i entall, har flere av dem også innslag av de bokmålske variantene i talemålet sitt.

Bortsett fra infinitivssendinger og personlige pronomen kan det virke som om barnas talemål, både intra- og interindividuell, er mer fokusert enn foreldrenes. De fleste mødre og fedrene veksler i bruk av variantene. Det er også stor variasjon i talemålet mellom foreldrene, selv om alle kommer fra Stavanger-området. Det er også en del veksling hos barna. Men her er talemålet for hvert barn og innad i gruppa mer fokusert, i en markant mer bokmålsnær retning enn hos foreldrene. Unntaket er Martin, som både har en god del intraindividuell veksling og ofte velger stavangerske varianter. Slik sett ligner han mer på foreldregruppa.

Talemålet i hjemmet

Observasjonene av barnas talemål i barnehagen stemmer i hovedsak godt overens med foreldrenes egne registreringer og oppfatninger. En samlet foreldregruppe er også enige i at barna deres har et «penere» talemål enn dem selv, med flere bokmålske varianter.

Flere av foreldrene forteller at de endrer talemålet sitt avhengig av hvem de snakker med. Dersom de skal være tydelige og gjøre seg forstått, veksler de over til en mer bokmålsnær utgave av stavangerdialekten. Det samme kan skje i kommunikasjonen med barna. I lek, eller når foreldrene skal gi tydelige beskjeder til barna, snakker de ofte med et større innslag av bokmålsnær tale enn ellers. Talt bokmål blir oppfattet som klarere og tydeligere. Karens mor tror også datterens talemål påvirker hennes eget hverdagsspråk. Resten av foreldrene hevder selv at barnas talemål ikke påvirker dem i andre situasjoner.

Alle de fem barna i utvalget har eldre søsken. Enkelte av dem, som Lines storesøster og Martins storebror, har et mer bokmålsnært talemål enn småsøsknene. Hos tvillingenes storesøster har mor merket at hun har begynt å snakke mer stavangersk etter skolestart. Karens bror har fremdeles snev av jærdialekt, men foreldrene har merket at han bruker stadig flere bokmålske former.

Høytlesning for barna skjer både på bokmål, litt nynorsk og stavangerdialekt. Foreldrene har et inntrykk av at bokmål og delvis engelsk er i overvekt i barneprogrammene barna ser på. Ingrid og Bjørnars foreldre forteller at tvillingene ofte fletter engelske ord inn i språket sitt. Foreldrene forteller at barna generelt er opptatt av det engelske språket. Alle barna, utenom Martin, bruker et eget lekespråk når de går inn i andre roller i leken. Dette språket skiller seg klart fra dagligtalen, ofte med rulle-*r* og østnorsk intonasjon.

Mulige påvirkningskilder

Foreldrene mener barnas talemål blir påvirket fra flere hold, både fra dem selv, besteforeldre, media, barnehagen og generelt av talemålet i bydelen. Barnehagen blir nevnt av alle foreldrene som en viktig normeringsinstans. De beskriver talemålet i avdelingen som en blanding av varieteter som er vanskelig å definere, men som kan ligne en modifisert stavangersk som går i bokmålsnær retning. Dette stemmer rimelig godt overens med talemålet til de fire fulltidsansatte i avdelingen. Tabell 9.5 viser at både stavangerske og bokmålsvarianter er i bruk blant de voksne på avdelingen, og at kun Anna konsekvent realiserer stavangervariantene. Foreldrene tror det bokmålsnære talemålet handler om å være tydelig og gjøre seg forstått, der barn og voksne møtes i et felles språk, «et stammespråk», en «forenkla versjon», som er lett å bruke og forstå. Flere av foreldrene tror det store innslaget av minoritetsbarn i avdelingen fører til at talemålet som blir oppfattet som enklest og tydelig oftest blir brukt, også blant barna. Martins mor, som selv jobber i barnehage, forteller at hun

selv har observert barn som omformulerer seg, ofte i retning talt bokmål, dersom de ikke blir forstått.

Media er en annen normeringsinstans som trekkes frem blant flere av foreldrene. Foreldrene forteller at en østlandsk versjon av bokmålet (og enkelte ganger engelsk) er vanligst i programmene barna ser på, og enkelte av dem tror høy eksponering her kan farge barnas språk. Martins mor mener derimot at mediespråket kun påvirker barnas lekespråk og ikke dagligtalen deres.

Foreldregruppen tror barna også blir påvirket av språkmiljøet i bydelen, der det bor mange innflyttere både fra inn- og utland. Fra denne språklige smeltedigelen mener de det oppstår en felles, utvannet stavangerdialekt. Ingrid og Bjørnars mor tror ikke avdelingen tvillingene går i skiller seg språklig ut fra andre barnehager i bydelen. Dialektal status og prestisje er en omdiskutert normeringsinstans blant foreldrene. Enkelte av dem mener at ulik dialekt- og sosiolektbruk ikke lenger er knyttet til prestisje, slik det gjerne var for noen tiår siden. Andre tror mange oppfatter et mer bokmålsnært talemål som finere. Her understreker de at det ikke er snakk om den tradisjonelle «pene» vestkant-stavangersken, men et bokmålsnært talemål med påvirkning fra Oslo-området.

Flere av foreldrene tror at barna vil «vokse av seg» det bokmålsnære talemålet, og at påvirkningen de får nå fra barnehagen ikke vil følge dem videre i livet. Tvillingenes mor, som er lærer i videregående skole, stusser likevel over at elevene hennes snakker mer bokmålsnært enn hun selv gjorde da hun var på deres alder.

Dialektholdninger

Flere av foreldrene er usikre på akkurat hva som kjennetegner dagens stavangerdialekt. Samtlige mener den minner om en blanding av de to tidligere adskilte sosiolektene i byen, «pent» og «gatespråk». De tror stavangerdialekten er i endring og at den stadig blir mer «avslipt» i retning bokmålsnær tale. Likevel understreker flere av foreldrene at det ikke er den «pene» sosiolekten som er kommet tilbake, siden den er litt «etterkrigstid» og «besteforeldre», men at talemålet nå blir påvirket av bokmål og østlandsk talemål, spesielt hos yngre mennesker. Flertallet av foreldrene tror barnas talemål er fremtiden, og at det, i alle fall på Storhaug, vil være vanlig å veksle mellom ulike språklige varianter.

Ingen av foreldrene misliker eller er spesielt flau over stavangerdialekten, selv om flere fremhever «ajax-stavangersken» og «egenedialekten» som utstikkende og litt pinlig. Tvillingenes far forteller blant annet at han enkelte ganger kan bli flau over de breieste utgavene av dialekten, og at det er noe vulgært over å si «damå mi».

De fleste foreldrene oppgir at de ikke har en sterk identitet knyttet til stavangerdialekten eller er spesielt opprørte av at den ser ut til å bli utvannet. Unntakene er tvillingenes mor og Martins far, som begge er stolte over dialekten. Men heller ikke de tror siddiser generelt har et nært forhold til dialekten sin. Flere av foreldrene mener det kan henge sammen med et litt dårlig stavangersk selvbilde, og ord som «mindreverdigfølelse» og «Oslo-kompleks» blir nevnt. Lines mor tror at dialekt ikke er en like sterk sosial markør som før, og at folk flest ikke har like sterke følelser knyttet til talemål. Bortsett fra Ingrid og Bjørnars mor tar ingen av foreldrene det tungt at barna deres har et mer bokmålsnært talemål enn de selv. Alle mener det er en helt naturlig språklig utvikling.

9.4. Sammenligning med tidligere studier av stavangerdialekten

Studiene av stavangerdialekten har de siste tiårene vært opptatt av å se utviklingstrender i talemålet og har sammenlignet bruken av bokmålske/det høyere talemålets varianter versus varianter fra Stavanger bymål. Hvordan er utviklingstendensene i stavangerdialekten? Er resultatene fra barnehagen en videreutvikling av en mer allmenn dialektutvikling i Stavanger? Eller skiller resultatene fra observasjonen av barnas talemål seg vesentlig fra tidligere studier av stavangerdialekten? Tabell 8.8 sammenligner tidligere talemålsstudier med barnehagebarnas og foreldrenes talemål. Informantene til Gabrielsen, Aasen og Johannessen var stavangerungdommer. Dermed er de aldersmessig ikke direkte sammenlignbare med de noe yngre informantene i denne studien. Foreldrene til de fem barna er i alderen fra slutten av trettiårene til begynnelsen av førtiårene. De vil aldersmessig da plassere seg et sted mellom Gabrielsens og Aasens unge informanter. Det er også noe variasjon i hvilke språklige variabler de ulike studiene har målt. Kun infinitivsendinger og lenisering inngår i de målte språklige variablene i samtlige studier.

Tabell 9.8: Sammenligning av den samlede barnegruppens og foreldregruppens talemål med tidligere studier av stavangerdialekten.

Variabler	Gabrielsen		Aasen		Johannessen		2021- foreldrene		2021-barna	
	S	B	S	B	S	B	S	B	S	B
Stavanger bymål (S) / bokmåls-nært (B)										
1. Personlige pronomen	x		x		Ikke målt		x		x	(x)
2. Nektelsesadverb	x		x		Ikke målt		x		(x)	x
3. Infinitiv-ending	x	(x)	(x)	x	x	(x)	x	(x)	x	x
4. Bløt/hard konsonant	x	(x)	x	x	x	x	x	(x)		x
5a. Hunkjønn, entall ubestemt form	x	(x)	Ikke målt		x	(x)	x	(x)	(x)	x
5b. Hunkjønn, entall bestemt form	x	(x)	Ikke målt		x	(x)	x	(x)	(x)	x
6. Innskuddsvokal	Ikke målt		Ikke målt		x	(x)	x	(x)		x
7. Lang vokal foran r	Ikke målt		Ikke målt		Ikke målt		x		(x)	x

I løpet av de siste førti årene kan det se ut til at stavangerdialekten har gått fra å være et fokusert talemål, med flest varianter fra Stavanger bymål, til å bli stadig mer ufokusert med større inter- og intraindividuell veksling hos språkbrukerne. Ifølge sammenligningen ser stavangersk de siste tiårene ut til å ha gått i en retning med stadig flere realiseringer av bokmålske/det høyere talemålets varianter. Blant barnehagebarn i 2021 kan det virke som om talemålet har tatt et stort byks i bokmålsk retning. Enkelte språklige variabler virker mer motstandsdyktige enn andre, som personlige pronomen. Alle studiene, utenom Johannessens,

har målt *eg/je(i)* og konkludert med at *eg* holder stand blant et stort flertall av språkbrukerne. I Aasens studie bruker ingen av informantene *je* eller *jei*. Også barnehagebarna realiserer konsekvent *eg*. Det eneste unntaket er Bjørnar og Martin som har tilfeller av *jei* i talemålet. Gabrielsen har ikke målt *me/vi*, *hu/hun* eller *dere/dåkkår*, men mener de stavangerske variantene er i vekst. Det er kun tvillingene Ingrid og Bjørnar som har varianten *vi* i talemålet sitt. Ellers realiseres de stavangerske variantene hos barnehagebarna.

Den stavangerske varianten av nektelsesadverbet har også holdt stand gjennom årene. Blant Gabrielsens informanter på 1980-tallet var det kun noen få prosent av ungdommene som realiserte *ikke*. Hos Aasen er der ingen. Også foreldregruppen i 2021 holder fast på *ikkje*. Derimot bruker alle barnehagebarna, unntatt Martin, ganske konsekvent *ikke*.

Infinitivsvariabelen har derimot vært lite fokusert i stavangerdialekten de siste tiårene. Her veksler samtlige informantgrupper mellom variantene *a-* og *e-*ending. Både Gabrielsen og Johannessens resultater og resultatene fra foreldregruppen i 2021 viser en overvekt av *a-*endinger. Aasen finner det motsatte. Hos barnehagebarna forekommer begge variantene omtrent like hyppig.

Lenisering er en målt variabel i samtlige studier. Også her har vekslingen vært stor. Mens Gabrielsens informanter og foreldregruppen oftest bruker bløte konsonanter, viser Aasens og Johannessens studier en lik fordeling av *b*, *d*, *g* og *p*, *t*, *k*. Ingen av barnehagebarna har bløte konsonanter i talemålet sitt.⁴² Her ser vi en gradvis utvikling bort fra lenisering som, om vi skal følge barnehageresultatene, snart vil forsvinne helt.

Bruken av hunkjønn entall, både i ubestemt og bestemt form, er også diffus. Gabrielsen målte ikke denne variabelen, men anslo at stavangerfolk flest bøyde ord som *jente* og *gate* i hunkjønn etter tradisjonelt mønster (*gada* – *gadå*, *jenta* – *jentå*). Johannessen finner at et flertall av informantene hennes bruker stavangervariantene, selv om det er en del interindividuell veksling blant ungdommene. Færre av informantene hennes bruker stavangervarianten i ubestemt enn i bestemt form. Det samme er tilfellet hos barnehageforeldrene, mens barna deres har en overvekt av bokmålsvariantene. Også blant barna blir bestemt form oftere realisert som stavangervariant enn ubestemt form.

Det er kun Johannessen som tidligere har målt bruken av innskuddsvokal i ubestemt form av adjektiv. Her veksler ungdommene hennes mye mellom de to variantene, men en overvekt

⁴² Ingrid realiserer bløt konsonant i ett tilfelle i løpet av observasjonen (*å lega*).

realiserer svarabhaktivokalen. Det samme er tilfellet i foreldregruppen i 2021.

Barnehagebarna har derimot ikke innskudds-*e* i talemålet sitt.

Ingen av de tidligere studiene har målt den språklige variabelen lang *e/æ* foran *r*. I 2021-foreldregruppen brukes Stavanger bymål-varianten oftest, mens de fleste barna realiserer *æ*.

Samlet sett er det en utvikling fra et ganske fokusert Stavanger bymål i 1983 til en stadig mer diffus stavangerdialekt ved starten av 2000-tallet. Stavangervariantene råder fremdeles blant ungdomsinformantene, men flere bruker også bokmålske former. Blant barnehagebarna i 2021 er det en klar overvekt av de bokmålske variantene på alle variabler, utenom personlige pronomen og infinitivendingen. Det kanskje mest overraskende resultatet er barnas bruk av nektelsesadverbet *ikke*.

10. DRØFTING – SNAKKER VI SNART PENT IGJEN?

Mor: «Nora, koffårr seie du *ikke?*»

Nora: «Fårði eg e fra Stavanger.»

Mor: «Men eg seie jo *ikkje.*»

Nora: «Kansje du ikke e fra Stavanger, mamma.»

I innledningen til denne studien undret jeg meg over min egen femårings «pene» stavangerdialekt og stilte spørsmålet om hun har utviklet sin helt særegne idiolekt, eller om hennes bokmålsnære talemål er en del av en mer generell endring i stavangerdialekten. Resultatene fra den empiriske undersøkelsen i en barnehageavdeling på Storhaug i Stavanger samsvarer langt på vei med min datter Noras talemål. Samlet sett er tendensen at barna bruker bokmålske varianter, mens foreldrene deres velger de stavangerske. Observasjonene bekreftes både av barnas foreldre og barnehagelærerne, som sier at barna har et «penere» talemål enn dem selv. Tidligere studier av stavangerdialekten samsvarer bedre med foreldregruppens talemål enn med barnas. Selv om det finnes noe variasjon, er hovedfunnene som i tidligere studier at det er variantene fra Stavanger bymål som oftest realiseres hos de voksne informantene.

Hvorfor snakker Nora og de andre barnehagebarna så «pent»? Hvilken rolle spiller et heterogent språkmiljø i byen, bydelen og barnehagen? Hva påvirker barnas talemål, og hvor kommer de «penere» formene fra? Finnes det et eget barnehagespråk? Er barnas talemål kun en språklig fase som de vil «vokse» av seg, eller varsler det om varige endringer for stavangerdialekten? Kan siddisers holdninger til egen dialekt påvirke utviklingen? Og hvor ender stavangerdialekten opp til slutt? I det følgende vil disse spørsmålene drøftes med teorien fra kapittel 7 og empirien fra kapittel 9 som grunnlag.

10.1 Stavangerdialekten – hva er den og hvor er den på vei?

«Hvis du tenker på den sangen *Eg e fydde på Straen eg*.⁴³ Folk snakker jo ikke sånn lenger. Du sier jo *eg e født*.»

(Martins mor)

Flere av foreldrene i utvalget er usikre på hva som kjennetegner dagens stavangerdialekt, og skildrer den som en blanding av de før to adskilte sosiolektene i byen: «pent» og «gatespråk». Begge de to sosiolektene blir sett på som anakronismer og skildret med ord som «etterkrigstid» og «besteforeldre». Også de tre studiene av Stavanger bymål som er gjort i løpet av siste førti årene, konkluderer med at de to sosiolektene har smeltet sammen i en stavangervarietet der flest varianter fra bymålet har overlevd. På begynnelsen av 80-tallet konkluderte Finn Gabrielsen med at «gatespråket er i frammarsj». Det samme mener Aasen (2011) og Johannessen (2020). Likevel viser resultatene fra alle tre studier at unge siddiser ikke er konsekvente og blander både bokmålsære, «pene», former og varianter fra Stavanger bymål. Spesielt lokale markører som bløte konsonanter, innskudds-*e* og *a*-endinger i infinitiv blir oftere erstattet med bokmålske former. I dette bildet passer resultatene fra denne studiens foreldregruppe godt inn. Informantene, som alle er i slutten av trettiårene eller i starten av førtiårene, har et talemål som ligger tett opp til Stavanger bymål, men med innslag av bokmålske former i enkelte av variablene. Samtlige resultater harmonerer også med uttalelsene fra språkforsker Jan Kristian Hognestad i et intervju med Stavanger Aftenblad nevnt innledningsvis: «Stavangerdialekten er i drastisk endring, men ord som *eg* og *ikkje* vil stå som en påle.» (Tanke-Larsen, 2017).

Barnehagebarnas talemål passer både overens med og skiller seg ut fra denne utviklingen og disse konklusjonene. Det kan virke som den gradvise utviklingen mot valg av «penere» varianter har gjort et stort byks i bokmålsnær retning blant de aller yngste siddisene. Lokale markører som innskudds-*e* og bløte konsonanter, der utviklingen har vært en gradvis svekking, er nå helt borte i barnas talemål. Bruken av *a*-infinitiv er svekket, og bøyingen av historiske hunkjønnsord er nesten fullstendig borte hos barnehagebarna. Flere av de voksne informantene reagerer spesielt på barnas valg av nektelsesvarianten *ikke* istedenfor det

⁴³ *Eg e fydde på Straen eg* («Jeg er født i Straen jeg») er en typisk Stavanger-sang, skrevet av Laurits Torssen i 1933. Handlingen er fra østre bydel i de harde 30-årene (Rogalyd, 2021).

stavangerske målmerket *ikkje*, som språkforsker Jan Kristian Hognestad beskriver som «en påle» i stavangerdialekten.

Sett i et hundreårsperspektiv kan det se ut til at stavangerdialekten har gått fra to fokuserte varieteter, Stavanger bymål og det høyere talemålet, til en mer ufokusert blandingsvarietet der det først var flest former fra bymålet som dominerte. De siste ti årene befinner fremdeles dialekten seg i en diffus tilstand, men der bymålsformene i større grad blir presset ut og erstattet med bokmålske former. De fleste informantene i denne studien har et ufokusert talemål med stor inter- og intraindividuell veksling mellom bokmålske og stavangerske varianter. Stavangerdialekten i foreldregruppen fremstår som svært diffus, både innad i gruppen og hos enkeltindividene, selv om samtlige kommer fra Stavanger-området. Det er også en del veksling mellom varianter hos barna. Men her er talemålet for hvert barn og innad i gruppa mer fokusert, i en markant mer bokmålsnær retning enn hos foreldrene.⁴⁴

10.2 Stavanger by og Storhaug bydel – de mange språkmøtene

«Det finnes jo ingen purister som lever i en boble. Folk er gjerne halvt svenske eller halvt tyske eller halvt danske, nesten overalt hvor jeg snur meg. Jeg kjenner ikke mange der begge foreldrene snakker stavangersk.»

(Ingrid og Bjørnars mor)

Ifølge den språklige tilpasningsteorien (CAT) tilpasser vi språket vårt med dem vi kommuniserer med, enten ved å vise tilhørighet eller markere avstand til samtalepartneren. Ifølge Trudgills anvendelse av teorien på dialektendringer vil daglig kontakt med andre varieteter, en langtidsakkomodering, føre til at vi til slutt inkorporerer denne språklige konvergeringen permanent i talemålet vårt. Mange og intense språkmøter over tid vil så føre til en nivellering og forenkling av dialekten. Lokale og lite utbredte former erstattes med mer utbredte og enklere bøyninger og lyder.

Stavanger har alltid vært en internasjonal by, men den store økningen i innflyttere fra inn- og utland kom for alvor da byen ble landets oljehovedstad på 70-tallet. Fra 1990 til 2020 økte innbyggertallet med 43 prosent. Innvandrerbefolkningen har de siste ti årene økt med 63

⁴⁴ Unntaket er Martin, som både har en god del intraindividuell veksling og ofte velger stavangerske varianter.

prosent. 23 prosent av befolkningen var i 2020 innvandrere eller norskfødte med innvandrerforeldre, noe som er syv prosentpoeng høyere enn landsgjennomsnittet. Det er i dette tidsrommet de tre siste studiene av stavangerdialekten er gjennomført. Alle finner at Stavanger bymål består og ekspanderer på bekostning av det høyere talemålet i byen. Samtidig er det enkelte målmerker som ikke står like støtt i talemålet til siddisene. Lenisering (Gabrielsen, 1984; Aasen, 2011; Johannessen, 2020), innskuddsvokal (Johannessen, 2020) og til en viss grad *a*-infinitiv (Aasen, 2011) blir hos flere av informantene byttet ut med bokmålske former. Andre målmerker som personlige pronomen (Gabrielsen, 1984, Aasen, 2011), nektelsesadverbet (Gabrielsen, 1984, Aasen, 2011) og til en viss grad bøyning i tre kjønn står stødigere (Gabrielsen, 1984, Johannessen, 2020). Ifølge CAT tilpasser vi måten vi snakker på i retning av dem vi ønsker å identifisere oss med, eller ganske enkelt for å gjøre oss forstått. Trudgill hevder at målmerker som språkbrukeren selv oppfatter som utstikkende og spesielle i talemålet sitt, er det første han eller hun kvitter seg med i dialektmøter. Han kaller dette markørord som det ofte er knyttet fordommer og stereotypiske oppfatninger til. Språkbrukere blir ekstra oppmerksomme på slike markører dersom de er lite geografisk utbredt, skiller seg vesentlig fra andre dialekter og/eller er i en endringsprosess hos flere i språksamfunnet. Både lenisering og innskuddsvokalen er lokale målmerker som brukes av stadig færre siddiser. Leniseringen kan kanskje også oppfattes som vanskelig å forstå i møte med andre dialekttalende eller mennesker med norsk som andrespråk. Brit Mæhlum mener at språkbrukere opplever slike lokale varianter som nettopp for lokale og dermed upassende i et nytt, moderne og mer mobilt samfunn (2007, s. 105). Uttalelser fra enkelte av de voksne informantene kan tyde på at visse målmerker i stavangerdialekten smaker for lokalt og gammeldags på tunga i en stadig med internasjonal og mangfoldig by, og har derfor blitt akkomodert bort. I tillegg kan variantene ha blitt byttet ut for å lette kommunikasjonen. Både det høyere talemålet og det tradisjonelle Stavanger bymål kan for mange siddiser, slik som foreldrene i utvalget, ha fremstått som etterkrigstid-aktig og besteforeldre-nært; altså forbundet med noe lokalt, umoderne og lite fremtidsrettet. Martins mor setter ord på det nye moderne stavangerske språksamfunnet slik:

Stavangerfolk har fått mer penger og blitt finere på det. Større hus, større og finere biler. De vil fremheve seg selv som litt mer. Og da kan du ikke si *dridla* og *badla*.⁴⁵ Vi har blitt en internasjonal by. Vi har jo folk fra hele verden her og folk fra hele landet som flytter hit.

⁴⁵*Dridla* er et stavangeruttrykk for å somle/ta seg god tid. *Ei badla* er et lokalt uttrykk for pakken rulletobakk ligger i.

Storhaug, eller Østre bydel, var lenge preget av en stor andel arbeiderbefolkning. Trolig må også talemålet her ha ligget tett opp til det som blir skildret i Berntsen og Larsens *Stavanger Bymål* (1925). Storhaug fikk ikke ta del i starten på oljeeventyret på 70-tallet. Med nedleggelse av hermetikkfabrikkene forsvant arbeidsplassene fra bydelen og folk flyttet bort. Befolkningen ble halvert og preget av forgubbing. I løpet av de siste tjue årene har utviklingen snudd. Bydelen har gjennomgått en gentrifisering og internasjonalisering. I dag vokser befolkningen raskt og består av flere unge innbyggere, samt en høy andel innvandrere. Foreldrene i utvalget beskriver språk- og dialektsammensetningen i bydelen som svært mangfoldig. De mange språkmøtene er trolig en årsak til den store inter- og intraindividuelle vekslingen i talemålet hos foreldregruppen. Selv om foreldrene beskriver egen dialekt som stavangersk, oppfatter de både tradisjonelt Stavanger bymål og det høyere talemålet som rart og utdatert.

Selv om de fleste foreldrene har innslag av bokmålske varianter i dialektene sine, realiserer de flest stavangervarianter innenfor de syv språklige variablene. Hvorfor står målmerker som personlige pronomen, nektelsesadverbet og til dels tradisjonell hunkjønnsbøying i substantiv fremdeles støtt i stavangerdialekten? En del av svaret kan være at disse variantene har en stor geografisk utbredelse. Trudgill hevder i tillegg at noen markørord har større motstandskraft enn andre. Dette handler blant annet om at den alternative varianten, som skal brukes som erstatning, kan oppfattes som for avstikkende for språkbrukeren. Dersom fordommene språkbrukeren har til den alternative varianten blir for sterke, vil han eller hun nekte å ta den i bruk. Dermed har akkomoderingsprosessen bestemte begrensninger. Flere av foreldrene til barnehagebarna er opptatt av barnas bruk av den bokmålske varianten av nektelsesadverbet *ikke*. Lines mor kaller *ikke* for noe veldig tydelig ikke-stavangersk og oppfatter ordet som svært pent. Både hun og de andre foreldrene forbinder dette med det høyere talemålet, en varietet de opplever som gammeldags, og ingen av dem bruker varianten selv. Det samme er tilfelle med personlige pronomen og i stor grad også sløyfing av bøying av substantiv i historisk hunkjønn. Ifølge CAT kan for stor grad av konvergering føre til en følelse av mistet identitet hos språkbrukeren. Et eksempel på dette kommer frem i intervjuet med Karens foreldre. Fireåringens far har ikke noe imot at datteren snakker pent, og litt veksling i sitt eget talemål synes han også er greit, men et sted går grensen:

Det føles ikke naturlig for meg å snakke sånn. Det er ikke min identitet. Det handler litt om stolthet av måten jeg snakker på selv. Jeg synes ikke det er naturlig at jeg skal si «trappen» og de tingene der. Det får være grenser.

Også andre foreldre bruker ordet «identitet» når de argumenterer for at det er viktig å beholde dialekten sin.

10.3 Barnehagen – språkmøter på speed

Det er noe med å høre ungene sine si *ikke*. Det synes jeg er litt rart. Fordi jeg hører dem snakke så pent, så spør jeg meg selv; hvor kommer det fra?

(Lines mor)

Ifølge Edit Bugge (2016) er den språklige hverdagen til selv små barn kompleks. Barna har erfaring fra en rekke kommunikative kontekster og møter et arsenal av språkbrukere med ulike varieteter. Spørsmålet er da hvilke normeringsinstanser som påvirker barnas talemål mest. Her er det vanskelig å gi et klart svar, men at barnehagen spiller en viktig rolle, er tydelig. Ifølge nettverksteorien følger vi normene og verdiene til de nettverkene vi identifiserer, eller ønsker å identifisere, oss med. Hvor knyttet et individ er til sine ulike nettverk, avhenger blant annet av hvor mye tid man bruker i dem, og hvor følelsesmessig knyttet en er til de andre medlemmene. De fleste småbarn i Norge tilbringer like mange av sine våkne timer i barnehagen som hjemme. Det er dermed også sannsynlig at barna (og de voksne) i en barnehageavdeling føler på et sterkt samhold og identifiserer seg med hverandre. Enkelte ganger er båndene i disse nettverkene multiplekse ved at barna er med hverandre på fritiden i tillegg til i barnehagen. Dermed kan slike nettverk i barnehagen fremstå som ganske tette og som følge av dette skape forholdsvis sterke språklige normer. Flere språkforskere (Trudgill, 1986; Mæhlum, 1992; Bugge, 2016) hevder at barns talemål i stor grad blir påvirket av talemålet i jamaldringsgruppen deres. I dag møter barna jevnaldrende i barnehagen. I avdelingen de fem barnehagebarna går i, har barna foreldre fra hele landet og fra elleve ulike nasjonaliteter. Situasjonen kan sammenlignes med det språksamfunnet foreldregruppen møter daglig i Stavanger og på Storhaug: Det florerer av ulike dialekter og språk. Flere av foreldrene forteller i intervjuene at de modererer stavangerdialekten sin og slår over til et mer bokmålsnært språk når de skal være tydelige og/eller gjøre seg forstått. Er det samme tilfelle for barna deres? Det er vrient å måle faktiske akkomodasjonsprosesser når de skjer, i alle fall i løpet av noen timers observasjon. Barnehagelærernes observasjoner er

delte. Både John og Anna er usikre på hva som skjer i varietetsmøter mellom barna. Begge tror det er mulig at barna konvergerer språklig, men mener det i hovedsak dreier seg om språklig nivå og ikke talemål. Martins mor, som også jobber i barnehage, mener barna endrer enkelte språklige varianter i bokmålsk retning for å lette kommunikasjonen. Dersom vi ser på talemålet til barna i utvalget, er det tydelig at de ikke har samme talemål som foreldrene. Generelt realiserer barna flere bokmålske varianter. I tillegg er det flere likheter mellom barnehagebarnas talemål som gruppe enn hva det er mellom hvert enkelt barns talemål og foreldrenes talemål. Derfor er det sannsynlig at en akkomodasjonsprosess, i større eller mindre grad, skjer mellom barna (og de voksne) i barnehagen.

Flere av foreldrene undrer seg over hvorfor barna deres snakker så «pent», og det er spesielt nektelsesadverbet *ikke* de legger merke til. Dersom vi skal følge Trudgills akkomodasjonsrute for voksne språkbrukere, blir akkomoderingen sjelden fullstendig. For mange av foreldrene i utvalget blir det for fjernt å si *ikke* eller *trappen*. Trudgill mener slike begrensninger ikke gjelder barn i samme grad som voksne, både fordi barn er mer individuelle i sine språklige tilpasningsstrategier og fordi de har større lingvistisk fleksibilitet enn voksne, og dermed ikke følger det samme faste akkomodasjonsmønsteret som voksne (Trudgill, 1986, s. 31). Barna akkomoderer raskere og i større grad. Trudgill skriver at en del av forklaringen til barns mindre begrensede akkomodering er sosiopsykologisk: Det er sannsynlig at barnehagebarn ikke har den samme språklige bagasjen som foreldrene, der de knytter fordommer eller bestemte stereotypier til ulike språklige varianter. Ordet *ikke* er for dem ikke knyttet til verken den gamle «pene» stavangersosiolekten, skriftspråk eller Oslo-dominans. I tillegg vil barnehageavdelingen trolig fungere som et nettverk barna er tett knyttet til og identifiserer seg med. Dermed kan *ikke* og andre bokmålske former og bøyninger for dem fremstå som nøytralt og umarkert talemål.

Selv om også barna i utvalget har en del inter- og intraindividuell veksling mellom stavangerske og bokmålske varianter, fremstår det samlede talemålet deres som noe mer fokusert sammenlignet med foreldregruppen. En årsak til dette kan være at barnas barnehagenettverk er tettere og dermed mindre sårbart for ytre påvirkning. Foreldrene er gjerne medlemmer av flere og løsere knyttede nettverk enn barna sine. De mulige akkomodasjonsprosessene i barnehagen ser ut til å munne ut i en forenklet utgave av stavangerdialekten, eller som de ansatte i avdelingen kaller det: et stavangersk light.

10.4 Andre normeringsinstansers rolle – familie

Det er litt interessant at hun ikke blir påvirket av oss i større grad.

(Karens mor)

Flere av foreldrene i utvalget stusser over at barna deres har et annerledes talemål enn dem selv. Tradisjonelt har det vært vanlig å hevde at foreldrene, og spesielt mor, er den viktigste språklige normeringskilden for barn i den første delen av livet deres, og at det først er i tenårene at venners påvirkning tar over. Dette synspunktet har blitt tilbakevist av flere forskere (Trudgill, 1986, s. 31; Mæhlum, 1992, s. 68-70; Bugge, 2016, s. 71) som hevder at samfunnsutviklingen har ført til en forskyvning i normeringsinstansenes innflytelse. Bugge (2016) mener at barnet i den andre fasen av barndommens sosiolingvistiske utvikling, fra det er i ett- til femårsalderen (da de fleste norske barn tilbringer store deler av hverdagen sin i barnehagen), orienterer talemålet sitt i retning av jevnaldrende. Selv om barnet ikke nødvendigvis akkomoderer fullstendig, vil det prøve å finne varianter som er sosialt gangbare i barnegruppen. Pedagogisk leder Anna forteller at mange barn har med seg bestemte dialekttrekk hjemmefra når de starter på avdelingen, men at flere av disse forsvinner etter hvert. Bugge argumenterer for at barnehagen blir viktigere enn foreldrene i fase to, både på grunn av tiden barna bruker i barnehagen, men også med hensyn til sosial risiko. Hjemme er barnet unikt og uerstattelig. I barnehagen må det posisjonere seg sosialt. Dermed vil det være mest rasjonelt å velge variantene de andre barna bruker. Ifølge den språklige tilpasningsteorien konvergerer vi språklig til den eller dem vi gjerne vil identifisere oss med.

Selv om Bugge mener barnehagen er en viktig språklig normeringsinstans tidlig i dagens samfunn, innvender hun at dagens barneoppdragelse, der foreldre er opptatt av at barna skal bli hørt, kan styrke foreldrenes rolle som språklig påvirkningskilde. Fordi foreldrene forventer at barna snakker med dem, vil barna også, ifølge Bugge, bli påvirket av foreldrenes talemål (2016, s. 73). Men det er kanskje mulig å snu dette resonnementet på hodet? Når barnets tanker og synspunkter blir viktigere for foreldrene, betyr det vel samtidig at foreldrene lytter og tilpasser seg barnet, kanskje også språklig? Flere av foreldrene forteller at de legger om til et mer bokmålsnært talemål når de skal være tydelige overfor barna sine, eller når de leker med dem. Kan dette føre til at påvirkningen går den andre veien: at det er foreldrene som konvergerer i retning av barna, og at denne langtidsakkomoderingen resulterer i talemålsendringer? De fleste foreldrene mener dette ikke er tilfelle, og at de kun

konvergerer i bestemte situasjoner med barna. Karens mor innrømmer derimot at hennes talemål blir farget av datterens. Ifølge den språklige tilpasningsteorien er det bestemte faktorer, etnolingvistiske kvaliteter, som avgjør hvem som konvergerer i retning av hvem i kommunikasjonssituasjoner. Det handler blant annet om statusen til og størrelsen på den gruppen man tilhører. Dersom man skal måle foreldregruppens og barnegruppens etnolingvistiske vitaliteter opp mot hverandre, er det tilsynelatende klart at foreldrenes rolle i de demografiske gruppene «voksen» og «foreldre» tilsier at deres språk har større prestisje enn barnas. De voksne snakker et mer fullt utviklet «voksenspråk» sammenlignet med barnas mer uferdige barnespråk. Men kan også dette dominansforholdet være svekket av en generell samfunnsutvikling der barn og barndoms status er høyere nå enn før? Vi som foreldre skal være lyttende overfor barna og vise hensyn overfor deres behov. Barna skal både bli hørt og sett. Dette kan igjen påvirke hvem som tilpasser seg mest i kommunikasjonen mellom voksne og barn. Det er de voksne i utvalget som konvergerer når de skal være tydelige og bli forstått, eller når de gjennom lek vil skape gode sosiale relasjoner til barna sine.

Hvilken instans som påvirker barna mest språklig, kan variere til ulike tider, i ulike samfunnsgrupper og også hos hvert enkelt barn. Selv om barna i utvalget generelt har likere talemål innbyrdes, og skiller seg mer fra sine foreldres talemål, er det likevel forskjeller mellom barna. Martin skiller seg ut som det barnet som har et talemål som er nært knyttet opp til morens, og dermed er kanskje foreldrene en sterkere normeringskilde enn barnehagen i hans tilfelle. Likevel har flertallet av barna et talemål som skiller seg fra foreldrenes, og det er samtidig tendenser til at foreldrene konvergerer i retning av barna. På denne måten kan barna fungere som det en i nettverksteorien kaller for språklige broer. I et samfunn med åpne bånd mellom nettverk kan barna bygge språklige broer mellom barnehage og hjem og frakte språklige endringer mellom disse to. Dersom språklige nyvinninger skal spres, må medlemmene i ett nettverk ha et ønske om å identifisere seg med medlemmene i det andre nettverket, eller se en fordel med å inkorporere den språklige endringen. Sett på denne måten kan foreldrene konvergere i retning av barna fra barnehagenettverket fordi de ønsker å kommunisere lettest og tettest mulig med barna sine.

Det er stor grad av samsvar mellom observasjonen av barnas talemål og foreldrenes registreringer. Det eneste unntaket gjelder tvillingene Ingrid og Bjørnar, der barnas mor forteller at tvillingene, og spesielt Bjørnar, har registervariasjoner. Tvillingene snakker bokmålsnært med en gang de kommer fra barnehagen, men realiserer stadig flere stavangerske varianter i løpet av ettermiddagen og kvelden. En årsak kan være at moren selv har et fokusert stavangersk talemål og at hun er konsekvent i å ikke konvergere i bokmålsnær

retning. Det kan virke som om tvillingene dermed tilpasser talemålet sitt til den sosiale situasjonen de befinner seg i. Likevel, til tross for iherdig innsats, unnslipper heller ikke tvillingens mor enkelte «glipper». Hun realiserer også enkelte bokmålske varianter, kanskje nettopp fordi også hun konvergerer i retning av barna sine.

10.5 Andre normeringsinstansers rolle – media

De har til og med vokst opp med at stavangersk faktisk finnes i media. Og med mange flere dialekter på barne-TV. Det skjedde jo ikke da vi var små.

(Ingrid og Bjørnars mor)

Både foreldrene og de barnehageansatte nevner media som en påvirkningsfaktor på barnas talemål og tror de bokmålske realiseringene av språklige varianter kommer etter påvirkning fra barneprogrammer på ulike digitale plattformer. Referensielle nettverk kan fungere som forbilder og trendsettere, også språklig. Man kan signalisere et ønske om tilhørighet til disse nettverkene gjennom å tilnærme seg egenskapene de har, også gjennom talemålet. Norske barn tilbringer stadig mer tid foran skjermen. Likevel er det uenighet blant språkforskere hvor mye media påvirker oss språklig. Trudgill mener en slik enveiskommunikasjon ikke setter i gang akkomodasjonsprosesser og kun kan fungere som normeringsinstans ved introduksjon av enkeltord (1986, s. 40). Andre forskere, som Mæhlum (1992, s. 85-86) og Papazian & Helleland (2005, s. 148-149), hevder dagens mer interaktive og medopplevende medieinnhold skaper et kommunikativt fellesskap mellom avsender og mottaker.

Det kan være utfordrende å skille ut hvilke språklige normeringsinstanser som påvirker barnas talemål mest. Men ett tegn på at mediaspråk kan påvirke barnas talemål, er barnehagebarnas bruk av engelske ord i hverdagsspråket. Pedagogisk leder John er spesielt opptatt av dette og kommer med flere eksempler på hvordan barna i avdelingen fletter inn engelske ord, ofte med norske bøyinger, i språket. Her er det en mulighet for at barnas talemål blir påvirket av at det er to voksne med engelsk som morsmål i avdelingen, men det kan også si noe om medias språklige påvirkningskraft. Likevel undrer en av mødrene i utvalget seg over at barna snakker så bokmålsnært til tross for at media i dag – særlig NRK – tilbyr en større variasjon i dialekter, til og med stavangersk, enn da hun var yngre.

Språkforskerne Mæhlum og Papazian bruker barnas lekespråk som eksempel på hvordan media kan spille rollen som språklig normeringsinstans. Med unntak av Martin forteller

foreldrene at barna deres kodeskifter til et østlandsklignende talemål med blant annet rulle-*r* og lavtone når de i leken trer inn i en annen rolle. Barnehageforsker Trude Hoel mener som Trudgill at dette kun er imitering, en rekvisitt i leken, og at det ikke fortrenger barnas dialekt (Langset, 2017). Papazian & Helleland hevder på sin side at kjennskapen til det muntlige bokmålet blant barn er større i dag enn tidligere, og tror kunnskapen om denne språklige koden kan aktiveres i andre kommunikasjonssituasjoner, blant annet når barna snakker med mennesker med andre varieteter (2005, s. 148-149). Dersom en legger denne teorien til grunn, vil barnehagebarna gjennom media ha kunnskap om den bokmålske, østlandske koden og akkomodere i retning av denne koden for å lette kommunikasjonen, eller som en identitetsmarkør, i barnehagehverdagen.

10.6 Bokmål, bergensk eller pent på vei tilbake?

Det er litt sånn Oslo-komplekser, på en måte. Antakeligvis fordi det er mye det språket du hører

(Ingrid og Bjørnars far)

De to studiene som er gjort av stavangerdialekten det siste tiåret konkluderer begge med at unge siddiser bruker flere «pene» former enn før, men forfatterne har ulike svar på hva som er påvirkningskraften bak dialektendringene. Aasen hevder stavangerdialekten blir påvirket av regionhovedstaden Bergen, mens Johannessen mener et standardisert talemål basert på bokmål styrer utviklingen.

Hvorfor snakker barnehagebarna slik de gjør? I tabell 10.1 sammenlignes de fem barnehagebarnas talemål med fem mulige påvirkningskrefter: Stavanger bymål (det som i denne studien er omtalt som stavangersk), det høyere talemålet (folkelig kalt «pent»), Bergen bymål, moderat bokmål og radikalt bokmål. Feltene markert med x og gul farge viser de tilfellene hvor varianter tilhørende de ulike varietetene samsvarer med de dominerende formene i barnehagebarnas talemål. Enkelte felt er markert med (x). Dette betyr at barnas talemål og varietetet delvis samsvarer.

Tabell 10.1: Sammenligning av den samlede barnegruppens talemål og ulike varieteter.

Variabler	Stavanger bymål	Det høyere talemålet	Bergen bymål	Moderat bokmål	Radikalt bokmål
1. Personlige pronomen	x		x		
2. Nektelsesadverb		x	(x)	x	x
3. Infinitivsending	x	x	x	x	x
4. Bløte/harde konsonanter			x	x	x
5a. Hunkjønn, entall ubestemt form		x	x	x	
5b. Hunkjønn, entall bestemt form		x	x	x	
6. Innskuddsvokal			x	x	x
7. Lang vokal foran <i>r</i>			(x)	x	x

Det er få språklige variabler som viser samsvar mellom Stavanger bymål og barnehagebarnas talemål. Det er kun i personlige pronomen og delvis i infinitivsendingene barna velger samme varianter som vi finner i tradisjonelt stavangersk. Enkelte av barna realiserer oftest *e*-endinger i infinitiv, mens andre bruker *a*-endinger. Det er heller ikke mange likheter med det høyere talemålet. De eneste likhetene er *ikke*, *e*-endinger i infinitiv og bruk av kun to grammatiske kjønn. Derimot er det flere likhetstrekk mellom barnas samlede talemål og Bergen bymål. Også i Bergen kan en skille mellom et bymål og et mer standardisert bergensk bokmål, selv om forskjellene mellom de to sosiolektene er relativt små og en i dag finner mer språksosial variasjon (Mæhlum, 2018, s. 100). Ulikhetene er personlige pronomen, der Bergen bymål har *eg* og *dåkkar* og det finere talemålet har *jei* og *dere*, og nektelsesadverbet der en skiller mellom det tradisjonelle *ikkje* og det finere *ikke*. Barna bruker i hovedsak *eg* og *dåkkår*, som i Bergen bymål (men med ulik *r*-farging av vokalen). Derimot samsvarer barnas *ikke* med finbergensk. Halvparten av barna har *e*-ending som i bergensk. De har også harde konsonanter, bøyning i kun to kjønn og bortfall av innskuddsvokal til felles med Bergen bymål. Bergensere har normalt lang *e* foran *r*, men en studie fra 1994 viser at 33 prosent av alle bergensere mellom 23 og 40 år realiserte *e* som *æ* i denne posisjonen (Akselberg, 2014, s. 143). Dermed kan det se ut som dette variantvalget er ekspansivt også i Bergen. Barnas valg av varianter ligger også svært nært moderat bokmål. Personlige pronomen er den eneste språklige variabelen der bokmålet og barnas talemål ikke samsvarer. Her realiserer de fleste

barna *eg, me, hu* og *dåkkår*, der bokmålet har *jei, vi, hun* og *dere*. To av barna i utvalget bruker *vi* istedenfor *me*. Det radikale bokmålet har tre kjønn i substantiv, men bruker *e-* og *a-*endinger (*ei jente, den jenta*) og viser slik mindre samsvar med barnehagebarnas talemål enn det moderate bokmålet.

Samlet sett har barnehagebarnas talemål mer til felles med Bergen bymål og bokmål enn Stavanger bymål. Aller nærmest ligger barna det moderate bokmålet hvor begge talemål realiserer *ikke* og lang *æ* foran *r*, noe som kun forekommer delvis i Bergen bymål.

Hva med foreldregruppens talemål? Tabell 10.2 viser hvordan deres samlede talemål samsvarer med de fem ulike varietetene.

Tabell 10.2: Sammenligning av den samlede foreldregruppens talemål og ulike varieteter.

Variabler	Stavanger bymål	Det høyere talemål	Bergen bymål	Moderat bokmål	Radikalt bokmål
1. Personlige pronomen	x		x		
2. Nektelsesadverb	x		x		
3. Infinitivsending	x				
4. Bløte/harde konsonanter	x	x			
5a. Hunkjønn, entall ubestemt form	x				
5b. Hunkjønn, entall bestemt form	x				
6. Innskuddsvokal	x	x			
7. Lang vokal foran r	x	x			

Her er det tydelig at foreldrenes samlede talemål ligger nært opp til Stavanger bymål.

Talemålet deres samsvarer kun med det høyere talemålet på de språklige variablene det «pene» språket har til felles med Stavanger bymål. De personlige pronomenene og nektelsesadverbet er de samme som i Bergen bymål. Det er viktig å understreke at den inter- og intraindividuelle variasjonen i foreldregruppens talemål er stor. Flere av dem realiserer begge varianter på flere av de språklige variablene.

Både når det gjelder *e*-infinitiv, lenisering, grammatiske kjønn og bruk av innskuddsvokal samsvarer barnehagebarnas talemål med både Bergen bymål og bokmål. Hvor kommer påvirkningen fra da? Det er dette dilemmaet språkforsker Stian Hårstad kaller det «isomorfiske crux»: når det er umulig på grunnlag av kun strukturelle funn å avgjøre hvor en lingvistisk innovasjon stammer fra. Hårstad mener at man i slike tilfeller må legge vekt på språkbrukernes egne oppfatninger. Det er vrient å spørre barna om deres språklige preferanser, men foreldrenes holdninger og tilknytninger til, og kontakt med, ulike talemål kan gi en pekepinn på hvor påvirkningen på stavangerdialekten kommer fra. Under intervjuene med barnehagebarnas foreldre fikk de blant annet spørsmål om hvor de hadde studert, og om hvilket forhold de hadde til henholdsvis Bergen og Oslo. Samlet sett føler foreldrene seg mer knyttet til hovedstaden og Oslo-målet enn til Bergen og bergensk. Et flertall av dem har bodd eller studert i Oslo i flere år. Enkelte av dem har også studert i Bergen, og Martins mor bodde i byen som liten. Det er kun hun som oppgir at hun er glad i bergensk. En annen far mener bergensdialekten ikke er «direkte vakker». Tvillingenes mor, som er halvt bergenser, forteller at hun bruker enkelte bergenske dialektord, men at hun er lite påvirket av språket ellers. Hun bruker østlandske/bokmålske endinger og ord når hun skal understreke noe. En annen mor sier at hun er glad i begge byer, men helt klart sokner til Oslo, både i jobbsammenheng og privat. Samlet sett kan det virke som om tilknytningen til hovedstaden og Oslo-målet er størst blant barnas foreldre.

10.7 Påvirkningskrefter – regionalisering eller standardisering?

Det virker som om det blir tydeligere når jeg sier noe på bokmål enn på stavangerdialekt.

(Lines mor)

«Bokmål» eller «pent» er betegnelser som går igjen flere ganger når både foreldre og barnehageansatte skal skildre barnas språk. Med «pent» refereres det ofte til noe som ligner den mer standardiserte sosiolekten i byen, på fagspråket gjerne omtalt som «det høyere talemålet». Foreldrene oppfatter likevel denne sosiolekten som noe som i stor grad hører fortiden til og ikke påvirker barna deres i dag. Det samme har tidligere studier av stavangerdialekten konkludert med (Gabrielsen, 1984, Aasen, 2011; Johannessen 2020).

Derimot tror foreldrene at barnas talemål ligner østlandsk. Denne holdningen blir blant annet understreket av barnehagelærer John, som synes det er rart at barna snakker så bokmålsnært når ingen ansatte og kun ett av barna i avdelingen er fra Østlandet. Det er altså en klar oppfatning av at barnas bokmålsnære talemål er påvirket av østlandsk, en varietet de voksne i utvalget mener barna får inn via barneprogrammer. De fleste norske språkforskere er i dag enige om at det foregår en utvikling av dialektene våre som resulterer i nivellering og forenkling. Dialektene blir likere hverandre, og det fonologiske og morfologiske systemet blir samtidig enklere. Uenigheten er større når det gjelder hva som styrer disse prosessene. De såkalte «horisontalistene» mener påvirkningen kommer fra de største byene i de ulike regionene. «Vertikalistene», på sin side, hevder at et standardtalemål, som ligger nært opp til skrevet bokmål og gjerne har en østlandsk basis, styrer den norske talemålsutviklingen. Denne uenigheten er tydelig i konklusjonene til Aasen (2011) og Johannessen (2020).

Når den samlede barnegruppens talemål blir sammenlignet med ulike varieteter, får både Bergen bymål og moderat bokmål flest treff. Bergen bymål og barnas talemål skiller seg kun i bruken av nektelsesadverbet og lang vokal foran *r*. Barnas variantvalg ligger også tett opp til moderat bokmål. Her er det kun realiseringen av personlige pronomen som er ulikt.

Brit Mæhlum mener den primære påvirkningskraften i nivelleringsprosessene er et sørøstnorsk bokmålsnært talemål som fungerer som et standardtalemål for resten av landet i lys av sin rolle som prestisjespråk og mental norm for norske språkbrukere. Dette standardtalemålet mener hun fungerer som et «overrislingsanlegg» for resten av landet. Der det lingvistiske jordsmonnet for talemålsendringer er godt, vil standardtalemålet påvirke mer. Dersom vi følger Mæhlums argumentasjon, vil barnehagebarna ha god kunnskap om standardtalemålskoden, blant annet gjennom barneprogrammer i media og gjennom rollelek. Kanskje har de også en idé om at dette talemålet er mer prestisjefyllt fordi det snakkes av mennesker på skjermen som barna har som forbilder. Også foreldrene deres kan gjennom skriftspråket og media ha en forestilling om at standardtalemålet er noe riktig og prestisjefyllt, og delvis rette språkbruken sin etter det. Flere av foreldrenes utsagn kan tyde på dette. De snakker blant annet om at de er litt flau over begge de tradisjonelle Stavanger-varietetene. Martins foreldre tror det er en oppfatning blant mange siddiser at tradisjonelt Stavanger bymål ikke lenger passer inn i en nyrik, moderne og internasjonal by.

Helge Sandøy mener derimot at talemålsendringene i Norge i liten grad er påvirket av prestisjespråket, blant annet fordi dialektbruk i dagens samfunn er mer prestisjefullt og sprer

seg til stadig flere kommunikasjonssituasjoner. Han hevder språkbrukere flest ikke har en forestilling om hva et standardtalemål er, og mener talemåsendringer skyldes regionalisering (2009, s. 223). Barnehagebarnas samlede talemål stemmer godt overens med Bergen bymål innenfor mange av de språklige variablene. Dermed går det ikke an på rent lingvistisk grunnlag å utelukke at påvirkningen fra regionhovedstaden på Vestlandet kan være en påvirkningsfaktor. Men hvor skulle barna ha fått denne bergenske påvirkningen fra? Verken ansatte eller andre barn i avdelingen i barnehagen har talemål fra dette området. Barnas foreldre oppgir at talemålet på det meste ungene ser på skjerm er østlandsk eller engelsk. Et annet viktig moment er at barna har, i varierende grad, kjennskap til den østnorske varietetten, gjennom språket de bruker i rollelek. De leker ikke på bergensk.

Når det blir utfordrende å avgjøre om det er hovedstadsområdets bokmålsnære talemål eller regionalisering som er den viktigste påvirkningskraften, basert på strukturelle funn (det isomorfske crux), må vi utforske språkbrukernes egne oppfatninger. Aasen argumenterer for at tilflytting til Stavanger fra Vestlandet, Bergens dominansforhold overfor Stavanger og siddisenes sterke lokale identitet og aversjon mot det østnorske fremmer Bergen bymål som den viktigste påvirkningskraften i endringsprosessene i stavangerdialekten (2011, s. 122). Johannessen følger Mæhlums argumentasjon og hevder siddiser oppfatter det østnorske standardtalemålet som mer prestisjefullt og praktisk i språkmøter (2020, s. 104). Foreldrene i mitt utvalg ble spurt om hvilken tilknytning de hadde til Bergen og Oslo. Flere av dem har bodd og studert i Oslo og oppgir at de har et nærmere forhold til hovedstaden enn til Bergen. Samtidig viser resultatene fra intervjuene at foreldrene ikke har en sterk identitet knyttet til stavangerdialekten. Bortsett fra en viss skepsis til avstikkende bokmålske varianter, som blant annet *ikke*, kom det heller ikke frem en tydelig motvilje mot standardtalemålet under intervjuene. Når det gjelder den språklige påvirkningen blant den samlede barnegruppen i barnehageavdelingen viser oversikten over deres dialektale og språklige bakgrunn at svært få av dem har foreldre fra Østlandet eller Vestlandet.⁴⁶ Derimot har nær halvparten av barna helt eller delvis fremmedspråklig bakgrunn. Ifølge opplysninger fra pedagogisk leder vil foreldrene til disse barna ofte snakke et bokmålsnært norsk talemål, som de har lært på norskkurs. De ansatte i avdelingen har også en svært variert språkbakgrunn, men ingen av dem kommer fra Bergen eller Østlandet. Samlet taler dette for at et bokmålsnært talemål har en større tilstedeværelse enn bergensk i barnehagegruppen. Det er umulig å fastslå hva barna

⁴⁶ Tre av barna i avdelingen har en mor eller far som kommer fra østlandsområdet. Ingen av barna har foreldre fra bergensområdet. To av barna har en mor eller far som kommer fra Vestlandet (opplysningene kommer fra styrer i barnehagen).

oppfatter som mest kult eller prestisjefullt. Det er kun engelsk enkelte foreldre oppgir som en varietet med høy status blant barna.

Det er verken prestisje eller identitet som nevnes oftest når foreldrene i utvalget skal forklare eget talemål eller barnas realiseringer av ulike språklige variabler. De snakker oftere om at de slår over til et mer bokmålsnært talemål når de har behov for å være tydelige og å gjøre seg forstått. Eric Papazian mener at språk primært er et redskap og bare sekundært et identitetsmerke. Han hevder Norge har et standardtalemål, et felles mønster, som vi bruker av praktiske grunner for å lette kommunikasjonen. Det blir et nasjonalt fellesspråk i regionalt fargede utgaver (2012, s. 67-84). Noe av det samme finner vi igjen i CAT-teorien og i Trudgills anvendelse av den på dialektendringer: Ønsket om å gjøre seg lettere forstått blir en viktig faktor i dialekt- og språkmøter. Papazian mener norske språkbrukere, allerede fra de er ganske unge, får kjennskap til bokmålskoden gjennom media. Det er tydelig at også barnehagebarna i mitt utvalg har god kunnskap om dette standardtalemålet gjennom hvordan de bruker det i rollelek. Det kan tyde på at de, på samme måte som de voksne språkbrukerne, aktiviserer dette i språkmøter i barnehagehverdagen. En regionalt farget stavangervariant av dette østnorske, bokmålsnære talemålet blir dermed et felles språk som letter kommunikasjonen.

10.8 Det bokmålsnære språket – et lingua franca i barnehagen?

«Da får du et stammespråk som er litt både det ene og det andre. Et slags bokmål med stavangersk tonefall og med stavangerske ord inni.»

(Ingrid og Bjørnars mor)

En av fedrene i utvalget forteller at når jobben bringer ham til Sverige, er han nødt til å slå over til engelsk for å gjøre seg forstått. Engelsk er et lingua franca som benyttes i kommunikasjonssituasjoner der ulike språk møtes. Spørsmålet i denne studien blir om det også finnes et lingua franca i møtet mellom ulike talemål i Norge. Tar vi først utgangspunkt i foreldregruppens uttalelser, forteller alle at de har vært i kommunikasjonssituasjoner der de modererer egen stavangerdialekt og snakker mindre «bredt». Det samme skjer i barnehagen når John tar vekk stavangervarianter i møtet med fremmedspråklige foreldre, eller når han snakker med barn som ikke har et godt utviklet språk. Det er spesielt i situasjoner der de

trenger å være tydelige og understreke noe, at de voksne forteller at de delvis kodeskifter til talt bokmål.

I avdelingen i barnehagen på Storhaug finnes det mange barn og voksne med norsk som andrespråk. Flere av barna med fremmedspråklige foreldre kommer fra hjem der foreldrene har lært seg talt bokmål på norskkurs. Selv om barna i avdelingen samlet har en svært heterogen språkbakgrunn, forteller både foreldre og barnehageansatte at talemålet blant barna er et slags stavangersk light, med en blanding av stavangerske og bokmålsliknende varianter. Til tross for at barna i utgangspunktet har ulik språkbakgrunn, mener foreldrene likevel at de i barnehagen møtes i et slags «fellesspråk», som ligger nærmere opp til talt bokmål enn den «vanlige» stavangerdialekten. Mye av det samme viser barnas observerte talemål. De realiserer ofte de samme variantene av de målte språklige variablene. Dersom vi legger til grunn at barna allerede kjenner til den bokmålske koden, blant annet fra media og lekespråk, er det mulig at de benytter denne for å lette kommunikasjonen med andre barn. Martins mor, som selv jobber i barnehage, mener mange av barna i avdelingen der hun jobber, omformulerer seg dersom de ikke blir forstått. Denne omformuleringen mener hun går i retning av bokmålske varianter, nettopp fordi barna har kjennskap til den bokmålske koden. En kan se for seg at samme type mekanismer gjør seg gjeldene i språkmøter mellom barna og en ansattgruppe som er språklig sammensatt. En slik hyppig korttidsakkomodasjon kan igjen føre til langtidsakkomodasjon som resulterer i at barna tar bokmålske varianter opp i talemålet sitt på mer permanent basis. Dersom disse resonnementene stemmer, vil da dette bokmåliserte stavangerske talemålet fungere som en forenklet utgave av stavangerdialekten alle medlemmene i barnehagenettverket forstår og kjenner til. I tillegg kan dette fellesspråket fungere som en språklig norm og en identitetsmarkør barna retter seg etter.

10.9 Livsfaseendringer eller generasjonsforskjeller?

«Jeg tror heller ikke at hun kommer til å fortsette å si *ikke*, men at hun kommer til å vokse det av seg.»

(Karens far)

En oppfatning blant enkelte av foreldrene er at barna vil kvitte seg med flere av de bokmålske variantene og legge om til mer stavangersk når de blir eldre. Det er vanskelig å spå hvorvidt

en språklig innovasjon i en bestemt aldersgruppe vil forsvinne når språkbrukerne blir eldre (livsfaseendringer), eller om den vil bli beholdt i språkbrukernes talemål gjennom hele livet (generasjonsendringer). Ifølge Edit Bugges modell over barns sosiolingvistiske utvikling vil barnet når det begynner på skolen få en ny og større nettverksgruppe å forholde seg til og talemålet vil da gjennomgå en ny reorganiseringsprosess for å nærme seg klassekameratenes talemål (2016, s. 74). Dermed er det ikke sikkert at barnet bevarer talemålet det har identifisert seg med i barnehagen. De fleste barna i utvalget skal starte ved en av de to barneskolene på Storhaug. Her vil de mest sannsynlig møte barn med heterogene språkbakgrunner som også har gått i barnehager med mange språkmøter. Dette taler for at de i stor grad møter klassekamerater som har en tilnærmet lik talemålsbakgrunn som dem selv, og det er derfor rimelig å anta at det vil være lite behov for talemålsjusteringer. På den andre siden vil barna etter hvert bli mer bevisste på sitt eget talemål og muligens oppfatte, som foreldrene, enkelte av de bokmålske variantene som for avstikkende i møte med et større språklig miljø. Gunnstein Akselberg understreker at enkelte språklige innovasjoner kun er knyttet til mindre og tette sosiale grupper. Dette kan godt være tilfelle for barna i utvalget. Talemålet deres er nå knyttet til det tette nettverket i barnehageavdelingen, men når de trer ut av nettverket, kan de orientere seg språklig mot nye nettverk. En god pekepinn på om barnehagebarnas talemål er knyttet til alder, eller om det varsler fremtidige endringer i stavangerdialekten, er å studere barnas eldre søsken. Men her gir resultatene heller ingen klare indikasjoner. Enkelte foreldre oppgir at storesøsken snakker likt eller enda mer bokmålsnært enn barnehagebarnet; andre forteller av eldre søsken snakker «breiere».

De ferskeste studiene av stavangerdialekten (Aasen, 2011; Johannessen, 2020) viser at ungdommene i byen realiserer flere bokmålske varianter enn før. Det er derfor tydelig at dialekten beveger seg gradvis bort fra Stavanger bymål. Likevel er det ennå usikkert om det svært bokmålsnære talemålet til barnehagebarna i denne studiens utvalg vil modereres etter skolestart, eller om det er et forvarsel om at det i nær fremtid vil komme mer drastiske endringer i stavangerdialekten.

10.10 Kjønn – snakker jenter penere enn gutter?

«Jeg stusser over at hun snakker så pent og at broren ikke gjør det. De har alltid vært i tospann. Gått i samme barnehage og samme klasse. Hvorfor er det så stor forskjell mellom dem?»

(Lines mor)

Lines mor undrer seg over hvorfor Lines storesøsken, et tvillingpar med en gutt og en jente, har så ulike talemål. Datteren snakker svært bokmålsnært, mens sønnen har et talemål som ligger nærmere Stavanger bymål. Enkelte sosiolingvistiske undersøkelser har kommet frem til at jenter og kvinner bruker flere standardnære former enn gutter og menn, mens flere ferskere undersøkelser konkluderer med at de språklige forskjellene mellom kjønnene er i ferd med å bli utvisket (Mæhlum, 2014, s.120-122; Papazian & Helleland, 2005, s. 33). På 1980-tallet fant Finn Gabrielsen at flere gutter enn jenter snakket dialekt (1984, s. 141). Tretti år senere finner Aasen kun små kjønnsforskjeller, men ser en tendens til at kvinner velger færre stavangerske former enn menn (2011, s. 89). June Johannessens resultater i 2020 viser samlet sett også at guttene bruker noe færre standardformer enn jentene (2020, s. 92). Blant barnehagebarna i utvalget er det mulig å se enkelte kjønnsforskjeller. Jentene Karen, Line og Ingrid har et noe mer bokmålsnært talemål enn guttene Bjørnar og Martin. Det er viktig å understreke at forskjellene mellom Bjørnar og de tre jentene er svært små. Enkelte ganger realiserer Bjørnar bokmålske varianter (*jei*, *vi*) der Line og Karen konsekvent bruker de stavangerske. Martin skiller seg ut fra resten av utvalget med sitt mer stavangernære talemål. Om dette skyldes at han er en gutt, eller om det er andre årsaker til dette, er det vanskelig å si noe sikkert om, delvis grunnet utvalgets størrelse. Likevel tyder utsagn fra foreldre og barnehageansatte på at det er en tendens til at jentene snakker mer bokmålsnært enn guttene. Pedagogisk leder John opplyser i en e-post, etter at han har observert barna i avdelingen ekstra nøye, at jentene generelt sier *ikke* og *jei* oftere enn guttene. I tillegg opplyser enkelte av foreldrene at sønnene snakker mindre «pent» enn døtrene.⁴⁷ Samlet kan dette gi en indikasjon på at talemålet til en viss grad følger etablerte kjønnsmonstre, allerede i barnehagen. Likevel er forskjellene mellom barna for små og utvalget for lite til at det går an å si noe sikkert om dette.

⁴⁷ Dette gjelder Karens storebror og forskjellen mellom Lines storebror og storesøster.

10.11 Dialektholdninger – stavangersk i trøbbel

«Foreldregenerasjonen vår søkte mer tilhørighet, med å snakke penere for eksempel. Jeg tror språk er mindre viktig i dag. Det har ikke så mye å si om du snakker sånn eller sånn i forhold til hvem du er.»

(Lines mor)

Eric Papazian fremhever at det synes paradoksalt at dialektene i Norge har større prestisje og råderom en noen gang før, og på samme tid større problemer enn noen gang (2012, s. 101). Han mener homogeniseringen av dialektene skjer uavhengig av holdninger og ideologi, men av materielle årsaker, blant annet som følge av den enorme mobiliteten i dagens moderne samfunn. En kan dra resonnementet videre med å si at den store mobiliteten, både geografisk, sosialt og kulturelt, igjen har bidratt til å svekke holdninger og identitet knyttet til ulike dialekter og sosiolekter. En generell holdning blant de voksne informantene i mitt utvalg, med et par unntak, er liten identitetsfølelse knyttet til stavangerdialekten. De fleste foreldrene er mer opptatt av talemålet som praktisk kommunikasjonsmiddel enn som identitetsmerke. Både tvillingenes mor, Anna i barnehagen og delvis Martins far fremhever Stavanger bymåls relevans som identitetsmarkør, men de hører til mindretallet. Flertallet i foreldregruppen knytter verken sin egen identitet til stavangerdialekten, eller er bekymret over at barna deres har et bokmålsnært talemål. Det er kun tvillingenes mor og Anna som er opptatt av å snakke til barna med en «ren» utgave av Stavanger bymål. Det hersker en generell holdning blant foreldrene at homogenisering av talemål og endringer i stavangerdialekten skjer, og at dette er en naturlig utvikling de er komfortable med. Disse holdningene skiller seg klart fra trondheimerne i Stian Hårstads studie, som opplevde det som et autentisitetsbrudd dersom man snakket «for fint» og der stoltheten over å være fra Trondheim var en potensiell faktor som bremsset nivelleringsstakten (2010, s. 347)

Stavangers rolle som en internasjonal by med stor tilflytting fra inn- og utland de siste tiårene kan ha ført til flere mer mobile og åpne nettverk der talemål har blitt stadig mindre viktig. Ifølge CAT-teorien konvergerer vi språklig til mennesker og grupper vi vil identifisere oss med, og divergerer når vi vil ta avstand eller vise tilhørighet til egen gruppe. I en internasjonal by som Stavanger er det mulig at mange innbyggere orienterer seg mot det heterogene og urbane miljøet og samtidig har liten identitet knyttet til det tradisjonelle og

lokale. Vi lar være å konvergere dersom vi føler det truer identiteten vår. Når identiteten knyttet til stavangerdialekten er så svak, skjer konvergeringen enklere og raskere.

Før kunne sosiolektbruk i Stavanger si mye om hvem du var eller ville være. Barnehageforeldrene synes det er rart å høre både rent Stavanger bymål og det høyere talemålet i dag. Flere av dem oppfatter begge sosiolektene som litt rare og flau. Tvillingenes mor mener grunnen til fordommene handler om kultur og et stavangersk mindreverdigheitskompleks overfor større byer. Det blir flaut med «den høylytte stavangersken» og heller bedre å snakke «litt avslipt». Tvillingenes far snakker om et Oslo-kompleks. Også Martins mor tror at Stavangers økte velstand og status som oljeby har ført til at folk har «blitt finere» på det. Innflyttere, som John i barnehagen, har blant annet merket seg at bergensere virker som større patrioter enn siddiser. Denne lite patriotiske holdningen til bymålet i Stavanger, som enkelte ganger grenser til en skamfølelse over talemålet, gjør dermed jordsmonnet i byen gunstig for standardtalemålets overrislingsanlegg, for å bruke Mæhlums metafor (2007, s. 19).

10.12 Fremtidens stavangedialekt – fremdeles diffus eller snart fokusert?

«Det er nok vanlig at ungene våre på Storhaug kommer til å veksle og blande mer, blant annet si enten *trappå* eller *trappen*. Og at begge de to variantene kommer til å være en del av stavangerdialekten.»

(Karens mor)

Ifølge Peter Trudgill er det vanlig at hyppige dialektmøter først vil føre til en diffus situasjon, der mange varianter av ulike lingvistiske variabler vil florere i språksamfunnet, til en ny, fokusert dialekt til slutt dannes (1986, s. 94-97). Denne nivellerings- og forenklingprosessen resulterer i en ny dialekt, en koiné, som inneholder elementer fra dialektene som var en del av miksen, i tillegg til enkelte interdialektale varianter. Trudgill mener at dette vil skje i de fleste språksamfunn med langvarig og ytterliggående språkkontakt. Ifølge resultatene fra både denne og tidligere studier fremstår stavangerdialekten som ganske diffus. Dette er spesielt tydelig blant tretti–fortiåringene i foreldregruppen hvor en finner hyppig inter- og intraindividuell veksling. Trudgill deler koineseringsprosessen opp i tre faser (1986, s. 96). I kontaktfasen, som er preget av høy innflytting og språklig mangfold, skjer det mange

språkmøter. Dette har vært tilfellet i Stavanger de siste tiårene helt siden «olja» kom til byen. Det var i denne fasen foreldrene i utvalget ble født. Fase to, kaosfasen, er preget av ekstrem språklig variasjon, spesielt hos barna, både inter- og intraindividuell. Mye tyder på at stavangerdialekten befinner seg i denne fasen i dag. Dette kommer klart frem hos flere av de voksne i utvalget, men også i stor grad hos barna deres. I den tredje fasen vil nivellerings- og forenklingsprosesser føre til at de fleste innbyggerne snakker en ny, felles dialekt. Det er ikke mye som tyder på at stavangersk er kommet til fase tre. Svært få av informantene i studien har en fokusert stavangerdialekt. Likevel er det tendenser til at enkelte lokale språktrekk er på vei ut, blant annet leniseringen og innskuddsvokalen i adjektiv, både blant barn og voksne. Det er også interessant å sammenligne foreldre- og barnegruppen. Selv om det er mye diffust talemål i begge gruppene, er det en tendens til at barna har et mer sammenfallende og fokusert talemål. En grunn kan være at de nå er en del av et tett barnehagenettverk, men at dette vil endre seg når de starter på skolen. En annen mulig grunn er at stavangerdialekten er i ferd med å bli mer fokusert.

Trudgill hevder at en slik koineringsprosess følger et bestemt mønster, der hvilke varianter som blir en del av den nye dialekten, bestemmes av variantenes rolle som språklige markører. Mæhlum understreker at dette også avhenger av språkbrukernes holdninger og oppfatninger av ulike varieteter. Hvilke varianter som forsvinner og hvilke som består i en ny utgave av stavangerdialekten, er derfor vanskelig å spå. Men med den svake identitetsfølelsen til stavangerdialekten som kommer frem i intervjuene, og i tillegg de mange språk- og dialektmøtene blant dagens stavangerbarn, kan man ikke utelukke at barnehagevarietetten er fremtidens stavangersk.

Hvilken rolle vil engelsk spille i den stavangerske koineringsprosessen? I forordet til nyutgivelsen av *Stavanger bymål* i 1978 fryktet Pedersen og Sandvik at engelsk ville vokse frem som bruksmål med utgangspunkt i «oljearistokratiet» i byen (1978, s. 11). Pedagogisk leder Johns største bekymring er ikke at barna snakker bokmålsnært, men alle de engelske ordene de putter inn i språket sitt. Tvillingenes far forteller at barna synes engelsk er kult og at de fletter inn flere engelske ord i dagligtalen sin. Ifølge nettverksteorien vil referensielle nettverk, som media, for mange fungere som språklige forbilder og trendsettere. Her er Trudgill klar på at det ikke er språklig samhandling og derfor heller ikke akkomodasjon mellom avsender og mottaker (1986, s. 40), mens andre forskere (Mæhlum, 1992, s. 86; Papazian & Helleland, 2005, s. 148-149), er mer åpne for at akkomodasjon likevel kan skje. Det er ikke usannsynlig at fremtidens stavangersk vil ha flere engelske innslag.

10.13 Hva sier teorien og empirien? Testing av hypoteser

I oppgavens innledning ble det fremsatt fem hypoteser formet ut fra mine egne opplevelser og observasjoner med og av stavangerdialekten. Underveis i studien har disse blitt konfrontert med både teori og empiri. Tiden er inne for å oppsummere om hypotesene er styrket eller svekket.

1. Barnehagebarnas talemål skiller seg fra tradisjonelt Stavanger bymål på flere språklige variabler.

Det umiddelbare svaret er at hypotesen er styrket. Tabell 10.1 viser klart at barnehagebarnas variantvalg på seks av syv språklige variabler ikke stemmer overens med variantene i Stavanger bymål. Det er kun innenfor variabel 1, personlige pronomen, at barna oftest realiserer de stavangerske variantene. Det er viktig å nevne at barnas talemål ikke er fokusert og at de enkelte ganger realiserer variantene fra Stavanger bymål i flere av variablene. I tillegg ligger talemålet til ett av barna, Martin, innenfor flere av variablene tettere opp til Stavanger bymål enn de bokmålske variantene.

Registeringen som munnet ut i boken *Stavanger Bymål*, ble gjort for snart hundre år siden, og flere senere studier av stavangerdialekten har vist at stavangersk har endret seg en del siden 1925. Dermed er det et poeng å ta utgangspunkt i hvordan tidligere undersøkelser har vist at stavangerungdom snakket på 1980-tallet, i 2011 og 2020. Tabell 9.8 sammenligner resultatene fra barne- og foreldregruppen med resultater fra tidligere studier. Studiene har bare delvis målt samme variabler, men samlet sett er det mulig å sammenligne variablene fra denne studien med resultatene fra én eller flere tidligere studier på de fleste variablene.⁴⁸ Samlet sett skiller barnehagebarnas talemål seg fra resultatene i de tre tidligere studiene av stavangerdialekten. Vi har sett en endring i mer standardisert retning i løpet av de siste tiårene, men med barnehagebarna i 2021 er det tydelig at dialekten har tatt et stort sprang i bokmålsnær retning. Det er kun de personlige pronomensformene som holder stand blant barna i utvalget. Den tydeligste forskjellen finner vi innenfor variabel 2, nektelsesadverbet, der informantene i tidligere studier nesten utelukkende har realisert *ikkje*, mens flertallet av barnehagebarna sier *ikke*. Innenfor variabel 3, infinitivsendinger, viser både Gabrielsens og

⁴⁸ Det er kun variabel 7, lang *e* eller *æ* foran *r*, som ikke er målt i noen av de tidligere studiene. Helge Omdal skriver at siddiser sjelden realiserer vokalfonemet *æ*, verken i Stavanger bymål eller det høyere talemålet (1967, s. 79).

Johannessens studier en overvekt av stavangervarianter, mens Aasens ungdommer og barnehagebarna realiserer begge variantene like ofte. De siste tiårenes studier av stavangerdialekten viser at leniseringen er på vikende front. Mens Gabrielsens informanter hadde en skår på 80 prosent, synker den gradvis til Aasens 70 prosent og til Johannessens 60 prosent i 2020. Hos barnehagebarna er leniseringen borte.⁴⁹ Johannessen fant at over halvparten av ungdommene i hennes studie realiserer stavangervarianten i ubestemt form entall av historisk hunkjønn.⁵⁰ Et solid flertall bruker også *å*-ending i bestemt form. Her er den inter- og intraindividuelle variasjonen hos barnehagebarna stor, men et flertall realiserer oftest bokmålsvarianten i begge former. Ingen av barna har innskuddsvokal (variabel 6). Til sammenligning ligger den på 60 prosent hos Johannessens informanter. Variabel 7 er ikke målt i noen av de tidligere studiene, men lang *e* foran *r* har vært et målmerke i stavangerdialekten. Det er kun Martin som realiserer denne varianten. Barnehagebarna har samlet et talemål som skiller seg tydelig fra Stavanger bymål. Hypotese 1 er derfor styrket.

2. Barnehagebarnas talemål skiller seg fra talemålet til foreldrene på flere språklige variabler.

Her er det variasjoner mellom de ulike familiene i utvalget, der enkelte barn har mer sammenfallende talemål med foreldrene enn andre. Hovedtendensen er likevel at det er en forskjell mellom barn og voksne på flere av de språklige variablene (tabell 9.7). De største sprikene finner vi blant annet innenfor variabel 2, nektelsesadverbet, der barna i hovedsak realiserer *ikke*, mens alle i foreldregruppen konsekvent sier *ikkje*. Også et stort flertall av foreldrene har *a*-endinger i infinitiv, mens barna realiserer den stavangerske og den bokmålske varianten like ofte. Et flertall av foreldrene bruker oftest de stavangerske variantene av ubestemt og bestemt form entall av hunkjønn, mens barna har flest bokmålske varianter. Barna bruker ikke innskuddsvokal. Her varierer foreldrene mye, men tendensen blant de fleste av dem er at den realiseres. Alle barna, utenom Martin, har lang *æ* foran *r*. Med unntak av Karens mor, bruker alle foreldrene stavangersk lang *e* foran *r*. Det er kun innenfor variabel 1, personlige pronomener, at foreldrenes og barnas talemål i stor grad

⁴⁹ Det er kun Ingrid som en enkelt gang sier *lega* (bokmål: *å leke*).

⁵⁰ Det er i Johannessens studie stor forskjell mellom elevene på de to ulike skolene i utvalget. Ved Kannik skole er realiseringene av stavangervariantene av ubestemt form 44 prosent og av bestemt form 62 prosent. Resultatene for Lunde skole er henholdsvis 89 og 90 prosent.

samsvarer. Samlet sett skiller barns og foreldres talemål seg på flere variabler, og hypotese 2 er derfor styrket.

3. Barnehagebarnas talemål ligger tettere opp til østnorsk standardtalemål enn foreldrenes talemål og Stavanger bymål.

Foreldrene refererer ofte til barnas talemål som «pent», men barnegruppens talemål samsvarer ikke godt med det tradisjonelle høyere talemålet i byen. Blant foreldrene er det en generell oppfatning av at denne mer standardiserte sosiolekten er noe som hører til i fortiden. I stedet for forbinder de «pent» med det de kaller bokmål og østnorsk. Barnas variantvalg stemmer godt overens med moderat bokmål, men på samme tid også med Bergen bymål. Enkelte faktorer trekker i retning av bokmål, som bruken av *ikke* (denne varianten finner vi kun i hovedsak igjen i det høyere talemålet i Bergen) og lang *æ* foran *r* (dette trekket er trolig også ekspanderende i Bergen). Samtidig ligger barnas realiseringer av flere personlige pronomener klart nærmere Bergen bymål enn bokmål.

Det er ingen tvil om at barna har et mer bokmålsnært talemål enn både foreldrene sine og det tradisjonelle Stavanger bymål, men om påvirkningen kommer fra Oslo eller Bergen, er mer utfordrende å svare på. Dersom en skal legge barnas eksponering for de ulike talemålene til grunn, er det bokmål med østnorsk uttale som er klart overrepresentert i media. Gjennom lekespråket de bruker i rollelek, er det tydelig at barna har internalisert en østnorsk kode. I avdelingen i barnehagen er det ingen voksne og få barn med bakgrunn fra Bergens- eller Oslo-området. Det er derimot mange barn med fremmedspråklige foreldre, der barna har mer eller mindre godt utviklet norsk når de starter i barnehagen. De barnehageansatte forteller at disse barnas foreldre lærer en bokmålsutgave av norsk på norskkurs. Også tre av fire fulltidsansatte i avdelingen er fremmedspråklige og to av dem har en bokmålsnær utgave av stavangerdialekten. Dermed kan det virke som om et regionfarget bokmål, eventuelt et bokmålsfarget stavangersk, fungerer som et fellesspråk i avdelingen. Når det gjelder foreldrenes modererte stavangerdialekt og hvor påvirkningen kommer fra, oppgir de fleste av dem at de har et nærmere forhold til hovedstaden og østlandsk enn til regionhovedstaden Bergen og bergensk. De sier at de slår over til bokmål når de har behov for å være tydelige og bli forstått. Dermed kan det virke som om standardtalemålet fungerer som et lingua franca for dem også. Det er også mulig at de konvergerer i retning av barnas talemål. Samlet sett er

hypotese 3 styrket: Barnas talemål ligger tettere opp til et standardtalemål, og dette kommer trolig etter påvirkning fra østnorsk talemål.

4. Språkmøter i barnehagen mellom ansatte og barn med ulik språklig og dialektal bakgrunn er en årsak til standardiseringen.

De observerte ulikhetene mellom barnegruppens og foreldregruppens talemål tydeliggjør at barnas mer bokmålsnære talemål må ha andre normeringsinstanser enn familien. Alle barna har gått i barnehagen fra ett-toårsalderen og tilbringer over halvparten av sin våkne hverdag her. Dette taler for at barnehagen blir en viktig normeringsinstans i utviklingen av barnas talemål. Barna er en del av et forholdsvis tett barnehagenettverk der de trolig føler på et samhold og identifiserer seg med hverandre, også språklig. I barnehagen møter barna daglig mennesker med en svært heterogen talemålsbakgrunn. Det er også tydelig at de enkelte barnas talemål ligger svært nær hverandre innenfor flere språklige variabler. Det er sannsynlig at det foregår akkomodasjonsprosesser mellom barn og barn og mellom voksne og barn i avdelingen. Her møtes ansatte og barn med ulike språklige og dialektale bakgrunner. Barna befinner seg også på ulike språklige utviklingstrinn. Likevel har de fem barna i informantgruppen, og (ifølge de ansatte) de fleste barna i avdelingen, et talemål med realiseringer av samme varianter innenfor flere språklige variabler. En mulig forklaring er at barna er medlemmer av et tett barnehagenettverk, der de konvergerer språklig, både for å kommunisere enklere og kanskje som uttrykk for en felles barnehageidentitet. Akkomoderingsprosessene ser ut til å munne ut i en forenklet og mer bokmålsnær utgave av stavangerdialekten – et talemål de ansatte i barnehagen kaller for et «stavangersk light». Hypotese 4 er dermed styrket.

5. Stavangerfolk har en relativt svak identitetsfølelse knyttet til bymålet sitt, og dette kan være en medvirkende årsak til endringene i stavangerdialekten.

Flertallet i foreldregruppen knytter verken sin egen identitet til stavangerdialekten eller er bekymret over at barna deres har et bokmålsnært talemål. Det hersker en generell holdning til at homogenisering av talemål og endringer i stavangerdialekten skjer, og at dette er en naturlig utvikling de er komfortable med. Stavangers kjennemerke som en internasjonal oljeby med stor tilflytting kan ha ført til åpne nettverk der identiteten knyttet til det lokale

bymålet er svak. De tradisjonelle varietetene sees gjerne på som nettopp tradisjonelle og gammeldagse og for lokale. Det blir viktigere å kommunisere effektivt enn å beholde en lokal språkidentitet. Når identiteten knyttet til stavangerdialekten er så svak, skjer konvergeringen, i en by og bydel med mange dialekt- og språkmøter, enklere og raskere. Foreldrenes generelt svake og lite lokalpatriotiske forhold til stavangerdialekten kan ha ført til at de selv lett konvergerer i dialekt- og språkmøter. I tillegg kan deres avslappede holdning til barnas bokmålsnære talemål, og noen ganger konvergering i retning av barna, være med på å styrke barnas barnehagespråk. Det er vanskelig å stadfeste at det er disse mekanismene som slår ut i dialektendringsprosesser. Likevel er det sannsynlig at det større identitetspolitiske bildet i Stavanger er gunstig for påvirkning fra standardtalemålet. Hypotese 5 er noe styrket.

10.14 Snakker vi snart pent igjen? En oppsummering

Ideen til dette forskningsprosjektet startet etter at jeg observert at min egen femåring og de andre barna i barnehagen hennes snakket en vesentlig «penere» stavangerdialekt enn meg selv. I studien har jeg observert talemålet til fem barnehagebarn, mellom fire og fem år, i en barnehageavdeling i bydelen Storhaug i Stavanger. Alle barna har foreldre fra Stavangerområdet og er vokst opp i byen. Det er også gjort observasjoner av talemålet til barnas foreldre og de fire fulltidsansatte i barnehageavdelingen. Foreldrene og de to pedagogiske lederne ved avdelingen er også intervjuet, der temaene blant annet har vært barnas talemål, tanker rundt hvorfor de snakker slik de gjør, og oppfatninger av, og holdninger til, stavangerdialekten. Resultatene viser at både barne- og foreldregruppen har et diffust talemål med mye inter- og intraindividuell veksling. Samtidig er det tydelig at barna samlet sett har et talemål som ligger nærmere en form for talt bokmål enn foreldrene. Barna realiserer oftere de bokmålske variantene innenfor de målte språklige variablene enn de voksne, som oftest bruker varianter fra Stavanger bymål. Barnas bruk av varianten av nektelsesadverbet *ikke*, der foreldrene sier *ikkje*, er den mest iøynefallende forskjellen. Studien konkluderer med at noe av årsaken til barnas bokmålsnære talemål ligger i de mange dialekt- og språkmøtene som skjer i barnehagehverdagen. I disse språkmøtene er det sannsynlig at bokmålet, som er en språklig kode barna har internalisert, vil fungere som et lingua franca. Resultatet blir et felles barnehagespråk som ligger nærmere opp til et standardtalemål enn foreldrenes stavangerdialekt. Dette «penere» talemålet er ikke en tilbakekomst av det høyere talemålet, men trolig heller en varietet påvirket av et østnorsk standardtalemål. Det er usikkert om

barnehagebarnas talemål vil holde seg eller endres i en mer stavangerisk retning når de blir eldre.

10.15 Hva nå? Innganger til videre forskning

Sosiolingvistisk utvikling i barnehagen er et forskningsområde få til nå har begitt seg inn på. Her ligger det et potensiale for fremtidig forskning. Dagens norske småbarn tilbringer rundt halvparten av sin våkne tid i barnehagen. Her treffes barn med ulike dialektale og språklige bakgrunner. Hvilken rolle barnehagen spiller som normeringsinstans i talemålsutviklingen i Norge, burde derfor være interessant for alle språkforskere. Dersom resultatene fra barnehagebarna i denne studien er representative for andre barn i andre stavangerbarnehager, og barna i tillegg holder fast på talemålet sitt, varsler det store endringer i stavangerdialekten fremover. Denne studien bør derfor komplementeres med studier av et større utvalg barn og barnehager i Stavanger. Det ville også vært svært interessant å følge studiens fem barnehagebarn videre til en ny skolehverdag. En slik longitudinell studie ville kunne gi svar på om barnas bokmålsnære talemål kun er aldersavhengig, eller om det varsler nye varige endringer i stavangerdialekten. Jeg er sikker på at resultater fra lignende studier i andre norske storbyer ville være interessant lesing. Et annet interessant moment som dukket opp underveis i datainnsamlingen, var hvordan enkelte av barna flettet inn flere engelske ord i talemålet sitt. Denne utviklingen hadde det også vært spennende å studere nærmere. Og er det virkelig slik at kjønn og dialektbruk ikke henger sammen? Resultatene fra utvalget i denne studien indikerer at jenter snakker mer normert enn gutter allerede i barnehagealder. Videre studier i større utvalg kan gi flere svar.

Litteraturliste:

- Bang-Andersen, A. (1985). *Stavanger: Historien om Østre bydel*. Dreyer Bok.
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2021, 8. september). *Barn og unges mediebruk*. [Barn og unges mediebruk \(bufdir.no\)](https://bufdir.no)
- Benhabiles, J. H. & Bjørnstad, H. H. (2017). *Storhaug – Velkommen inn i «Varmen». En studie av gentrifisering og identitet*. Feltrapport (Geo292). Universitetet i Bergen. https://spacelab.w.uib.no/files/2017/12/Feltrapport_GEO292_V2016.pdf
- Berntsen, M. & Larsen, A. B. (1925). *Stavanger Bymål*. Aschehoug.
- Berntsen, M. & Larsen, A. B. Forord ved Pedersen, P-B. & Sandvik, O. H. (1978). *Stavanger Bymål* (2. utgave). Norbok.
- Bikset, L. (2021) *Mia Gundersen*. I Store norske leksikon. [Mia Gundersen – Store norske leksikon \(snl.no\)](https://snl.no/Mia_Gundersen)
- Bolstad, E. (2021). *Moderat bokmål*. I Store norske leksikon. [https://snl.no/moderat bokm%C3%A5l](https://snl.no/moderat_bokm%C3%A5l)
- Bore, T. B. (2009). *Andreas Jacobsen*. I Norsk biografisk leksikon. https://nbl.snl.no/Andreas_Jacobsen
- Bugge, E. (2016). Norske barns språksosialisering og språklige praksisfellesskap. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 34(2016), 63-82.
- Busterud, G., Lohndal, T., Rodina, Y. & Westergaard, M. (2019). The loss of feminine gender in Norwegian: a dialect comparison. *Journal of Comparative Germanic Linguistics*, 22(2), 141-167.
- Gabrielsen, F. (1984). *Eg eller je?: Ei sosiolingvistisk gransking av yngre mål i Stavanger* (2. utgave). Novus Forlag.
- Gallois, C., Ogay, T. & Giles, H. (2005). Communication Accommodation Theory: a look back and a look ahead. I Gudykunst, W. B. (Red.), *Theorizing about intercultural communication* (s. 121-148). Thousand Oaks: Sage

Giles, H. & Ogay, T. (2007). Communication Accommodation Theory. I Whaley, B. B. & Samter, W. (Red.), *Explaining communication: Contemporary theories and exemplars* (s. 293-310). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

Grov, A. M. (2016). Barne-tv + dialekter = sant. *Språknytt*, 44(2), 12-13.
https://www.sprakradet.no/globalassets/vi-og-vart/publikasjoner/spraknytt/2016/22016/spraknytt-2-2016_netutgave.pdf

Helle, L. (2019, 10. juli). Vokalen som forsvant. *Stavanger Aftenblad*.
<https://www.aftenbladet.no/meninger/kommentar/i/naV6V5/vokalen-som-forsvant>

Hernes, R. (2006). *Talemål i endring? Ein longitudinell studie av talemålsutvikling og språkleg røyndomsoppfatning hjå ungdommar i Os*. Akademisk avhandling. Bergen: Universitetet i Bergen.

Hobbyhumoristen (2018, 30. januar). *Jan Høiland - Eg e fydde på straen*. [Video].
<https://www.youtube.com/watch?v=RaWqeJ5SKDk>

Hobbyhumoristen (2016, 15. oktober). *Stavangerensemblen - Foggel i dag*. [Video].
https://www.youtube.com/watch?v=_1Bg5h_MK_g

Hobbyhumoristen (2016, 15. oktober). *Asfalt – Opp av stolen*. [Video].
<https://www.youtube.com/watch?v=qgO58vxpJmI>

Høydal, E. (2014). *Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre i Stavanger*. (Rapporter 2014/23). Statistisk sentralbyrå. [Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre i Stavanger \(ssb.no\)](http://www.ssb.no)

Hårstad, S. (2010). *Unge språkbrukere i en gammel by: En sosiolingvistisk studie av ungdoms talemål i Trondheim*. Akademisk avhandling. Trondheim: NTNU.

Hårstad, S. (2009). Kommer ikke alt godt fra oven?: Et forsøk på å se utviklingstrekk i trønderske talemål i et standardiseringsperspektiv. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 27(1), 133-143.

Hårstad, S. & Opsahl, T. (2013). *Språk i byen: Utviklingslinjer i urbane språkmiljøer i Norge*. Fagbokforlaget.

Jahr, E. H. & Mæhlum, B. (2009). Har vi et “standardmål” i Norge? *Norsk lingvistisk tidsskrift*, 27(1), 3-6.

Jacobsen, D. I. (2018). *Hvordan gjennomføre undersøkelser?: Innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (3. utgave). Cappelen Damm Akademisk.

Johannessen, J. T. (2020). *Talemålsendringer i Stavanger i dag: En sosiolingvistisk undersøkelse av yngre talere av stavangersk*. [Masteroppgave]. Universitetet i Stavanger. [Johannessen June.pdf \(unit.no\)](#)

Korsvold, T. (2005). *For alle barn: Barnehagens framvekst i velferdsstaten* (2. utg.). Abstrakt forlag.

Korsvold, T. (2020a). *Barnehage*. I Store norske leksikon. [barnehage – Store norske leksikon \(snl.no\)](#)

Korsvold, T. (2020b). *Barnehageloven*. I Store norske leksikon. [barnehageloven – Store norske leksikon \(snl.no\)](#)

Korsvold, T. (2020c). *Barnehagereformen*. I Store norske leksikon. [barnehagereformen – Store norske leksikon \(snl.no\)](#)

Kunnskapsdepartementet. (2020, 10. september). *Kvalitet i barnehagen*. Hentet 3. februar 2021 fra [Kvalitet i barnehagen - regjeringen.no](#)

Kvale, S. & Brinkman, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utgave). Gyldendal.

Labov, W. (1994). *Principles of Linguistic Change, Volume 2: Social factors*. Language in Society 20. Blackwell Publishers.

Langset, K. G. (2017, 23. januar). Hvorfor skifter barn til østnorsk når de leker? *Sunnmørsposten*. [Hvorfor skifter barn til østnorsk når de leker? - smp.no](#)

Lein, M. (2019). Når skal barnet legge seg? Norsk Helseinformatikk (NHI). <https://nhi.no/familie/barn/nar-skal-barnet-legge-seg/>

Lydvigen (2016, 22. september). *Mods – Me to går alltid aleina*. [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=AvMgmIdg1ZQ>

Løkken, G. (2013). *Observasjon og intervju i barnehagen*. Universitetsforlaget.

Milroy, J. & Milroy, L. (1997). Network Structure and Linguistic Change. I N. Coupland & A. Jaworski (Red.), *Sociolinguistics: a reader and coursebook* (s. 199-211). Palgrave Macmillan.

Musicmatch (u.å.). Løgnaslaget, Gottene fra Egenes. Hentet 31. oktober, 2021 fra <https://www.musixmatch.com/lyrics/L%C3%B8gnaslaget/Gottene-fra-Egenes>

Musicmatch (u.å.). Eg e fydde på straen eg. Hentet 31. oktober, 2021 fra <https://www.musixmatch.com/lyrics/Grete-Lill-Tangen/Eg-e-Fydde-P%C3%A5-Straen-Eg>

Mæhlum, B. (1992). *Dialektal sosialisering: En studie av barn og ungdoms språklige strategier i Longyearbyen på Svalbard*. Novus Forlag.

Mæhlum, B. (2009). Standardtalemål? Naturligvis! En argumentasjon for eksistensen av et norsk standardtalemål. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 27 (1), 7–25.

Mæhlum, B. (2007, 2. utgave). *Konfrontasjoner: Når språk møtes*. Novus Forlag.

Mæhlum, B. & Røyneland, U. (2012). *Det norske dialektlandskapet: Innføring i studiet av dialekter*. Cappelen Damm Akademisk.

Mæhlum, B., Akselberg, G., Røyneland, U. & Sandøy, H. (2014). *Språkmøte: Innføring i sociolingvistikk* (2. utgave). Cappelen Akademisk Forlag.

Omdal, H. (1990). Stavanger. I Jahr, E. H. (Red.), *Den store dialektboka*. (s. 193-197). Novus Forlag

Omdal, H. (1967). Noen karakteristiske trekk ved det høgere talemålet i Stavanger – jamført med folkemålet. *Maal og Minne*, 1967(1-4), 79-100.

Papazian, E. (2012). Norge – riket uten rikstalemål? *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 30(2012), 50-115.

Papazian, E. & Helleland, B. (2005). *Norsk talemål*. Høyskoleforlaget.

Roalkvam, G & Gjerde, K. Ø. (2012). *Stavanger bys historie, bind 4 : oljebyen 1965-2010*. Wigestrands.

Rodina, Y. & Westergaard, M. (2015). Grammatical gender in Norwegian: Language acquisition and language change. *Journal of Germanic Linguistics*, 27(2), 145-187.

Rogalatter. (2020, 1. mai). *Gottene fra Egenes* [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=kdFkdKZonmE>

Rogalyd. (2021, 13. juli). *Eg e fydde på straen eg*. [Eg e fydde på Straen eg | Rogalyd](#)

Rogalyd. (2021, 23. august). *Tore Tang*. [Tore Tang \(Mods sang\) | Rogalyd](#)

Røyneland, U. (2005). Dialektnivellering, ungdom og identitet: Ein komparativ studie av språkleg variasjon og endring i to tilgrensande dialektområde, Røros og Tynset.

Sandøy, H. (2009). Standardtalemål? Ja, men...!: Ein definisjon og ei drøfting av begrepet. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 27(1), 27-47.

Snekkeland, M. (2010). *Dialektlandet*. Cappelen Damm.

Solli, M. (2020, 2. mai). Løgnaslaget – Gottene fra Egenes. [Video]. Youtube. [Løgnaslaget - Gottene fra Egenes - YouTube](#)

Statistisk sentralbyrå (2018, 4. april). *Andel barn i barnehage øker fortsatt*. <https://www.ssb.no/utdanning/artikler-og-publikasjoner/andel-barn-i-barnehage-oket-fortsatt>

Statistisk sentralbyrå. (2021a). *Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre*. Hentet 4. mai 2021 fra <https://www.ssb.no/statbank/table/09817/>

Statistisk sentralbyrå (2021b). *Flyttinger*. Hentet 4. mai 2021 fra <https://www.ssb.no/statbank/table/05471/>

Statistisk sentralbyrå (2021c). *Stavanger (Rogaland)*. Hentet 6. mai, 2021 fra [Kommunefakta Stavanger - SSB](#)

Statistisk sentralbyrå (2021d) *Befolkning*. Hentet 6. mai, 2021 fra <https://www.ssb.no/statbank/table/10826/>

Statistisk sentralbyrå (2021e). *Barn i barnehager etter alder, oppholdstid per uke og barnehagens eierforhold 1999-2020*. Hentet 2. februar, 2021 fra <https://www.ssb.no/statbank/table/09169/>

Statistisk sentralbyrå. (2021f). *Utvalgte nøkkeltall for barnehager 2015-2020*. Hentet 2. februar, 2021 fra <https://www.ssb.no/statbank/table/12272/>

Statistisk sentralbyrå. (2021g). *Barnehager*. Hentet 2. februar, 2021 fra <https://www.ssb.no/statbank/list/barnehager/>

Statistisk sentralbyrå. (2021h). *Minoritetsspråklige barn i barnehager 1-5 år*. Hentet 2. februar, 2021 fra <https://www.ssb.no/statbank/table/12272/>

Stavanger kommune. (2019). *Levekårsundersøkelsen*. Hentet 6. mai, 2021 fra <https://public.tableau.com/app/profile/stavanger.statistikken/viz/Levekrunderskelsen2018/Innhold>

Stavanger kommune. (2019). *Den åttende levekårsundersøkelsen: Kortversjon, mai 2019*. Hentet 6. mai, 2021 fra kortversjon-levekarsundersokelsen-2019.pdf (stavanger.kommune.no)

Stavanger kommune. (2021). *Fakta om Storhaug kommunedel*. Hentet 6. mai 2021, fra [Fakta om Storhaug kommunedel | Stavanger kommune](#)

Strand, B-M. S. (2020). Morphological variation and development in a Northern Norwegian role play register. *Journal of Linguistics*, 43(2020), 289-321.

Tanke-Larsen, H. K. (2017, 12. april). Er Stavanger- og Sandnes-dialekten blant de unge i ferd med å viskes ut? *Stavanger Aftenblad*. <https://www.byas.no/aktuelt/i/K31A5G/er-stavanger-og-sandnes-dialekten-blant-de-unge-i-ferd-med-aa-viskes-u>

Thorsnæs, G. (2020). *Stavanger*. I Store norske leksikon. <https://snl.no/Stavanger>

Thorsnæs, G. (2021, 9. april). *Stavanger (historie)*. I Store norske leksikon. <https://snl.no/Stavanger - historie>

Thorsnæs, G. (2020, 23. januar). *Stavanger (næringsliv)*. I Store norske leksikon. <https://snl.no/Stavanger - n%C3%A6ringsliv>

Trudgill, P. (1986). Dialects in contact. I Trudgill, P. (Red.), *Language in society* (1-126). Basil Blackwell.

Utdanningsdirektoratet. (2017). *Rammeplan for barnehagen: Forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Hentet 13. oktober, 2021 fra [Rammeplan for barnehagen \(udir.no\)](http://rammeplan-for-barnehagen.udir.no)

Utdanningsforbundet. (2021, 27. april). *Nøkkeltall for barnehagen*.
<https://www.utdanningsforbundet.no/var-politikk/publikasjoner/2021/Nokkeltall-for-barnehagen-2020/>

Wikipedia (2020) Pedersgata. Hentet 31. oktober, 2021 fra [Pedersgata – Wikipedia](#)

Aasen, K. (2011). *Stavanger-dialekten 30 år etter: Ei sosiolingvistisk oppfølgingsgransking av talemålet i Stavanger*. [Masteroppgave]. Universitetet i Bergen.

VEDLEGG

Vedlegg 1: Informasjonsskriv til barnehager i Stavanger.

Snakker vi snart pent igjen? - en studie av stavangerske barnehagebarns talemål

Det siste året har jeg blitt stadig mer opptatt av å registrere mine barns, og andre stavangerbarns, talemål. Konklusjonen er at stadig flere typiske stavanger-markører forsvinner: a- og å-endinger i verb og substantiv (*hoppa, bogå*), innskuddsvokaler (*fine, kule*) og bløte konsonanter (*baga, kaga*). Til og med *eg* og *ikkje* blir enkelte ganger byttet ut med *jei* og *ikke*. Er dette en generell endring, og hvorfor skjer det?

I dag går over nitti prosent av alle norske barn i barnehage. De fleste starter når de er mellom ett og to år gamle, og tilbringer de neste årene ofte mer tid i barnehagen enn hjemme. Barna er på ulike stadier i språkutvikling og har ofte foreldre med ulike språk og dialekter. I barnehageleken møtes derfor en haug ulike talemål - både mellom barn og mellom barn og barnehageansatte. Påvirker det barnas stavangerdialekt? I min masteroppgave vil jeg undersøke nettopp dette.

Dette er en kvalitativ undersøkelse der jeg skal observere utvalgte barn i barnehagen. I tillegg vil jeg intervju ansatte i barnehagen og registrere deres talemål og talemål-bakgrunn. Det samme vil jeg gjøre med barnas foreldre. I praksis betyr dette at jeg er til stede i barnehagen og observerer/snakker med de utvalgte barna ved et par anledninger. Jeg ønsker i tillegg en samtale med personalet på avdelingen om deres talemål i møtene med barna. Jeg vil også opprette en kontakt med barnas foreldre for å intervju dem om deres dialekter. Barna bør være oppvokst i Stavanger-området og ha foresatte med et talemål fra samme område. Prosjektet krever litt tid fra barnehage og hjem. Derfor er det kjekt om begge parter synes dette høres like spennende ut som meg 😊

Med vennlig hilsen fra

Nina Kalvatn Friestad, Masterstudent i nordisk og lesevitenskap ved Universitetet i Stavanger

Hvilken dialekt snakker barnet ditt?

Sier barnet ditt *kaga* eller *kake*, *eg* eller *jeg*, *ikkje* eller *ikke*?

Språket vårt er hele tiden i endring. Studier fra de siste tiårene viser at enkelte kjente og tradisjonelle særtrekk ved Stavangerdialekten er i ferd med å svekkes. Stemmer dette, og i så fall; hvorfor skjer det?

Barna våre tilbringer mye tid i barnehagen. Her møtes flere ulike talemål. Påvirker språkmøtene her barnas dialekt?

I januar 2021 besøker jeg Ramsvigskogen barnehage for å forske på barnas talemål (barna som skal observeres, er valgt ut med godkjenning fra foreldrene). I den anledning vil det bli tatt opp lyd av barna på avdelingen. Det kommer et samtykkeskjema i hyllene der du gir beskjed om det er greit at ditt barn er med på opptakene. Ingen opplysninger om barnet ditt blir brukt i forskningen.

Mvh. Nina Kalvatn Friestad

Masterstudent i nordisk og lesevitenskap ved UiS

Vedlegg 3: Informasjonsskriv og samtykkeskjema til foreldrene til de fem barna i utvalget.

Vil du delta i forskningsprosjektet

Snakker vi snart pent igjen? – En kvalitativ studie av stavangerske barnehagebarns talemål

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å forske på utviklingen av Stavanger-dialekten. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Dette prosjektet vil undersøke Stavanger-dialekten til utvalgte barnehagebarn på Storhaug. Målet er å finne ut både hvordan barnas talemål er likt/ulikt tradisjonell Stavanger-dialekt, hvordan det eventuelt skiller seg fra foreldrenes dialekt og hvordan språkmøter i barnehagen kan påvirke barnas talemål

Prosjektet er en masteroppgave i nordisk og lesevitenskap ved Universitetet i Stavanger

Hva innebærer det for deg å delta?

Informasjonen blir hentet inn gjennom observasjon, registreringskjema og intervjuer. Observasjoner og intervju tas opp med lydopptak og notater.

- Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du fyller ut et registreringskjema om ditt eget og barnets talemål (skjemaet er kun ment som et utgangspunkt for intervjuet. Det betyr at du fyller ut det du kan når du har tid og anledning.)
- Deltakelse i prosjektet innebærer også barnet ditt, [REDACTED], blir observert av forsker i barnehagen ved et par anledninger i januar 2021.
- Det vil også bli gjennomført et intervju med deg/dere om egen og barnets dialekt. Intervjuet vil ta ca 45-60 minutter, og skje i løpet av januar 2021.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Kun forsker og veileder vil ha tilgang til opplysningene du gir. Alle personopplysninger anonymiseres i den ferdige oppgaven.
- Dersom du ønsker får du mulighet til å lese gjennom transkripsjon av intervjuet ditt/opplysninger fra deg som blir brukt i den ferdige oppgaven, og godkjenne disse.

- Kun opplysninger som er godkjent av deg vil bli publisert i den ferdige oppgaven (det er mulighet for å lese gjennom dette og godkjenne opplysningene før oppgaven leveres)

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes, noe som etter planen er i august 2021. Anonymiserte data som ikke kan spores tilbake til deg kan bli brukt i eventuell videre forskning av Nina Kalvatn Friestad (en eventuell doktorgrad) Dette materialet vil ikke bli delt med andre. Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universitetet i Stavanger har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Universitetet i Stavanger ved Klaus Johan Myrvoll. Tlf:90026380, e-post: klaus.j.myrvoll@uis.no
- Vårt personvernombud: personvernombud@uis.no
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «Snakker vil snart pent igjen? – En kvalitativ studie av stavangerske barnehagebarns talemål» og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i et intervju
- å fylle ut registreringsskjema for meg selv og barnet mitt.
- at barnet mitt observeres i barnehagen

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Med vennlig hilsen

Masterstudent
Nina Kalvatn Friestad, tlf: 40007912
e-post: nk.opsahl@stud.uis.no

Veileder
Klaus Johan Myrvoll, tlf: 900 26 380
e-post: klaus.j.myrvoll@uis.no

Vedlegg 4: Informasjonsskriv og samtykkeskjema til de fire fulltidsansatte i avdelingen.

Vil du delta i forskningsprosjektet

Snakker vi snart pent igjen? – En kvalitativ studie av stavangerske barnehagebarns talemål

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å forske på utviklingen av Stavanger-dialekten. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Dette prosjektet vil undersøke Stavanger-dialekten til utvalgte barnehagebarn på Storhaug. Målet er å finne ut både hvordan barnas talemål er likt/ulikt tradisjonell Stavanger-dialekt, hvordan det eventuelt skiller seg fra foreldrenes dialekt, og hvordan språkmøter i barnehagen kan påvirke barnas talemål

Prosjektet er en masteroppgave i nordisk og lesevitenskap ved Universitetet i Stavanger

Hva innebærer det for deg å delta?

Informasjonen blir hentet inn gjennom observasjon, registreringsskjema og intervjuer. Observasjoner og intervju tas opp med lydopptak og notater.

- Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du fyller ut et registreringsskjema om talemålet ditt (skjemaet er kun ment som et utgangspunkt for intervjuet. Det betyr at du fyller ut det du kan når du har tid og anledning.)
- Deltakelse i prosjektet innebærer også at forsker kan komme til barnehagen ved et par anledninger og observere de utvalgte barna i januar 2021.
- Det vil også bli gjennomført et intervju med pedagogiske ledere på avdelingen og leder i barnehagen om språkmøtene i barnehagen. Disse intervjuene vil ta rundt 30-45 minutter hver, og vil skje i januar 2021.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Kun forsker og veileder vil ha tilgang til opplysningene du gir. Personopplysninger anonymiseres i den ferdige oppgaven.

- Dersom du ønsker får du mulighet til å lese gjennom transkripsjon av intervjuet ditt/opplysninger fra deg som blir brukt i den ferdige oppgaven, og godkjenne disse.
- Kun opplysninger som er godkjent av deg vil bli publisert i den ferdige oppgaven (det er mulighet for å lese gjennom dette og godkjenne opplysningene før oppgaven leveres)

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes, noe som etter planen er i august 2021. Anonymiserte data som ikke kan spores tilbake til deg kan bli brukt i eventuell videre forskning av Nina Kalvatn Friestad (en eventuell doktorgrad) Dette materiellet vil ikke bli delt med andre. Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universitetet i Stavanger har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Universitetet i Stavanger ved Klaus Johan Myrvoll. Tlf:90026380, e-post: klaus.j.myrvoll@uis.no
- Vårt personvernombud: personvernombud@uis.no
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «Snakker vil snart pent igjen? – En kvalitativ studie av stavangerske barnehagebarns talemål» og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i et intervju
- å fylle ut et registreringsskjema
- at jeg observeres i barnehagen

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Med vennlig hilsen

Masterstudent
Nina Kalvatn Friestad, tlf: 40007912
e-post: nk.opsahl@stud.uis.no

Veileder
Klaus Johan Myrvoll, tlf: 900 26 380
e-post: klaus.j.myrvoll@uis.no

Vedlegg 5: Informasjonsskriv og samtykkeskjema til alle foreldre i barnehageavdelingen.

Samtykke til lydopptak på avdelingen

Snakker vi snart pent igjen? – En kvalitativ studie av stavangerske barnehagebarns talemål

Mitt navn er Nina Kalvatn Friestad og jeg skriver en masteroppgave ved Universitetet i Stavanger, Institutt for kultur- og språkvitenskap. I oppgaven vil jeg undersøke Stavanger-dialekten til barnehagebarn på Storhaug. Målet er å finne ut både hvordan barnas talemål er likt/ulikt tradisjonell Stavanger-dialekt, hvordan det eventuelt skiller seg fra foreldrenes dialekt, og hvordan språkmøter i barnehagen kan påvirke barnas talemål

I studien skal jeg registrere talemålet til utvalgte barn på avdelingen. (Foreldrene til disse barna har sagt ja til å delta i prosjektet.) Dette gjør jeg ved å besøke barnehagen to ganger i januar og ta opp stemmene deres på lydbånd mens de er på avdelingen. Det er dermed en mulighet for at stemmene til de andre barna på avdelingen også kommer med på opptaket. Jeg søker derfor godkjenning for at det er noe dere som foreldre synes er greit. Lydopptak fra ditt barn vil ikke bli brukt i den ferdige oppgaven. Det er kun jeg som får tilgang til opptakene.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Kun forsker og veileder vil ha tilgang til lydopptakene. Alle personopplysninger anonymiseres i den ferdige oppgaven.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Lydopptakene slettes når prosjektet avsluttes, noe som etter planen er i august 2021.

På oppdrag fra Universitetet i Stavanger har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- å få slettet personopplysninger om deg, og
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Universitetet i Stavanger ved Klaus Johan Myrvoll. Tlf: 900 26 380, e-post: klaus.j.myrvoll@uis.no
- Vårt personvernombud: personvernombud@uis.no
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å tillate at det blir gjort lydopptak på avdelingen der mitt barn går.

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Med vennlig hilsen

Nina Kalvatn Friestad
Masterstudent

Klaus Johan Myrvoll
Veileder

Vedlegg 6: Registreringsskjema for de fem barnehagebarna (fylles ut av foreldrene)

REGISTRERINGSSKJEMA - BARN:

NAVN PÅ BARN:

NÅR FØDT:

HVOR FØDT:

BOSATT I STAVANGER HVOR LENGE:

NAVN PÅ SØSKEN:

NÅR FØDT:

HVOR FØDT:

REGISTRERING AV BARNETS DIALEKT:

Under er det listet opp noen kjennetegn på Stavanger-dialekten og andre alternative uttaler. Hvordan uttaler ditt barn disse ordene (dersom barnet veksler mellom å bruke ulike former av samme ord, så registrer gjerne det også)

Dersom barnet ditt ikke bruker noen av alternativene, noter gjerne hvilken annen form det bruker.

UTTALE AV ORD (BOKMÅLSK/STAVANGERSK):	HER KAN DU SKRIVE NED EKSEMPLER PÅ HVORDAN BARNET UTTALER ORD I DE ULIKE KATEGORIENE:
1. PRONOMEN: Jeg/eg, hun/hu, me/vi, dere/dåkkår	
2. IKKE/IKKJE	

<p>3. A ELLER E-ENDING I INFINITIV: Bruker barnet ditt -a eller e-ending?</p> <p>Eks: hoppe/hoppa, lese/lesa, leke/lega, danse/dansa</p>	
<p>4. BLØTE ELLER HARDE KONSONANTER: Bruker barnet ditt b,d,g eller p,t,k?</p> <p>Eks: kaga/kake/kaka/kage, lega/leke/leka/lege båden/båten, liden/liten/lidå/lita taba/tape/tapa/tabe roba/rope/ropa/robe</p>	
<p>5. BRUK AV HUNKJØNN: Har barnet ditt -e ending eller a-ending i ubestemt form, -en ending eller -å ending i bestemt form?</p> <p>Eks: ei dama/en dame/ein dama/ei dame, den damå/den damen</p> <p>Ei skjeva/en skive/ein skjeva/ei skive den skjevå/den skiven</p>	
<p>6. INNSKUDDSVOKAL: Hekter barnet ditt på en ekstra -e i adjektivene?</p> <p>Eks: Hu va fine eller hu va fin. Den katten va store/den katten va stor</p>	

<p>Andre eksempel: Kule/kul, snill/snille, tynn/tynne</p>	
<p>7. ANDRE ORD SOM DU LEGGER MERKE TIL: Dette kan være typiske stavangerord som barnet ditt uttaler annerledes.</p>	

Vedlegg 7: Registreringsskjema for foreldre/de fire fulltidsansatte.

REGISTRERINGSSKJEMA - FORELDRE:

NAVN:

NÅR FØDT:

HVOR FØDT:

BODD I STAVANGER HVOR LENGE:

REGISTRERING AV MOR/FARS/ANSATTES DIALEKT:

Under er det listet opp noen kjennetegn på Stavanger-dialekten og andre alternative uttaler. Hvordan uttaler du disse ordene (dersom du veksler mellom å bruke ulike former av samme ord, så registrer gjerne det også)

Dersom du ikke bruker noen av alternativene, noter gjerne hvilken annen form det bruker.

PS: Skjemaet er kun ment som et utgangspunkt for samtalen rundt din dialekt.

UTTALE AV ORD (BOKMÅLSK/STAVANGERSK):	HER KAN DU SKRIVE NED EKSEMPLER PÅ HVORDAN DU UTtaler ORD I DE ULIKE KATEGORIENE:
8. PRONOMEN: Jeg/eg, hun/hu, me/vi, dere/dåkkår	
9. IKKE/IKKJE	
10. A ELLER E-ENDING I INFINITIV: Bruker du -a eller e-ending? Eks: hoppe/hoppa, lese/lesa, leke/lega, danse/dansa	

<p>11. BLØTE ELLER HARDE KONSONANTER: Bruker du b,d,g eller p,t,k?</p> <p>Eks: kaga/kake/kaka/kage, lega/leke/leka/lege båden/båten, liden/liten/lidå/lita taba/tape/tapa/tabe roba/rope/ropa/robe</p>	
<p>12. BRUK AV HUNKJØNN: Har du -e ending eller a-ending i ubestemt form, -en ending eller -å ending i bestemt form?</p> <p>Eks: ei dama/en dame/ein dama/ei dame, den damå/den damen</p> <p>Ei skjeva/en skive/ein skjeva/ei skive den skjevå/den skiven</p>	
<p>13. INNSKUDDSVOKAL: Hekter du på en ekstra -e i adjektivene?</p> <p>Eks: Hu va fine eller hu va fin. Den katten va store/den katten va stor</p> <p>Kule/kul, snille/snill, tynne/tynn</p>	
<p>14. ANDRE ORD SOM DU LEGGER MERKE TIL: Dette kan være typiske</p>	

stavangerord som du uttaler annerledes.	
--	--

Vedlegg 8: Intervjuguide til samtaler med de to pedagogiske lederne i barnehageavdelingen.

HYPOTESER:	INTERVJUTEMA/SPØRSMÅL:
<ul style="list-style-type: none"> Barnas språk skiller seg fra tradisjonelt Stavanger-talemål på flere variabler, 	<p>STAVANGERDIALEKTEN:</p> <ul style="list-style-type: none"> Oppfatninger av stavangerdialekten: hva kjennetegner den? <p>EGEN DIALEKT:</p> <ul style="list-style-type: none"> Dialektal bakgrunn – oppfatning av egen dialekt Ulikheter fra stavangerdialekten Samtale rundt variabler <p>BARNEHAGEBARNNA:</p> <ul style="list-style-type: none"> Opplevelse av ulike dialektal og språklig bakgrunn Samtale rundt variabler Kommunikasjon mellom barna – hvilket språk/dialekt Finnes et slags fellesspråk – hva kjennetegner i så fall det?
<ul style="list-style-type: none"> Barnas talemål ligger tettere opp til østnorsk standardtalemål 	<p>KOMMUNIKASJON I BARNEHAGEN:</p> <ul style="list-style-type: none"> Kommunikasjon mellom barn og voksen – hvilken varietet brukes Lekespråk Høytlesning og sang – hvilken varietet? <p>NORMEINGSINSTANSER</p> <ul style="list-style-type: none"> Tanker rundt hva som kan påvirke barnets dialekt Søsken, venner, familie Barne-tv: type, varighet, språk
<ul style="list-style-type: none"> Språkmøter i barnehagen mellom ansatte og barn med ulik språklig bakgrunn kan være en påvirkningsfaktor 	<p>BARNEHAGEN:</p> <ul style="list-style-type: none"> Tanker rundt språklig påvirkning fra barnehagen

Vedlegg 9: Intervjuguide til samtaler med foreldrene i utvalget.

HYPOTESER:	INTERVJUTEMA/SPØRSMÅL:
<ul style="list-style-type: none"> Barnas språk skiller seg fra tradisjonelt Stavanger-talemål på flere variabler, 	<p>STAVANGERDIALEKTEN:</p> <ul style="list-style-type: none"> Oppfatninger av stavangerdialekten: hva kjennetegner den? <p>EGEN DIALEKT:</p> <ul style="list-style-type: none"> Oppfatning av egen stavangerdialekt Foreldres dialekt – ulikheter Kommentarer fra andre på dialekt
<ul style="list-style-type: none"> Barnas talemål skiller seg fra talemålet i hjemmet på flere variabler. 	<p>BARNET:</p> <ul style="list-style-type: none"> Barnets personlighet Oppfatning av barnets dialekt Hva markerer seg Likt/ulikt egen dialekt Samtale rundt variabler Evt. kodeveksling/registervariasjon Fokusert/diffus <p>SØSKEN</p> <ul style="list-style-type: none"> Alder, kjønn, personlighet Dialekt – likheter og forskjeller
<ul style="list-style-type: none"> Barnas talemål ligger tettere opp til østnorsk standardtalemål 	<p>KOMMUNIKASJON I HJEMMET</p> <ul style="list-style-type: none"> Kommunikasjon mellom barn og voksen – hvilken varietet brukes (standardisering?) Høytlesing og sang Lekespråk <p>NORMEINGSINSTANSER</p> <ul style="list-style-type: none"> Tanker rundt hva som kan påvirke barnets dialekt Søsken, venner, familie Barne-tv: type, varighet, språk

Vedlegg 10: Vurdering og godkjenning fra Norsk senter for forskningsdata (NSD).

Melding 21.12.2020 14:37

Det innsendte meldeskjemaet med referansekode 915371 er nå vurdert av NSD. Følgende vurdering er gitt:

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet med vedlegg den 21.12.2020, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

ANSATTE I BARNEHAGEN SIN TAUSHETSPLIKT

Barnehageansatte har taushetsplikt, og det er viktig at intervjuene gjennomføres slik at det ikke samles inn opplysninger som kan identifisere enkeltbarn, deres foreldre eller avsløre taushetsbelagt informasjon. Vi anbefaler at du er spesielt oppmerksom på at ikke bare navn, men også identifiserende bakgrunnsopplysninger må utelates, som for eksempel alder, kjønn, navn på barnehage, opprinnelsesland, diagnoser og eventuelle spesielle hendelser. Vi forutsetter også at dere er forsiktig ved å bruke eksempler under intervjuene.

Studenten og den ansatte har et felles ansvar for det ikke kommer frem taushetsbelagte opplysninger under intervjuet. Vi anbefaler derfor at studenten minner om taushetsplikten før intervjuet starter.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde:

nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 01.08.2021.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20).

NSD vurderer at informasjonen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og eventuelt rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Mirza Hodzic

Oversikt over kart, figurer og tabeller:

Kart 2.1: Kart over Stavanger og Storhaug bydel

Figur 7.1: Illustrasjon over språklige nettverk med stor og liten tetthet

Tabell 9.1: Sammenligning av talemålet til Ingrid, Bjørnar og foreldrene deres

Tabell 9.2: Sammenligning av talemålet til Karen og foreldrene hennes

Tabell 9.3: Sammenligning av talemålet til Line og foreldrene hennes

Tabell 9.4: Sammenligning av talemålet til Martin og foreldrene hans

Tabell 9.5: Sammenligning av talemålet til de fire fulltidsansatte i barnehageavdelingen

Tabell 9.6: Sammenligning av talemålet til de fem barnehagebarna i utvalget

Tabell 9.7: Sammenligning av talemålet til foreldrene i utvalget

Tabell 9.8: Sammenligning av den samlede barnegruppens og foreldregruppens talemål med tidligere studier av stavangerdialekten

Tabell 10.1: Sammenligning av den samlede barnegruppens talemål og ulike varieteter

Tabell 10.2: Sammenligning av den samlede foreldregruppens talemål og ulike varieteter